

Třetí syntetická zpráva programu ESPON 2013
Výsledky programu ESPON – červenec 2014

Oblasti nacházející nový impuls:
Důkazy pro rozvoj politiky, růst a investice

Program ESPON 2013

ESPON Coordination Unit
4, rue Erasme
L-1468 Luxembourg
Lucembursko
telefon: +352 42 59 91 4700
fax: +352 42 59 91 4701
e-mail: info@espon.eu

Publikaci zpracovala Koordinační jednotka programu ESPON podporovaná koncepčním týmem, jehož členy byli Kai Böhme, Cliff Hague, Maria Toptsidou, Erik Gløersen a Frank Holstein.

Tato publikace vychází ze zpráv projektů ESPON, které byly dostupné do července roku 2014. Tyto zprávy byly připraveny nadnárodními projektovými skupinami výzkumných pracovníků a specialistů, kteří pro program ESPON implementují projekty Aplikovaného výzkumu a Cílených analýz. Seznam projektů je uveden na konci této publikace.

Speciální poděkování patří všem výzkumným pracovníkům, členům Monitorovacího výboru, národním kontaktním místům a dalším osobám, které se podílely na vzniku této publikace a na úspěšném průběhu programu.

Informace o programu a projektech ESPON, kompletní zprávy a seznam zapojených partnerů lze najít na webové adrese www.espon.eu

Webové stránky ESPON vždy informují o nejnovějším stavu a vývoji programu ESPON a o výstupech vyplývajících z projektů ESPON. Nabízejí příležitost podrobně si prostudovat publikace, nástroje ESPON, projektové zprávy a ukazatele dostupné v databázi ESPON.

Reprodukce tohoto materiálu je povolena za předpokladu, že v ní budou uvedeny zdroje, a že kopie bude zaslána Koordinační jednotce.

© Program ESPON 2013 a uvedení partnerů projektů

Program ESPON je řízen Odborem územního plánování a rozvoje Ministerstva udržitelného rozvoje a infrastruktury Lucemburského velkovévodství.

Přeloženo z anglického originálu

Third ESPON Synthesis Report, ESPON results by July 2014

Territories finding a New Momentum: Evidence for Policy Development, Growth and Investment

Českou verzi vydal Ústav územního rozvoje, Jakubské náměstí 3, Brno

Překlad: Ivory Rodriguez

Redakce: Lubor Fridrich a Jan Drbušek

Podklady a grafický design zpracoval Imprimerie Centrale

Ve stejné edici vyšly:

První syntetická zpráva programu ESPON 2013:

„Nová evidence o inteligentních, udržitelných a inkluzivních územích“, česky v roce 2011

Druhá syntetická zpráva programu ESPON 2013:

„Územní přehled: Kam soustředit jaké typy investic“, česky v roce 2013

Obsah této zprávy je založen na výsledcích projektů Aplikovaného výzkumu prováděných nadnárodními týmy, které se účastnily programu ESPON 2013. Proto nemusejí mapy a texty nezbytně odrážet názory Monitorovacího výboru ESPON.

ISBN: 978-80-87318-37-9 (české vydání)

ISBN: 978-2-919777-79-2 (anglické vydání)

Územní důkazy programu ESPON představují významné podklady pro podporu politického rozvoje a pro snahy k uzdravení se z finanční krize. Strategie Evropa 2020, Územní agenda 2020, Politika soudržnosti EU, stejně jako mnoho sektorových politik na evropské, národní a regionální úrovni hrají v rozvoji Evropy a v procesu uzdravování se z ekonomické a finanční krize významnou roli. Program ESPON byl založen s cílem podporovat rozvoj politik – a to poskytováním důkazů o evropských územních strukturách, trendech, perspektivách a politických dopadech popisujících rozmanitost regionů a měst v rámci Evropy.

V době, kdy byly v rámci Evropských strukturálních a investičních fondů (2014–2020) vypsány nové programy a začaly diskuse o pokračování strategie Evropa 2020, vznikl příhodný okamžik pro další růst a investice. Nové možnosti financování a rozvoj politik mohou do konce tohoto desetiletí poskytnout základ pro regionální a místní rozvoj, růst a investice v Evropě a přispějí k utváření dlouhodobé budoucnosti. Právě zde lze použít evropské územní důkazy k podpoře politických úvah na všech správních úrovních a použít je také pro srovnání, což umožňuje získat nový pohled na to, kam a co investovat.

Vzhledem k tomu, že investice a růst často závisejí na příležitostech přesahujících správní hranice daných oblastí, regionů a měst, musejí i dnešní politiky zahrnovat širší územní hledisko. Vnímání rozvojových příležitostí a výzev v širším územním kontextu než dříve se v dnešní době jeví jako nezbytné a klíčové. Zvážení funkčního regionu, přeshraniční, evropské nebo dokonce celosvětové perspektivy se stává stěžejní složkou úspěšné tvorby politik a managementu změn. Protože mohou být cíle chytrého, udržitelného a inkluzivního rozvoje dosaženy pouze díky aktivní participaci všech evropských zainteresovaných subjektů, stávají se tak územní důkazy ESPON zásadní pro pochopení příležitostí a hrozeb regionů, měst a větších územních celků v rámci širšího kontextu.

Tato zpráva ESPON představuje třetí souhrn výsledků založených na Aplikovaném výzkumu realizovaném do léta roku 2014 nadnárodními projektovými týmy z celé Evropy, které byly zapojeny do celkem 66 projektů ESPON.

Zpráva zahrnuje nové pohledy na Evropu ve světě a jejím nejbližším okolí, klíčové územní vzorce v Evropě včetně makroregionů, rozvoj městských a venkovských oblastí, stejně jako oblasti s geografickými zvláštnostmi, a je doplněna o příklady z Cílených analýz, které byly iniciovány, zpracovány a využity zainteresovanými subjekty z členských a partnerských států, regionů a měst, poskytujícími evropský náhled na témata, která jsou předmětem jejich zájmu.

Tato zpráva se týká zejména otázek evropské územní diverzity, potenciálů a výzev v kontextu ekonomické krize – ačkoliv byla již dříve zpracována řada studií, územní dopady krize by měly být ještě dále prostudovány a analyzovány.

V rámci programu ESPON bylo zpracováno mnoho dalších zpráv a informačních materiálů, které mohou být užitečné při tvorbě politik a aktivit pro oblasti Evropy. Publikace ESPON Evidence Briefs například shrnují klíčové výsledky a hlavní politické myšlenky z Aplikovaného výzkumu do krátkého, lehce dostupného formátu. Publikace Territorial Observation zase představují výstižné výtahy z map a výsledků relevantních politických témat.

Publikace Territorial Vision 2050 for Europe, která obsahuje různé územní scénáře, otevírá dialog o možné dlouhodobé budoucnosti evropského území. Publikace ESPON Atlas potom zahrnuje širokou škálu tematických map doplněných krátkými a relevantními analytickými texty a zpráva State of the Territory Report se zaměřuje na klíčové výsledky ESPON s ohledem na vývoj politických cílů Územní agendy 2020.

Všechny publikace ESPON a informace o dalším programovacím období jsou dostupné na stránkách programu. Veškeré výsledky, data a mapy ESPON jsou dostupné bezplatně na stránkách www.espon.eu.

Shrnutí a klíčové politicky relevantní závěry	6
1 Ekonomická krize, odolnost a územní soudržnost	10
2 Širší územní hledisko	13
2.1 Evropa ve světě a její blízké okolí	13
2.1.1 Stárnoucí Evropa zaostává v oslovování mladých talentovaných lidí	13
2.1.2 Koncentrace světových dopravních uzlů Evropy	17
2.1.3 Propojení Evropy s jejími dodavateli energie	20
2.2 Klíčové územní vzorce v Evropě	21
2.2.1 Evropská polycentrická síť globálně významných měst	22
2.2.2 Územní vzorce evropské odolnosti	23
2.2.3 Územní vzorce dopravní infrastruktury podporující ekonomický rozvoj	26
2.2.4 Územní vzorce evropské cesty k nízkouhlíkové společnosti	29
2.2.5 Územní vzorce přírodních pohrom a klimatických změn	31
2.3 Makroregionální a nadnárodní spolupráce v Evropě	34
2.3.1 Spolupráce Evropy se sousedními zeměmi	34
2.3.2 Makroregionální a nadnárodní spolupráce	35
2.3.3 Přeshraniční spolupráce	37
3 Krize a odolnost v oblastech Evropy	39
3.1 Městská Evropa	39
3.1.1 Globální a hlavní města: konkurenceschopnost a odolnost	41
3.1.2 Zranitelnost globálních a hlavních měst	42
3.1.3 Sekundární města	44
3.1.4 Malá a středně velká města	49
3.2 Potenciály a výzvy ve venkovských oblastech a specifických typech území	54
3.2.1 Dostupné venkovské oblasti	56
3.2.2 Vzdálené venkovské oblasti	59
3.2.3 Pobřežní, horské, ostrovní, pohraniční a nejdlejší regiony	61
Síť vědců a odborníků programu ESPON	64

Seznam map, obrázků a tabulek

Mapy a obrázky

Mapy

Mapa 1	Šíření krize, 2006–2011	11
Mapa 2	Demografické trendy, 1990–2010	15
Mapa 3	Aktivní populace s vyšším vzděláním, 2010	17
Mapa 4	Dopravní síť a hustota populace v Evropě a jejím okolí, cca 2010	19
Mapa 5	Odolnost regionů z hlediska zaměstnanosti, 2011	24
Mapa 6	Potenciál multimodální dostupnosti, 2011	28
Mapa 7	Souhrnný potenciál vystavení přírodním pohromám	33
Mapa 8	Velikost a rozmístění evropských měst	40
Mapa 9	Míra růstu v hlavních a sekundárních městech, 2007–2011	46
Mapa 10	Malá a středně velká města a růst regionální populace, 2001–2011	52
Mapa 11	Výkonnost venkovských regionů, 2013	55
Mapa 12	Největší změny ve využití půdy, 1990–2006	57
Mapa 13	Regiony se specifickými geografickými charakteristikami	63
Mapa 14	Síť ESPON 2008–2014	64

Obrázky

Obrázek 1	Sedm hlavních znaků EU včetně Islandu, Lichtenštejska, Norska a Švýcarska v porovnání se světem	14
Obrázek 2	Změna v celkovém disponibilním příjmu domácností, 2008–2012 (v %)	26
Obrázek 3	Příklad semaforu v alpském prostoru: chytrý, udržitelný, inkluzivní růst	36
Obrázek 4	Příklad semaforu v oblasti Středomoří: chytrý, udržitelný, inkluzivní růst	37
Obrázek 5	Podíl různých typů měst na národním růstu, 2000–2011	45
Obrázek 6	Malá a středně velká města ve vybraných zemích a regionech podle typu ekonomické aktivity	50

Tabulky

Tabulka 1	Základní typologie menších městských osídlení	49
Tabulka 2	Podíl geograficky specifických oblastí z hlediska jejich rozlohy a populace	61
Tabulka 3	Projekty implementované v rámci programu ESPON 2013	65

Shrnutí a hlavní politické výsledky

Finanční krize změnila Evropu. Krize změnila hlavní směr územního rozvoje, stejně jako politické cíle a nástroje na všech správních úrovních. Dopady na rozvoj evropských měst a regionů jsou velice různorodé. Teprve nyní, když jsou dostupná data pokrývající roky, kdy krize trvala, lze změny analyzovat.

Je třeba lépe vnímat územní dimenzi krize. Součástí veřejných a soukromých investičních rozhodnutí by mělo být pochopení souvislostí u míst, kam mají investice směřovat. Třetí syntetická zpráva ESPON 2013 zahrnuje informace o rozmanitých a nerovných dopadech, které měla krize na města a regiony v Evropě, a o tom, jak v mnoha směrech změnila územní rozvoj v Evropě. Krize se neprojevila jen různými dopady v různých částech Evropy, objevovala se také v různých časových obdobích. Zatímco vybrané regiony např. v Rumunsku nebo Spojeném království zaznamenaly pokles zaměstnanosti již v roce 2006, u podstatnější části regionů v Evropě se krize projevila poklesem zaměstnanosti až v roce 2008. Do roku 2009 pak bylo ve většině Evropy možné sledovat rozdílné územní dopady ekonomické krize. Od té doby se regiony začaly uzdravovat a dosahovat dřívějších hodnot zaměstnanosti, není to však pravidlem pro všechny země.

Pro dosažení odolnosti by měli tvůrci politik fungovat jako „podnikatelé“. Musejí prosazovat myšlenku ekonomické elasticity, identifikovat faktory ohrožující odolnost, cíle a priority investic, nástroje úspěchu a poskytnout strategické vedení. Řada správ nižší státní úrovně již zpracovala akční plány nebo strategie odolnosti, které umožňují hodnotit jejich riziko a zranitelnost vůči ekonomickým recesím a stanovují cesty a způsoby, jak dále postupovat. Součástí tohoto procesu je vytvoření indikátorů odolnosti a nástrojů pro určení úrovně odolnosti.

Evropské regiony a města ve světě

Podíl Evropy ve světě se snižuje. Během posledních desetiletí se podíl Evropy na světovém HDP a populaci snižuje. Finanční krize tento proces ještě prohloubila. Od roku 2008 byl růst HDP v Evropě nižší než v mnoha jiných částech světa a Evropa se stala pro mladé talentované lidi z celého světa méně atraktivní.

V Evropské unii, na Islandu, v Lichtenštejnsku, Norsku a ve Švýcarsku žijí pouze 4 % světové populace ve věku 0–14 let. To odráží evropské demografické perspektivy a věkovou strukturu její populace. Již nyní se na populačním růstu v Evropě podílí především imigrace z jiných částí světa. Zatímco 31 zemí spadajících do prostoru ESPON odpovídá 7 % celkové světové populace, věková skupina 65+ představuje již 17 %. Tato rostoucí nerovnováha předurčuje nové hrozby pro budoucnost.

Nově vznikající globální města ohrožují evropská sídla. Ekonomický a demografický vývoj lze sledovat v různých částech světa. Urbanizace a s ní související vznik rozsáhlých měst stále narůstá nejen v tichomořské Asii, ale také v sousedství evropského Středomoří. I nadále se objevují nová globální města s vysokou koncentrací pokročilých obchodních služeb a s mladou vysoce kvalifikovanou populací. Tato města do určité míry soutěží také s evropskými městy v nalákání mezinárodních investic a upoutání kvalifikované pracovní síly. To vypovídá o tom, že v budoucnosti budou mezi hlavní místa ekonomického a intelektuálního rozvoje, která jsou atraktivní pro evropské občany a obchod, patřit také životaschopná metropolitní centra v sousedství Evropy a v Indii, Brazílii a jižní Africe. Evropští sousedé již nyní nesledují pouze evropská města, když se rozhodují o možné migraci a pracovních příležitostech.

Evropa těží z polycentrické sítě globálních měst. Ačkoliv je Londýn, a v jeho závěsu Paříž, nejvýznamnějším globálním městem v Evropě, existuje zde také řada jiných globálně významných měst. Díky rozmanitosti pracovního zaměření a geografickému napojení evropských měst hraje řada menších metropolí a sekundárních měst ve světovém měřítku určitou roli. Patří sem např. Amsterdam, Barcelona, Basilej, Brusel, Kodaň, Dublin, Frankfurt, Helsinky, Lisabon, Madrid, Marseille, Milán, Mnichov, Oslo, Řím, Rotterdam, Stockholm anebo Vídeň. Většina evropských globálních měst se nachází v západní Evropě, vyšší územní rovnováže by tedy napomohl větší význam měst na východě Evropy.

Sekundární města hrají významnou roli v utváření polycentričtější Evropy. V období 2000 až 2011 generovala hlavní města 30,2 % růstu HDP a sekundární města shodný podíl odpovídající hodnotě 29,9 %. V sedmi zemích EU, tj. v Německu, Itálii, Španělsku, Švýcarsku, Polsku, Nizozemí a Norsku, vykázala v letech 2000–2011 sekundární města vyšší podíl na celkovém růstu HDP než hlavní města daných zemí. To dokládá schopnost a význam sekundárních měst pro ekonomiku a polycentrický rozvoj. Relativně vysoké hodnoty růstu v řadě hlavních a sekundárních měst ve střední, východní a jihovýchodní Evropě jsou mj. způsobeny tím, že se jejich ekonomiky rozšířily a integrovaly do evropské ekonomiky.

Nevyvážené rozvojové trendy v Evropě

Ekonomická krize pozastavila vývoj směrem k větší soudržnosti Evropy. Vysoká nezaměstnanost během krize prohloubila disparity jak mezi zeměmi Evropy, tak mezi regiony v rámci jednotlivých zemí. Probíhající soudržnost před krizí tak byla pozastavena a do určité míry zcela zvrácena. Regiony v centru Evropy a severské země, které již před krizí dosahovaly vyššího ekonomického bohatství, se obecně s krizí potýkaly méně nebo se z ní dostaly rychleji. Obdobně si ve většině zemí hlavní městské aglomerace vedou lépe než jiné regiony, u kterých se v některých oblastech zvýšily územní nerovnosti – a to jak mezi zeměmi, tak mezi většími městy a jinými typy území.

Globální dopravní spojení Evropy jsou stále územně koncentrovaná. Hlavní přístavy pro světovou námořní dopravu se nacházejí v regionu Severního moře, především v jádru Evropy jsou potom umístěny hlavní letiště pro globální přepravu cestujících. To přispívá nárůstu nevyváženého rozvoje v Evropě. Vzhledem k tomu, že se očekává rostoucí význam námořní dopravy, mohly by přístavy ve Středozezemním moři využít své geograficky výhodné polohy pro dopravu do Asie. To by ale vyžadovalo značné investice do pozemní dopravní infrastruktury, jelikož budoucnost hlavních přístavů silně závisí na napojení přístavu k hlavní silniční a železniční infrastruktuře. Pokud se ale vlivem globálního oteplování otevře cesta přes Severní ledový oceán a poroste cena paliva a jeho podíl na lodních nákladech, stávající výhody Středozezemního moře jako trasy do a z Asie budou omezeny. Pro leteckou přepravu platí, že již existuje geografická koncentrace mezinárodních destinací, avšak více spoju zejména ve východní části Evropy by mohlo přispět k vyšší rovnováze a polycentricitě evropského území.

Evropa je silně závislá na dodávkách energie zvenčí. Pro obnovení vyváženosti dodávek energie lze využít možnosti, které nahrávají spolupráci se zeměmi v sousedství Středozezemního moře. Navíc je zde prostor pro společný rozvoj a implementaci přístupů pro přechod energetiky k obnovitelným zdrojům a redukci emisí skleníkových plynů. Jednou z možností, která by napomohla ozelenění ekonomiky, je více investovat do obnovitelných zdrojů. Využití obrovského potenciálu severní Afriky pro solární energii však vyžaduje technologii, investice a bezpečnost. Důležitá je také spolupráce v oblasti přenosových sítí, aby byl zajištěn přesun energie až k evropským spotřebitelům.

Investice v sekundárních městech mohou posílit inovace. R&D, inovace a zejména nové investice do čistých technologií a nízkouhlíkové nebo bezuhlíkové energie jsou považovány za významné nástroje ekonomického růstu v Evropě. Mnoho těchto technologií již existuje, je ale zapotřebí je více zdokonalit. Zejména velké metropolitní oblasti a sekundární města na severu a ve středu Evropy jsou silná v R&D a inovacích v nízkouhlíkové ekonomice. Investice do tohoto výzkumu v některých vedoucích sekundárních městech mohou vygenerovat větší návratnost než obdobné investice v hlavních městech.

Investice do ekologických sektorů jsou koncentrovány v severní Evropě a v Alpách. „Ozelenění“ různých ekonomických sektorů, jakými jsou bioekonomika, zemědělství, lesnictví a rybolov, energetika, odpadové hospodářství, vodní hospodářství, stavebnictví, doprava, cestovní ruch, výroba, ekologický výzkum a eko-inovace, je součástí strategie EU 2020 pro evropskou konkurenceschopnost. Z hlediska výkonnosti si nejlépe vedou v oblasti zelené ekonomiky napříč různými sektory Island, Norsko, Švédsko, Dánsko, Švýcarsko, velké části Rakouska a jižní Německo, stejně jako jednotlivé regiony ve Spojeném království a Paříž.

Investice do lidských zdrojů fungují jako dlouhodobá strategie. Posílení úrovně vzdělání ve městech nebo regionech je často považováno za nástroj, kterým lze bojovat s nezaměstnaností a posílit ekonomické uzdravení. V krátkodobém měřítku budou vysoce vzdělaní mladí lidé migrovat, pokud nebude existovat místní poptávka po jejich dovednostech. Odolnost oblastí z hlediska lidských zdrojů vyžaduje dlouhodobou strategii, která nemůže být jednoduše dosažena krátkodobými akcemi.

Přeshraniční trh práce se může stále rozrůstat. V současnosti přejíždí každý den téměř 800 000 Evropanů národní hranice. Tito přeshraniční dojíždějící, lidé žijící v jedné zemi a dojíždějící do práce v zemi sousední, těží z široké nabídky práce díky otevřeným hranicím a přispívají v reálu k evropskému růstu a integraci. Tito lidé ale žijí a pracují zejména ve střední a západní Evropě. Práce přes hranice přináší jasné výhody, proto by rozvoj v dalších částech Evropy měl být vnímán jako uvolněný potenciál pro mnoho regionů a měst a pro jejich obyvatele.

Klimatické změny ovlivňují regiony a města různým způsobem. Územní vzorec potenciální zranitelnosti evropských regionů vůči klimatickým změnám, zohledňující jejich schopnost reagovat na dopady klimatických změn, vykazuje jasný gradient jih-sever. Severské země, pobaltské státy, Polsko a Německo jsou relativně málo zranitelné vůči klimatickým změnám. Naopak mnohé regiony ve Středomoří a v jihovýchodní Evropě jsou vysoce zranitelné díky jejich nízké adaptabilitě na dopady z klimatických změn. Tato situace vyžaduje, aby u zranitelných regionů byly zváženy cesty k dosažení vyšší odolnosti.

Rostoucí role městských aglomerací v Evropě

Ekonomiky aglomerací omezují územní soudržnost v Evropě. Vzorec územní koncentrace je dán obchodním rozhodováním firem a rozhodováním domácností v čase, ne vždy však podporuje chytrý, udržitelný a inkluzivní růst v Evropě. V mnoha částech Evropy se vyskytují „zmenšující se města“ a stárnoucí regiony, kde se náklady na udržení infrastruktury a služeb stávají rostoucím břemenem pro veřejné finance, přičemž tento problém je ještě zhoršený krizí a úspornými opatřeními. Tvůrci politik by pro zajištění efektivní implementace Evropských strukturálních a investičních fondů (ESIF) pro období 2014–2020 měli zaměřit pozornost k posílení aglomeračních ekonomik na různých geografických úrovních a ve všech částech Evropy, aby přispěli k oživení cesty k regionální soudržnosti.

Národní správy často posilují dopady aglomerací pouze ve velkých městech. Investování do infrastruktury a velkých „národních“ projektů v hlavních městech posiluje aglomerační tendence, ikdyž často s dopadem na zpomalení rozvoje v jiných částech země. V důsledku toho se mohou dostavit očekávané efekty přelévání, avšak běžně jen v dlouhodobějším horizontu. Větší váhu by mělo mít uvědomění si potenciálních výhod z podpory růstu v sekundárních městech a v regionálních centrech. Každá územní strategie hledající rovnovážné vzorce růstu musí ale být podpořena všemi relevantními ministerstvy a schválena rozhodnutími o veřejných investicích. Ačkoliv z většiny míst v západní a střední Evropě může být autem dosaženo minimálně jedno regionální město do 60 minut, nevypovídá to o tom, že by se městským centřům a městům různých velikostí dostávalo velké pozornosti. V mnoha případech je dokonce možné v průběhu jedné hodiny dosáhnout řady různých měst.

Nehospodárnost městských oblastí narůstá s jejich velikostí. Nejviditelnějšími dopady jsou dopravní zácpy a rozvěklé dojíždění. Městské regiony potřebují efektivní nástroje a plánování, které by dokázalo pokrýt různé formy suburbánního rozvoje spojené se závislostí na automobilech a neefektivním využitím energie. Polycentrické vzorce mohou v rámci regionu pomoci vytvořit řadu pracovních příležitostí na vysoce frekventovaných dopravních uzlech u sítí veřejné dopravy.

Malá a středně velká města (SMSTs) musejí lépe spolupracovat. Tato města mají pro svá území významnou funkci. Často mohou oproti velkoměstům nabízet různé služby a zajímavosti. Společně mohou města dosáhnout vyššího potenciálu pro nalákání nových investic. V případě malých a středně velkých měst je ale schopnost spolupracovat často jejich slabou stránkou. Kde je schopnost a politický zájem, tam záleží na vytvoření společné vize, stanovení priorit a společných organizací představujících spolupráci, která může být dále přenesena jak lokálně na občany, tak na vyšší úroveň.

Rostoucí výzvy ve venkovských regionech Evropy

Dostupné venkovské regiony musejí najít způsoby, jak usměrnit tlak rozvoje. Mnoho venkovských regionů čelí hrozbám souvisejícím s rozrůstáním měst, zahuštěností a ztrátou kvality životního prostředí. Pro dosažení konsenzu při plánování a v regulaci rozvoje je nezbytná spolupráce mezi městem a venkovem. Slabá regulace a spekulativní rozvoj v některých zemích během období růstu před krizí byly důvodem, proč především v pobřežních oblastech zůstal odkaz prázdného a nedokončeného rozvoje.

Mnoho odlehlých venkovských regionů čelí specifickým rozvojovým výzvám. Regiony s nízkou dostupností a časově nevýhodným přístupem k městským funkcím a základním službám se nacházejí ve většině evropských zemí, nejvíce se však objevují na samotném severu Evropy nebo v oblasti Alp. Tyto vnitřní periferie neboli „vnitřní oblasti“ lze najít také například ve venkovských částech Německa, Francie, Španělska, Polska, České republiky a Itálie. Velikost vnitřních periferií je podstatně větší pro přepravu vlakem než autem. Tyto oblasti typicky čelí problémům spojeným s udržením si mladých lidí, kvalifikovaných zaměstnanců a žen. Trendy emigrace negativně ovlivňují nabídku práce a schopnost využít naplno veškeré potenciály včetně zelené ekonomiky. Namísto aktuální orientace na makroekonomickou politiku a veřejný dluh je v některých zemích důležité neztratit povědomí o potenciálech a výzvách v odlehlých regionech. V některých členských zemích byly sníženy národní rozpočty a nasmlouvány bankovní půjčky, takže se jediným zdrojem externích financí v boji proti disparitám staly programy strukturálních fondů.

Přístup k základním službám veřejného zájmu v mnoha venkovských oblastech klesá. Snížení místní nabídky služeb není v mnoha venkovských oblastech novým fenoménem. Tvůrci politik na všech úrovních musejí zvážit, jaká úroveň veřejných a sociálních služeb může být venkovským a jiným regionům s geografickými specifiky poskytnuta. Úspěšná opatření mohou uspořádat zánik služeb v regionech, které již měly nízkou schopnost odolat ekonomické krizi a dostat se z ní. Naopak je zde třeba posílit a podpořit inovativní místní iniciativy v ekonomické krizi v rámci sektoru služeb.

Velký podíl evropské populace žije v oblastech s geografickými specifiky. To se týká pobřežních, horských, ostrovních, pohraničních a/nebo odlehlých regionů. Co se týče územního rozvoje, existuje znatelná diverzita v rámci a mezi různými specifickými typy regionů, zobecňování proto musí být používáno s větší opatrností. Celková populace na ostrovech se velice liší a v rámci Evropy se vyskytují značné rozdíly v hustotě populace, vysoká hustota je v jižní Evropě a nízká v Evropě severní. Struktura zaměstnanosti v pohořích se také velice liší, takže zatímco některé oblasti mohou být označeny jako regiony ekonomicky zaostávající díky svým geografickým specifikům, jiné mají vysoké hodnoty HDP. To je případ např. částí švýcarských Alp. Pohraniční oblasti se také často liší a mohou zahrnovat jak vzdálené hory, tak i významná metropolitní centra. Různé typy regionálních specifik se často překrývají. Stále jsou to ale regiony a země, pro které geografické podmínky vytvářejí specifickou sadu rozvojových výzev.

Všechny zprávy ESPON a webové nástroje jsou volně dostupné na stránkách www.espon.eu

Od roku 2002, kdy program ESPON vznikl, se ve světě udály výrazné změny. První program ESPON (2002–2007) vznikl v době, kdy docházelo k rozšiřování EU z 15 na 25 členských zemí. Tato integrace dále posílila ekonomiky, které již zažívaly období výjimečného a dlouhotrvajícího růstu. Jiné země byly v procesu přistoupení do EU. V těchto podmínkách probíhal znatelný pokrok směrem k více polycentrickým vzorcům rozvoje: východní země EU dosahovaly růstu, který předčil výkonost zemí z EU15. Soudržnosti také napomáhal dynamický růst v Irsku, Španělsku, Řecku a Portugalsku.

Ekonomická krize, která začala v Evropě roku 2000, vyústila ve vážnou recesi a vedla k poklesu poptávky, propadu ekonomických výstupů a ke zvýšení nezaměstnanosti. Pokles celkové zaměstnanosti byl pro většinu lidí jasně viditelným dopadem krize. Do roku 2011 celková zaměstnanost v prostoru ESPON (ESPON 31) poklesla o 2,14 % a v zemích, které vstoupily do EU v roce 2004 a později, to bylo 2,22 %. Ve členských zemích, které hledaly pomoc v Evropském fondu finanční stability, klesla zaměstnanost téměř o desetinu. Zaměstnanost mladých se stala akutním problémem – zejména (ale ne výhradně) ve Španělsku, Portugalsku a Řecku. Do roku 2012 bylo přibližně 25 % evropské populace oficiálně v riziku ohrožení chudobou nebo sociálního vyloučení. Od té doby Evropa jasně nesměruje k ekonomické a sociální soudržnosti.

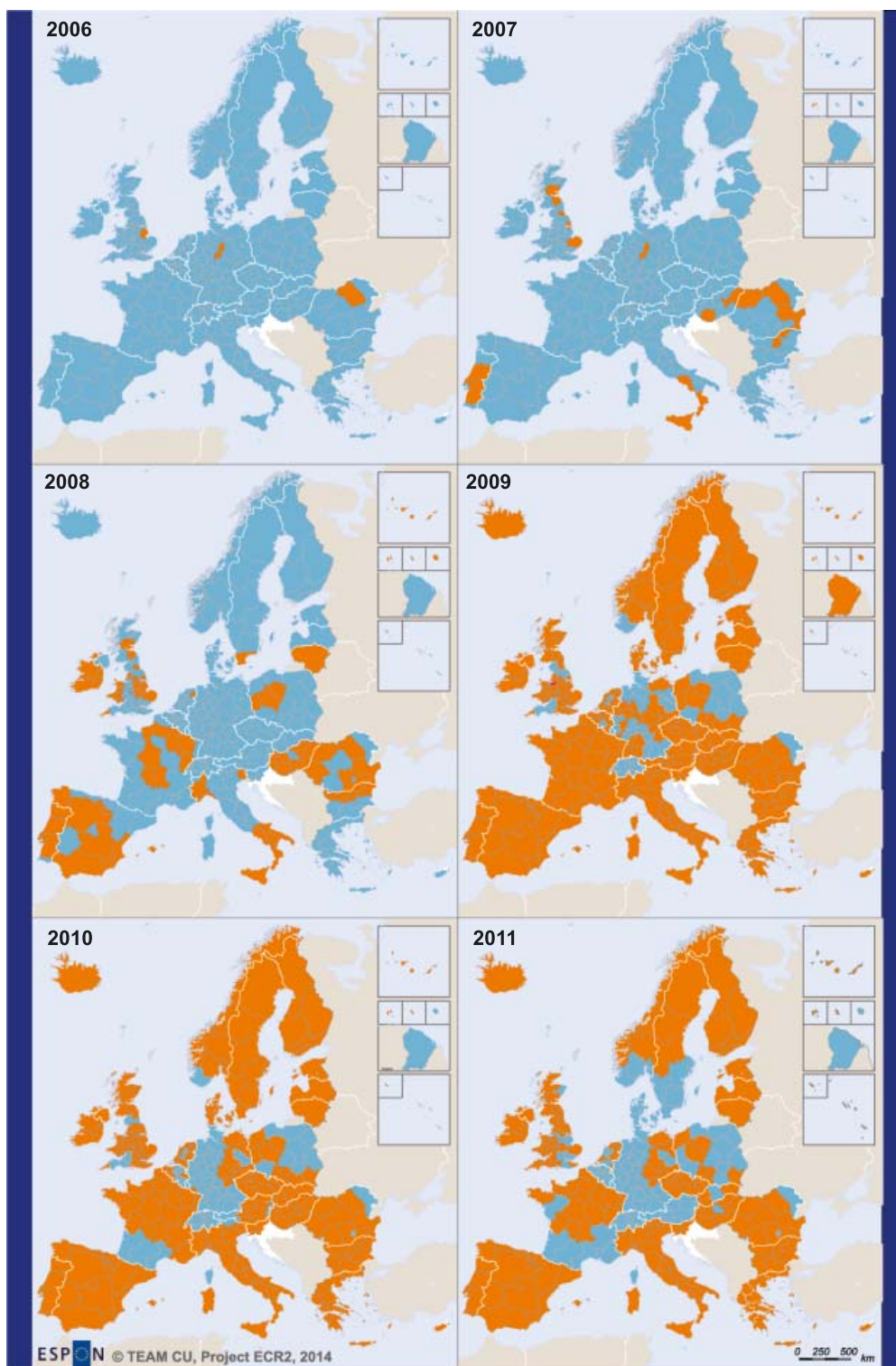
Územní dopady krize jsou asymetrické. Dopady krize se v rámci Evropy značně liší – ne u všech regionů došlo k ekonomickému poklesu. Z regionů postižených krizí se některé rychle navrátili na úroveň zaměstnanosti a ekonomických výstupů dosahovanou před krizí, jiné však nikoliv. Zatímco míra zaměstnanosti ve většině regionů klesla o méně než 5 %, malá skupina regionů byla zasažena podstatně hůře. Nejextrémnějším příkladem je Lotyšsko, kde celkový pokles zaměstnanosti odpovídal čtvrtině zaměstnanosti na vrcholu ekonomického růstu. U nejvýraznějších poklesů zaměstnanosti existuje silná periferní geografie.

Krize vznikala v různých časových obdobích. Vybrané regiony v Rumunsku, Německu a ve Spojeném království zaznamenaly pokles zaměstnanosti již v roce 2006. Roku 2007 byly sledovány klesající hodnoty zaměstnanosti v dalších regionech těchto zemí a dále potom v Rakousku, Bulharsku a Portugalsku. Národní ekonomiky vstoupily do recese roku 2008. Během tohoto roku se krize rozšířila do regionů třinácti členských států, kde došlo k poklesu zaměstnanosti. Do roku 2009 byly dopady ekonomické krize znatelné napříč celou Evropou. Na národní úrovni nezaznamenalo pokles v HDP pouze Polsko a Švýcarsko a pouze Polsko, Švýcarsko, Německo, Lucembursko a Belgie dokázaly udržet zaměstnanost na úrovni před počátkem krize. Na regionální úrovni zažily téměř všechny evropské regiony kromě Polska pokles v HDP a pouze o něco méně regionů zaznamenalo také pokles zaměstnanosti. První náznaky uzdravení se z krize bylo možno sledovat v roce 2010. V tu dobu vykazovaly silnou výkonost Malta, Německo a jižní Francie, regiony v Belgii, Lucembursko, a v určitých případech také Spojené království, Portugalsko a Nizozemí. Tento proces dále pokračoval v roce 2011.

Růst, krize, úsporná opatření: Metropolitní region Attiki, Řecko

Metropolitní region Attiki je soustředěn okolo Atén. V devadesátých letech 20. století a počátkem nového tisíciletí ekonomika silně rostla. Tento růst, podpořený evropskými fondy, byl založen na stavebnictví (zejména na stavbách velkých projektů a dopravní infrastruktury), investicích liberalizovaného bankovního sektoru, telekomunikacích a médiích. V mnoha případech se ale jednalo o ekonomický růst bez pracovních příležitostí nebo zaměstnání za nízkou mzdu. Úsporná opatření implementovaná v rámci Memoranda mezi řeckými správami a tzv. troikou (Mezinárodní měnový fond, EU a Evropská centrální banka) vyústila v dramatické zvýšení nezaměstnanosti a v nárůst míry ohrožení chudobou.

Mapa 1: Šíření krize, 2006–2011

ESPON © TEAM CU, Project ECR2, 2014

EUROPEAN UNION
Partnership for the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS3
Zdroj: ECR2, vlastní kalkulace, 2014
Data: Cambridge Economics, 2014

© EuroGraphics Association for administrative boundaries

Regiony vykazující pokles zaměstnanosti

- Regiony vykazující pokles
- Regiony nevykazující pokles
- Chybí data

Ekonomická krize: postupný pokles míry zaměstnanosti jako ukazatele vyjadřujícího ekonomický pokles na zvažovaném území

**Tato mapa neodráží
nezbytné názory
Monitorovacího
výboru ESPON**

„Odolnost“ je stále významnějším konceptem při tvorbě evropských politik. Jedná se o pochopení, jak mohou regionální a místní ekonomiky ustát ekonomické šoky. To vypovídá nejen o schopnosti uzdravení, ale také přizpůsobení se měnícím se podmínkám. Jde o zásadní věc. „Uzdravení“ jednoznačně neznamená návrat do situace před krizí. Myšlenka adaptace ekonomiky otevírá řadu významných otázek ohledně toho, jaké druhy regionálních ekonomik jsou žádané a jak měřit úspěch. V rámci Evropy byla například ztráta zaměstnání spojena především s oblastí stavebnictví a realit. Politiky zaměřené na nastartování trhu s nemovitostmi, které by v těchto sektorech měly stimulovat úroveň zaměstnanosti do hodnot před krizí, se nezdají být vhodnou volbou.

Silné a slabé stránky regionů ovlivňují jejich odolnost. Jejich ekonomická struktura, velikost trhu, přístup k většímu externímu trhu, stejně jako jejich přírodní bohatství, hmotný a lidský kapitál mohou vytvářet rozdíly. Regiony s vyššími příjmy (nezávislé na lidských zdrojích) mají tendenci uzdravit se z ekonomických šoků rychleji, ačkoliv pokud zde existují silné rozdíly ve výši příjmů, může uzdravení ve smyslu pracovní nabídky trvat déle. Regiony specializující se pouze na úzkou řadu sektorů jsou zranitelnější než více diverzifikované regionální ekonomiky. Riskují trvalou ztrátou v počtu firem a zaměstnaných. Žádný územní kapitál nebo politiky ale nemohou plně ochránit regiony před dopady globální ekonomické krize nebo garantovat jejich regeneraci. Více záleží na jednání podnikatelů a firem. To nahrává většímu důrazu na místně orientované politické přístupy formující adaptabilitu, která by ustála ekonomické šoky a dokázala se z nich zotavit.

Cílené investiční politiky a dlouhodobé územní strategie rozvoje na metropolitní a regionální úrovni mohou vylepšit regionální odolnost. Občané a občanská společnost jsou stále více chápáni jako ti, kdo mají klíčovou roli v nacházení inovativních rozhodnutí k výzvám rozvoje. Vytváření odolnosti není jen o velkých korporacích nebo národní správě, je k ní zapotřebí znalost a iniciativa místních občanů, podniků a institucí. V některých případech závisí regionální odolnost na výskytu velkého množství inovativních a dobře propojených malých firem s pevně zakotvenými regionálními schopnostmi. V jiných případech naopak pár klíčových firem v dané oblasti může fungovat jako centrum v procesu inovací.

Silnou stránkou Evropy je její polycentrická urbánní struktura. V Evropě nepřevládá až tak silná koncentrace k jednotlivým metropolitním oblastem a městům jako v jiných částech světa. V rámci Evropy vystupují Londýn, Paříž a německá oblast Rýn-Rúr jako velké metropolitní oblasti, které jsou silně integrovány do světových obchodních sítí. Obecně má ale Evropa ve srovnání s mnoha jinými zeměmi a kontinenty polycentrický vzorec městských sídel s mnoha městy, která jsou si relativně blízko. Toho je také dosaženo tím, že sekundární města a středně velká města hrají v Evropě zásadní roli. Tento relativně vysoký stupeň polycentricity je považován za silnou stránku Evropy a je důležitý pro globální konkurenceschopnost a kvalitu života jejích obyvatel.

Územní spolupráce a přístupy participace jsou zásadní. V mnoha částech Evropy a zejména v regionech vzdálených od větších měst je pro polycentrický rozvoj a územní soudržnost naprosto nezbytná spolupráce a nové strategické aliance se sousedy. Již před desetiletím, během období všeobecného růstu, byla formulována politika cílená na vyváženější Evropu. Po dlouhou dobu probíhalo směřování k soudržnosti a rovnováze, rostl trh a rozšiřování EU vytvářelo díky další diverzitě ještě více příležitostí pro silné stránky. I dnes musejí tvůrci politik na všech úrovních uvažovat v širším kontextu, nahlížet za administrativní hranice a používat přístup polycentrické oblasti, která by spojovala regiony a vytvářela ekonomiky velkého rozsahu, díky kterým by bylo dosaženo větší konkurenceschopnosti a potenciálu pro investice. Územní spolupráce, která by byla orientována na sdílení zařízení a služeb, může být alternativou k duplikaci a neefektivnosti. Územní spolupráce potom může vést k novým příležitostem rozvoje, které by pro izolované regiony a města jinak neexistovaly.

Inovativní použití územního kapitálu může být v mnoha regionech nejprůchodnější cestou. Územní spolupráce s sebou může nést sdílené snahy k vytvoření méně obvyklých iniciativ, jako je tomu například v případě sítí Transition Towns nebo Slow Movement, jejichž cílem je udržitelnost potravin a podpora malého místního podnikání. Konkrétně v regionech, kde správa ani velké společnosti nemohou udržet investice, by mohla odolnost stát na neobchodovatelném zboží a vzájemné podpoře. Namísto hledání toho, jak kopírovat struktury a praktiky metropolitních oblastí, mohou být takové regiony spíše založeny na odlišnostech, které dokáží nabídnout.

2 – Širší územní hledisko

Územní rozvoj se v izolaci již neodehrává. Evropa, její sousedství a zbytek světa jsou stále více propojené a vzájemně závislé. Dnes platí ještě více, že rozvoj v jedné části světa má dopad na jiná místa planety. Územní rozvoj v Evropě ovlivňuje její sousední regiony a jiné části světa, což to platí i v opačném směru. K pochopení rozvoje v daném městě, regionu nebo zemi je třeba srovnat jejich relativně slabé stránky a znát napojení na jiná území. Finanční a ekonomická krize dokládá, jak úzce jsou spojeny země, regiony a města na celém světě.

Stejný globální rozvoj se projevuje v různých typech oblastí různě. Evropa byla v mnoha ohledech postižena krizí silněji než jiné části světa a také míra uzdravení se z ní je pomalejší – ještě doposud se mezi evropskými zeměmi, regiony a městy vyskytují velké odlišnosti. I když se v Evropě již objevují první náznaky uzdravení z krize, v mnoha postižených regionech je regenerace slabá nebo je teprve na samotném počátku.

2.1 Evropa ve světě a její blízké okolí

Ekonomiky se neustále mění. Vzájemné působení jednotlivých rozhodnutí probíhajících v komplexním systému podniků, jednotlivců, veřejných činitelů apod. v různých oblastech, vytváří jejich vlastní dynamiku. Tato rozhodnutí se týkají územního kapitálu nacházejícího se v regionu nebo ve městě, který je určen relativně, tj. ve vztahu ke kapitálu v jiných regionech a městech. V měnícím se světě to potom znamená stále více sledovat konkurující si města uvnitř Evropy a mimo ni, v jejím sousedství nebo kdekoli jinde. Z toho důvodu je pro učinnění rozhodnutí týkajících se rozvoje nezbytná širší územní perspektiva.

Světová finanční krize a klimatické změny dokládají globální vzájemné provázanosti (územního) rozvoje. Rozvoj populace, pracovní síla, ekonomická specializace, obchod, energetika, role měst, migrace nebo environmentální výzvy musejí být vnímány z pohledu blízkého okolí Evropy i celého světa.

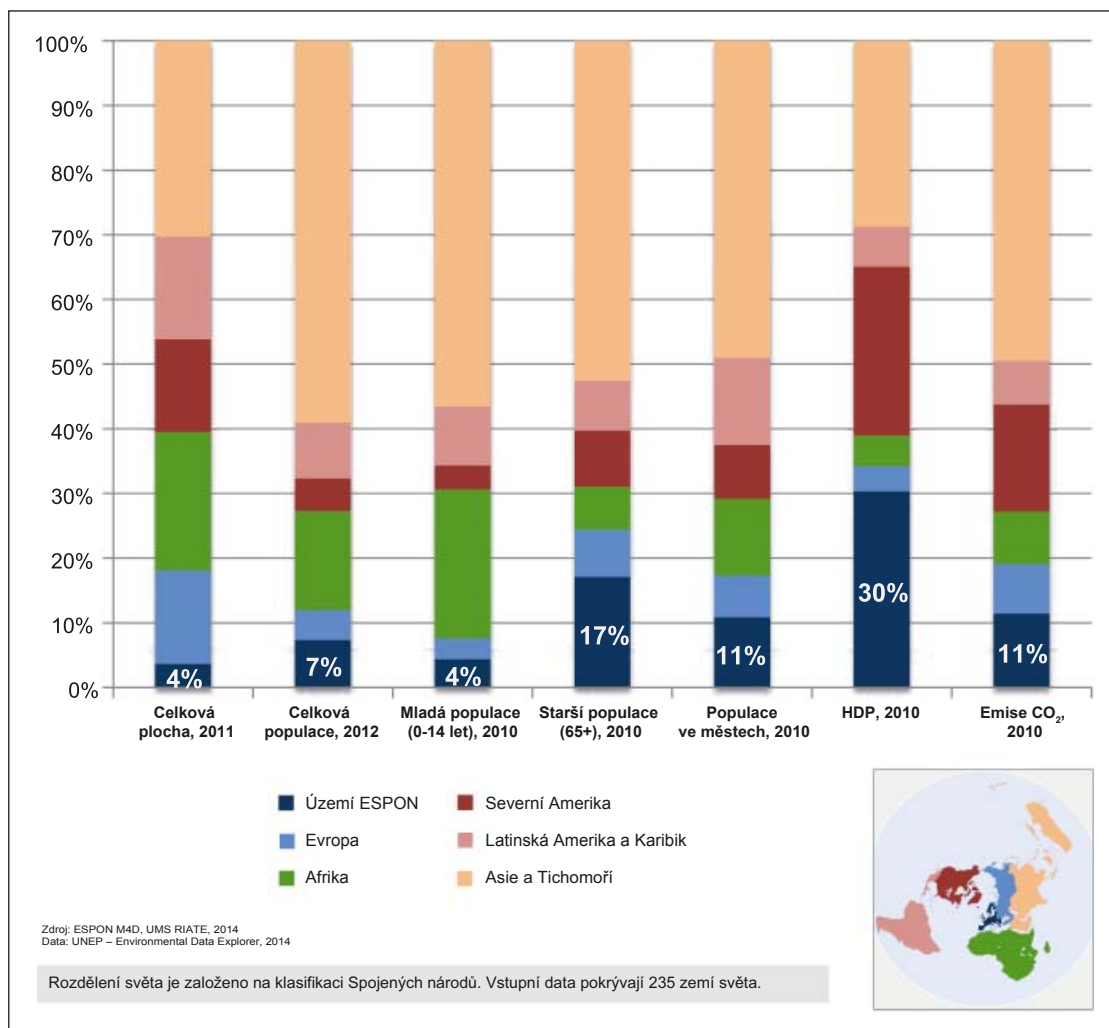
Světová pozice Evropy je stále významná, nadále však klesá. V roce 2011 představovalo HDP všech současných zemí EU28 30 % světového HDP. Od 60. let 20. století ovšem podíl těchto zemí na světovém HDP stále klesá. Podíl EU28 na světové populaci rovněž klesá. Dopady ekonomické krize, stejně jako demografické změny v Evropě, mohou globální význam Evropy ještě dále snížit. Je však stále brzy na to soudit, jaký dopad měla krize na pozici Evropy ve světě. Obecně země spadající pod program ESPON představovaly (viz obr. 1):

- 4 % světové plochy (v roce 2011)
- 7 % celkové populace s ohledem na specifické typy populace, země spadající pod ESPON odpovídaly 4 % celkové mladé populace (ve věku 0–14 let), 17 % celkové populace ve věku 65+ a také 11 % světové populace žijící ve městech (v roce 2010)
- 30 % světového HDP v kupních cenách (v roce 2010)
- 11 % světových emisí CO₂ (v roce 2010)

2.1.1 Stárnoucí Evropa zaostává v oslovování mladých talentovaných lidí

Ekonomika potřebuje mladou a talentovanou pracovní sílu k udržení nebo zvýšení světové konkurenceschopnosti. Již nyní za populační růst Evropy odpovídá zejména imigrace z jiných částí světa. Podíl populace EU narozené mimo území EU se zvýšil z 2,9 % (v roce 2001) na 4,1 % (v roce 2012). Vzhledem k tomu, že Evropa stárne a jiné části světa zároveň dosahují ekonomicky lepší výkonnosti než Evropa, je čím dál nutnější nalákat do Evropy největší talenty.

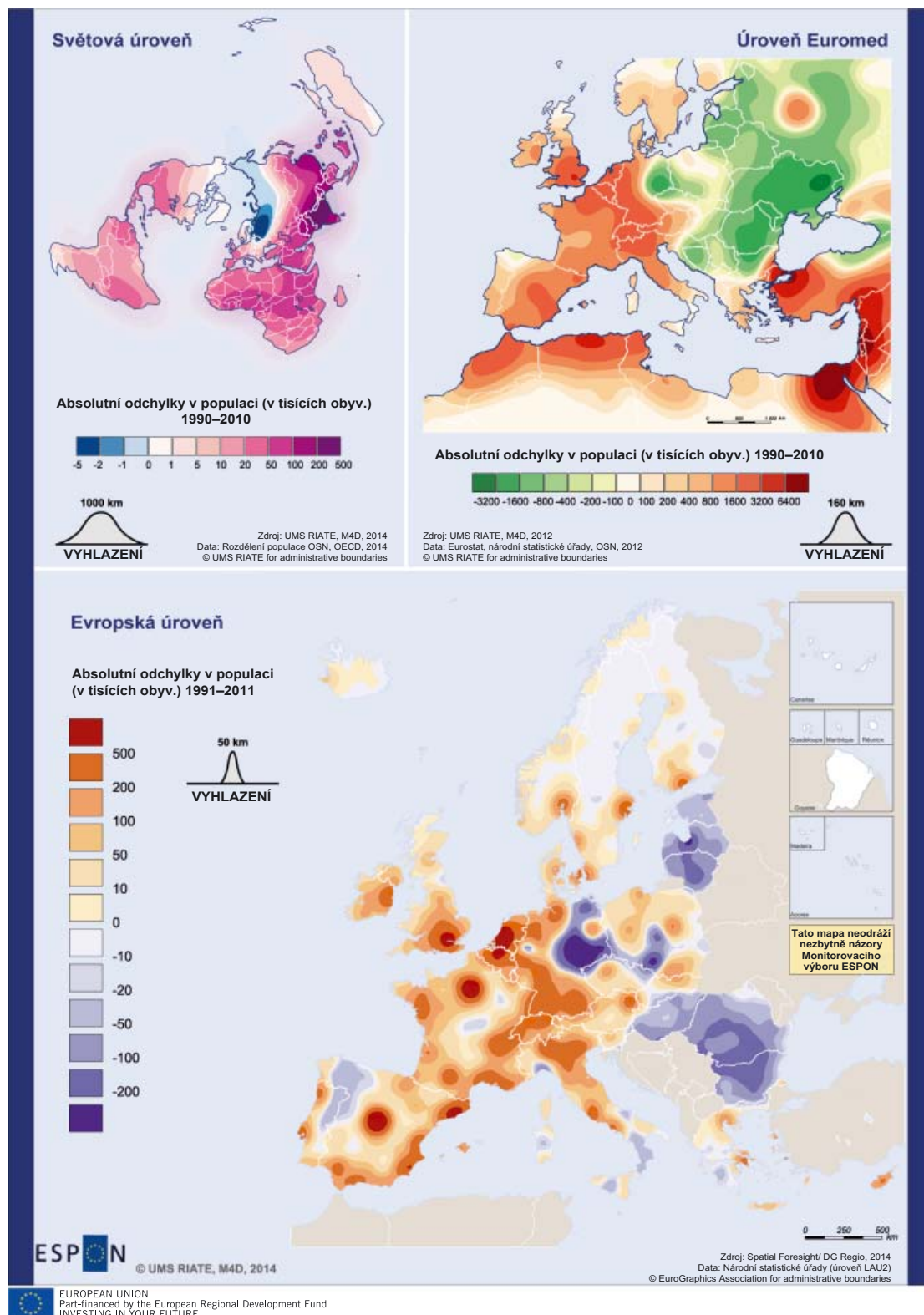
Obr. 1: Sedm hlavních znaků EU včetně Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska v porovnání se světem

Evropa stárne znatelně více než jiné části světa. Míra stárnutí v Evropě je taková, že 31 zemí spadajících pod ESPON odpovídá 7 % celkové světové populace a přitom 17 % světové populace ve věku 65 let a více (viz obr. 1). Rostoucí nerovnováha zakládá nové hrozby pro budoucnost. I když není situace v rámci Evropy vyrovnaná, stále platí, že mnoho částí EU spíše čelí nárůstu starší populace. Vyšší podíl populace ve starší věkové skupině nebude ekonomicky aktivní, a proto bude záviset na relativně menším podílu populace v produktivním věku. V roce 2030 přesáhne v některých evropských regionech medián věk 50 let, zatímco v roce 2013 to bylo pouze 42 let.

Proces stárnutí může urychlit demografický rozvoj a tendence koncentrovat se okolo metropolitních regionů. Demografický rozvoj v Evropě se v letech 1990 až 2010 ve světovém měřítku jevil jako stabilní nebo mírně rostoucí (viz mapa 2). Zejména regiony v Rusku jsou charakteristické poklesem populace, zatímco regiony v Asii, konkrétně v Indii, zažívají velký nárůst populace. Ve srovnání se sousedy jižní Evropy nemá Evropa tak rychlý populační růst. Regiony v Turecku nebo na Středním Východě vykazují větší růst populace. Zahraniční regiony sousedící s Evropou na východě mají naopak nižší populační růst než většina evropských regionů. Tyto demografické trendy pokrývající období 1990–2010 se však v rámci Evropy značně liší. Obecný územní trend posunu populace je z východu/severu na jih/západ Evropy a spíše z venkovských oblastí do městských regionů nebo hlavních měst. Existuje ale několik výjimek v oblasti EU15 postižených dlouhotrvající ekonomickou recesí, jakými jsou jižní Itálie, Řecko, většina Portugalska a východní Německo.

Mapa 2: Demografické trendy, 1990–2010

Stárnoucí populace Evropy kontrastuje s jejím okolím. Celkem 32 zemí spadajících pod program ESPON vykazuje se svým okolím podobné populační znaky. V roce 2011 bylo v EU přibližně 507 milionů obyvatel plus 13 milionů v zemích EFTA. V sousedství Evropy, které sahá od Arktidy až po Alžírsko a zahrnuje také země západního Balkánu nepatřící do EU, to bylo 504 milionů. Věková struktura je však výrazně odlišná, proto se budou populační znaky v průběhu dalšího/dalších desetiletí měnit.

Mladá populace za jižními hranicemi EU. Země sousedící se Středomořím mají mladší populaci a vyšší stupeň porodnosti než Evropa. V důsledku toho vykazují oproti stárnoucí Evropě demografické rozdíly. V průběhu dvou desetiletí bude věková struktura za jižními hranicemi Evropy ve prospěch mladých s více lidmi vstupujícími na trh práce než těch, kteří odcházejí do důchodu nebo umírají. Poté se pravděpodobně populační vzorce v Evropě a za jejími hranicemi začnou znovu sblížovat vzhledem k pokroku medicíny zvyšujícímu předpokládanou délku života. Úroveň vzdělanosti je ale v porovnání s Evropou u jižních sousedů nižší a také se zde vyskytují výraznější genderové rozdíly. Ačkoliv se účast dívek na sekundárním a terciárním vzdělání v evropském sousedství zlepšuje, míra ekonomické aktivity žen je zde stále velmi nízká.

Vysoce vzdělaní sousedé na východě. Východní sousedé Evropy stárnou stejně jako EU, a to zejména jako východní členské státy. Při pohledu na stárnutí a emigraci vykazují země jako Rusko (mimo růst v Moskvě), Bělorusko, Ukrajina nebo Moldávie stejné negativní demografické trendy jako Lotyšsko, Litva, Estonsko, Bulharsko a Rumunsko. Pokud jde o úroveň vzdělání, je situace u východních sousedů EU opět velice podobná té v Evropské unii (viz mapa 3). Největší podíl populace s vysokým stupněm vzdělání potom vykazují velká města.

Sousedé EU nesměřují pouze do Evropy. Navzdory vysoké úrovni vzdělanosti v Evropě je stále více třeba oslovovat mladé talentované lidi z celého světa. V této otázce čelí Evropa silné konkurenci. Dokládá to příklad studentů z Číny a Indie, mezi kterými si pouze 20 % vybere za svou cílovou destinaci právě Evropu. Evropské vzdělávací instituce se pohybují na vysoce konkurenčním světovém trhu. Jejich konkurenceschopnost bude ještě více v ohrožení, pokud úspěšná opatření vyústí v pozastavení veřejných investic do evropských vyšších odborných škol a univerzit. Konkurence se přitom netýká jen mladých talentovaných lidí – studentů, ale dotýká se také vysoce kvalifikovaných odborníků. Státy v okolí Perského zálivu jsou například lákavé pro lidi ze severní Afriky a východního Středomoří, ale také ze vzdálenějších míst.

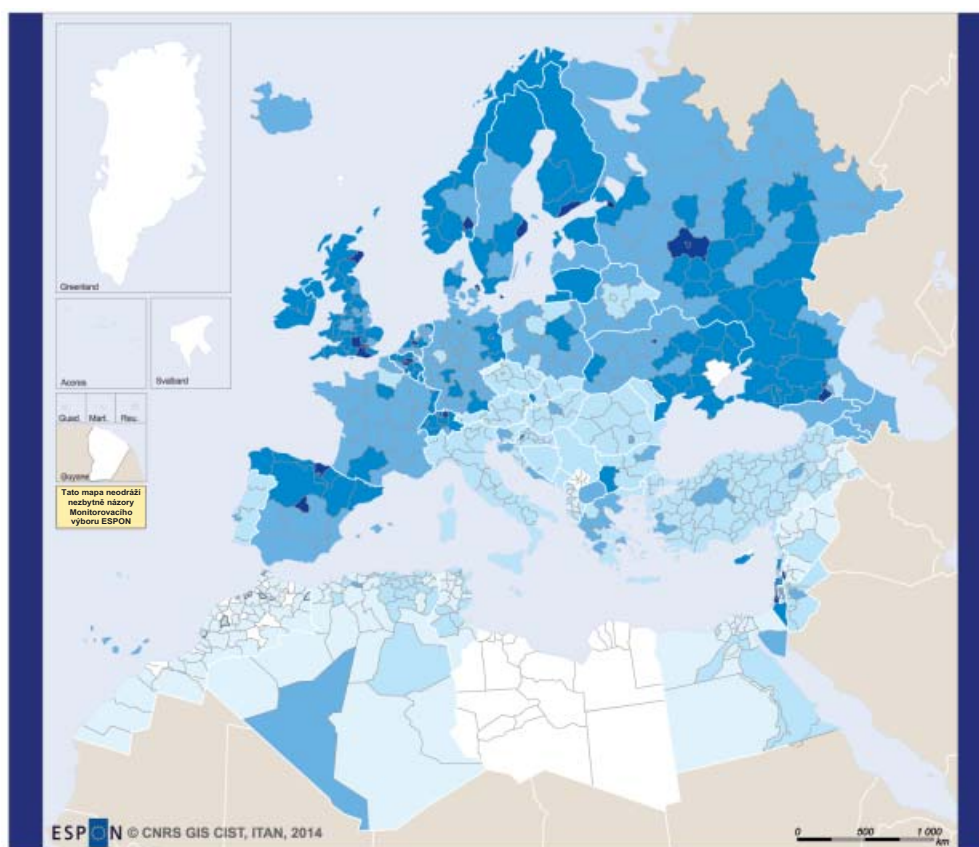
Spojené státy americké si vedou ve spolupráci v oblasti výzkumu lépe. Ve srovnání s USA je počet článků publikovaných ve spolupráci mezi evropskými vědci a vědci z Austrálie, Kanady, Brazílie, Ruska, Indie a Číny velice malý. V posledním desetiletí se ale spolupráce tohoto druhu zvýšila.

Evropské společnosti mohou v sousedících oblastech nacházet potenciál rozvoje. I přes celkový obraz relativního poklesu stále existují nové příležitosti, jako je tomu v případě rostoucího obchodu mezi Španělskem a Marokem.

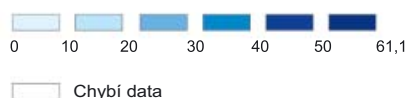
Rostoucí obchodní vztahy mezi Španělskem a Marokem

Se svým zámořským sousedem, Marokem, obchoduje stále více španělských společností. V roce 2008 se počet španělských firem v Maroku odhadoval na 800, z nichž jedna třetina byla umístěna v oblasti Tanger. Rostoucí otevřenost marocké ekonomiky, lepší infrastruktura a stabilní politická situace v zemi zaujaly stále větší počet španělských firem. Největší podíl v exportu a importu mají sektory jako textil, elektrické součásti a motorová vozidla. Maroko si vybralo pro rozmístění své průmyslové výroby mnoho velkých španělských korporací díky jeho blízkosti Španělsku a kulturním podobnostem – na rozdíl od běžných destinací v Asii.

Mapa 3: Aktivní populace s vyšším vzděláním, 2010

Podíl aktivní populace s vyšším vzděláním (v %), 2010

Regionální úroveň: NUTS2, SNUTS 0-1-2-3
 Zdroj: projekt ESPON (ITAN), CNRS GIS CIST, 2013. Data jsou standardizovaná dle IGEAT, 2013
 Data: EUROSTAT (2013), národní statistické úřady (2000–2011), Světová banka a UNESCO, 2013
 © UMS RIATE for administrative boundaries
 Pro některé oblasti neexistuje jednoznačné mezinárodní vyjádření

Nasbíraná data z národních institucí, zahrnutých v projektu, jsou různorodá co do podstaty, definice, kvality a časového pokrytí. Z důvodu této významové rozdílnosti jsou regionální data harmonizována za použití národních hodnot poskytnutých z databází Světové banky a UNESCO. K aplikaci sledované míry na regionální úrovni je použito křížové násobení. Pokud je to možné, jsou použita data na úrovni SNUTS3 nebo 2, v opačném případě na úrovni národní.

2.1.2 Koncentrace světových dopravních uzlů Evropy

Globalizovaný svět vyžaduje směnu zboží a služeb a interakci lidí. To vypovídá o významu určitých míst v Evropě, která fungují jako uzly pro tuto směnu a umožňují k těmto místům přístup. Letiště jsou stěžejními uzly pro světové toky lidí a zboží vysoké přidané hodnoty nebo zboží, které musí být rychle přemístěno mezi různými částmi světa. Přístavy jsou významné pro světovou přepravu velkoobjemových nákladů, které jsou méně závislé na rychlosti dodání.

Konektivita světových letišť je soustředěna v jádru Evropy. V Evropě je pouze několik velkých letišť s vysokým stupněm mezikontinentálních spojení. Konkrétně regiony ve středu Evropy nejvíce těží z výskytu mezinárodních letišť, z kterých může být dosažena řada mezinárodních destinací během pěti nebo méně hodin. Centrální části Spojeného království, Belgie, Nizozemí, velká část západního Německa, určité regiony ve Francii a severní Itálii z těchto dobrých mezinárodních leteckých spojení těží nejvíce. Hlavní města jako Lisabon, Madrid, Kodaň, Varšava, Řím nebo Praha mají také mezinárodní letiště spojující velké množství mezinárodních destinací. Dobrou globální konektivitu vykazuje také Barcelona a Milán. Posledně jmenované regiony těží z toho, že slouží několika světovým destinacím a že jsou zároveň velmi dobře dostupné jiným evropským mezinárodním uzlům.

Letecké uzly spojující Evropu se světem

Letecké společnosti ve velké míře směřují své dopravní trasy do hlavních uzlů, ze kterých cestující následně mohou dosáhnout nebo opustit Evropu. Co se týče mezinárodních spojů a počtu cestujících, patří mezi nejvýznamnější uzly Londýn, Paříž, Amsterdam a Frankfurt, přičemž Londýn oproti ostatním jmenovaným jasně vyniká. Následují letiště v Madridu, Římě, Milánu, Barceloně a Mnichově. Tento polycentrický vzorec a vzájemná konektivita západní Evropu od ostatních destinací z hlediska světových leteckých spojení odlišují, mezi západní a východní Evropou však existují rozdíly. Lety směřující mimo Evropu, které vycházejí z východní Evropy, obvykle vedou přes uzly západní Evropy, jež se vyznačují řadou spojení s východní Evropou.

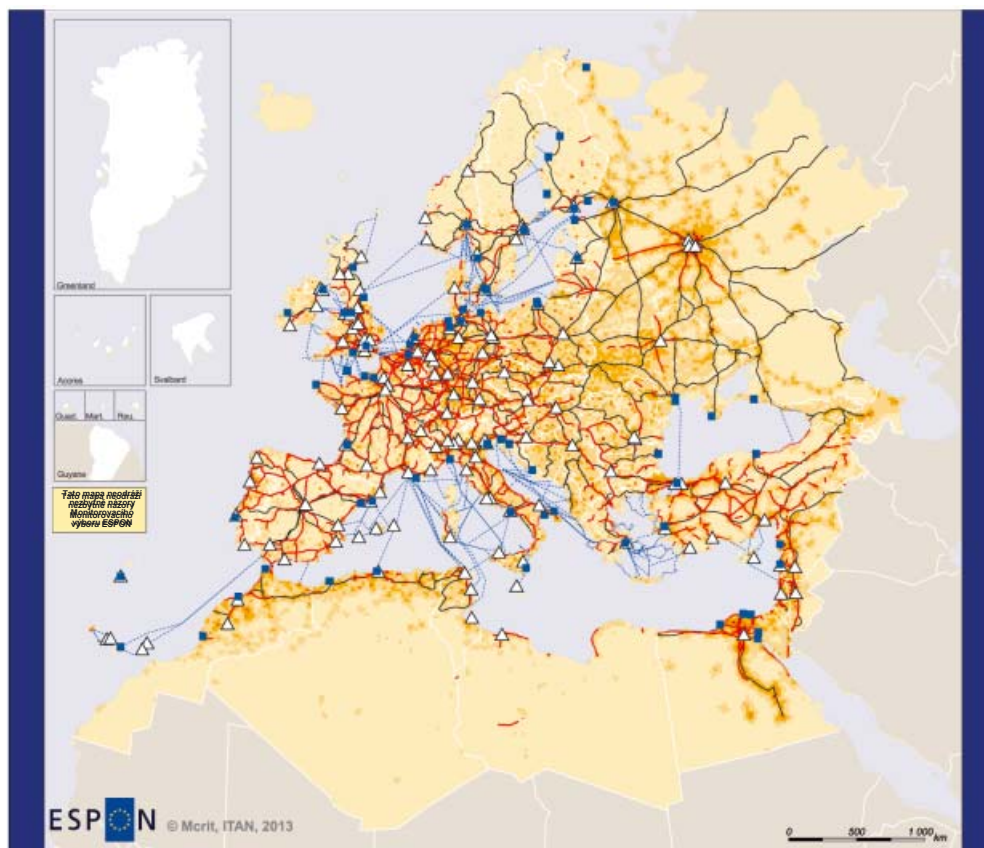
Rozhodnutí leteckých společností co do umístění svých hlavních uzlů ovlivňují rozvojový potenciál dané oblasti. V Itálii například společnost Alitalia přemístila svůj dopravní uzel z Říma do Milána, což vyústilo v relativně slabou výkonnost Říma od roku 1999, zatímco Milán dosáhl vysokého růstu právě díky letům za hranice Evropy.

V regionu Severního moře se nacházejí hlavní evropské přístavy světového obchodu. Přístavy jsou významnými uzly pro nákladní dopravu. Pokud jde o mezinárodní námořní dopravu, je důležité zmínit dvě funkce přístavů. Větší přístavy mají globální spojení a destinace a navíc samy fungují jako vstupní brány do vnitrozemí. Význam a potenciál přístavů závisí na možnostech pro přepravu zboží nákladními vozy nebo vlakem do širšího vnitrozemí a potažmo do celé Evropy, což platí i v opačném směru. Pro evropského exportéra platí, že přístup k mezinárodním evropským přístavům je daleko zásadnější než spojení z evropských přístavů k přístavům v zámoří. To také částečně vysvětluje, proč se nacházejí hlavní evropské přístavy v Rotterdamu, Hamburgu, Antverpách a Bremerhavenu. Konkrétně přístav v Rotterdamu vyniká pro svůj vliv na některé další severní přístavy, sloužící jako mořské uzly a jako vnitrozemské vstupní brány.

Rozvojové trendy a potenciály naznačují možné budoucí uzly. Evropský obchod s Asií stále narůstá, což může přinést výhody pro další evropské oblasti díky posílení jejich rolí jako dopravních uzlů. Co se týče námořní dopravy, jsou přístavy ve Středomoří v porovnání s těmi v Severním moři Asii geograficky blíže. Zlepšení vnitrozemských spojení z přístavů ve Středomoří by mohlo napomoci jejich dalšímu rozvoji. Pokud ale klimatické změny umožní otevření cesty přes Severní ledový oceán (viz 2.2.4) a poroste cena paliva a jeho podíl na lodních nákladech, budou současné výhody cest z a do Asie ze Středomoří více omezeny. Ačkoliv je námořní doprava pro nákladní přepravu mezi Evropou a Asií dominantní, jsou zde stále pozemní cesty, zejména železniční a silniční, které by se mohly v budoucnu dále rozvíjet. Pokud se tak stane, mohou se objevit nové významné dopravní uzly.

Omezený přístup k hlavním dopravním sítím v okolí Evropy. Pokud se přesuneme z globální perspektivy na úroveň nejbližšího okolí Evropy, je dostupnost za předpokladu lepší integrace Evropy a jejího okolí stále jednou z klíčových výzev rozvoje. Ve velké části evropského sousedství je napojení na hlavní dopravní síť (silniční, železniční a leteckou) koncentrováno pouze v několika hlavních uzlech. V okolí Středomoří mají například pouze oblasti přiléhající k hlavním přístavům dobrou konektivitu (viz mapa 4). To znamená, že pokud se v některém z těchto mála uzlů objeví problém, způsobí to komplikace v širokém měřítku. Situace je ovšem poněkud jiná v případě Izraele. Ve východním a jihovýchodním okolí Evropy je celková konektivita mírně lepší, ačkoliv se silnou orientací na větší městské oblasti. Nejen spojení mezi Evropou a jejím sousedstvím jsou slabá. Silné nedostatky se objevují v kvalitě a efektivitě dopravních sítí v sousedství Evropy. Jedná se například o změny rozchodů kolejí a zpoždění v důsledku celních odbavení, což prodlužuje celkový čas na přepravu. V těchto případech je situace sama o sobě již špatná, a tak v podstatě představuje určitou překážku pro vnější vlivy. Slabá konektivita v okolních zemích Evropy navíc brání polycentrickému rozvoji a přispívá k rozevírání nůžek v rozvoji mezi jádrem a periferií.

Mapa 4: Dopravní síť a hustota populace v Evropě a jejím okolí, cca 2010

ESPON © Mccrit, ITAN, 2013
 EUROPEAN UNION Part-financed by the European Regional Development Fund INVESTING IN YOUR FUTURE
 Grid (rastrová buňka 5 km)
 Zdroj: ESPON Database, ESPON ITAN, Mccrit.
 Data: ESRI, WPI-NGA, Mccrit 2013 ITAN Database EEA, národní statistické úřady a vlastní práce
 © UMS RIATE for administrative boundaries
 Pro některé oblasti neexistuje jednoznačné mezinárodní vyjádření

Dopravní síť, 2010

- Dálnice
- Hlavní železnice
- ⋯ Trajekty
- △ Větší letiště
- Větší mořské přístavy

Rastrová buňka odpovídá 5x5 km, založeno na EEA, doplněno národními zdroji v prostoru ESPON. V okolních zemích je celková populace rozdělena podle dostupnosti k dopravním sítím a ověřena snímkem ze satelitu NASA a UMZ.
 Pro specifické oblasti (Maghreb) odpovídá dopravní síť roku 2008.
 Pro lepší čitelnost byla vrstva s hlavními silnicemi z této mapy vyloučena. Je k dispozici ve vědecké zprávě projektu ITAN.

Hustota obyvatel/km², 2010

Mapa popisuje dopravní síť, tj. silnice, železnice, přístavy a letiště, ve vztahu k hustotě populace. Většina Evropy je pokryta dobrou sítí dopravních cest – ačkoliv v různých úrovních. V arabských zemích, které s Evropou sousedí, je síť daleko více omezená z geoklimatických a ekonomických důvodů. Silniční síť je slabá ve většině odlehlých regionů Ruska, v pouštních oblastech severní Afriky a ve východním Středomoří. Kvalita síť se také poměrně liší vzhledem k tomu, že počet vysokokapacitních vícepruhových silnic je ve všech okolních zemích Evropy menší. Pokud jde o dopravní síť vzhledem k hustotě populace, je mezi těmito dvěma faktory zřejmá závislost – platí, že oblasti s menší hustotou zalidnění mají obecně slabší dopravní spojení.

2.1.3 Propojení Evropy s jejími dodavateli energie

Pro dosažení evropské odolnosti je klíčová energetická bezpečnost. Evropa je závislá na dodávkách energie. Energie je nezbytná pro evropskou ekonomiku a rozvoj evropských regionů a měst. S výjimkou Norska musejí pro uspokojení své domácí poptávky všechny státy EU a EFTA energii dovážet. Evropa, v tomto případě lépe řečeno EU, je jedním z největších importérů energie na světě: v roce 1997 dovážela 45 % svých energetických zdrojů a v roce 2007 to bylo již 53 %. Pokud bude tento trend pokračovat, v roce 2020 to bude až 70 %. Stupeň závislosti na externích zdrojích je větší pro ropu (83 % v roce 2007) než pro zemí plyn (60 %) nebo uhlí (35 %). Závislost na dodávkách energie může být kritická zejména pro země, jakými jsou Malta, Lucembursko, Kypr, Irsko, Litva a Itálie, které uspokojují své energetické potřeby zejména z externích zdrojů (80 až 100 %). Rostoucí poptávka po energii na celém světě, v neposlední řadě právě v exportujících zemích zásobujících Evropu, znamená, že snížení energetické závislosti je naprosto nezbytné. Současná geopolitická situace v zemích vyvážejících energii, zahrnujících Rusko a Libyi, jen potvrzuje, jak je důležité snížit poptávku energie v Evropě a nalézt nové zdroje zásobování.

Ze sousedících zemí Evropy vykázalo v roce 2011 Rusko největší hodnotu celkového exportu energie.

Rusko vlastní okolo 32 % světových zásob zemního plynu a 12 % zásob ropy. Okolo třetiny dodávek zemního plynu a ropy pochází z Ruska. Hodnoty se liší země od země, avšak u Pobaltských států obecně pochází vysoký podíl dodávek energie právě z Ruska.

Evropa je hlavním trhem pro dodavatele energie ze Středomoří. Země EU importují 70 % ropy ze severní Afriky a 90 % z tamní ropy. Ekonomický rozvoj a demografický růst v Africe bude pravděpodobně vést k pochopitelnému nárůstu energetické poptávky na území Afriky. To by mohlo ovlivnit export do Evropy. V globálním měřítku mají Alžírsko, Saudská Arábie, Irák, Kuvajt, Spojené arabské emiráty a Ázerbájdžán největší podíl vyvážené energie ve vztahu ke své spotřebě.

Je třeba rozšířit přenos energie a sítě. Pro energetickou bezpečnost a přenos energie je vedle vytváření a integrování chytrých sítí v rámci Evropy také nezbytná spolupráce mezi Evropou a jejím sousedstvím. To je zapotřebí bez ohledu na budoucí plány navýšení obnovitelných zdrojů energie nebo využití břidlicového plynu. Dnes dobře funguje síťové spojení v Severním moři. Stejně tak jsou kvalitně zbudovány sítě směřující z východu na západ, energetické sítě spojující jižní Středomoří s Evropou jsou ale stále omezené (viz 2.3.1).

Potrubí spojující Evropu a významné energetické dodavatele v jejím sousedství

Hlavní energetické potrubí vede přes Gruzii, zemi, která podepsala asociační dohodu s EU v červnu roku 2004. Masivní potrubí přecházející přes Gruzii přivádí zásoby ropy a zemního plynu z regionu Kaspického moře k zákazníkům v Turecku a EU. Tato potrubí jsou jedinou cestou pro přesun uhlovodíku na západní trhy bez zasažení Ruska. Jsou součástí výstavby nového Jižního plynového koridoru, který přechází přes Turecko a Transjadranský plynovod do Itálie. Tato spolupráce s Gruzii, která zde funguje jako tranzitní země, pomáhá zvýšit energetickou bezpečnost Evropy umožněním přístupu k základním zdrojům energie. Dohody s EU navíc nalákaly do Gruzie evropské investory a pomohly zemi uspokojit její vlastní energetické potřeby. V chudém italském regionu Puglia, kde potrubí vystupuje na pevninu, vznikla proti těmto aktivitám opozice, která stojí na environmentálním a zemědělském základě,

Potenciální rozvoj v periferiích může snížit evropskou závislost na importu. Objevení zásob uhlovodíků na Kypru a v Řecku otevírá nové možnosti, včetně rozvoje těžby: zvažuje se možná spolupráce s Izraelem a pravděpodobně i s Libanem. Podmořské energetické sítě spojující Řecko, Kypr a Izrael jsou také jednou z možností. Naleziště ropy a především zemního plynu se vyskytují také v okolí Černého moře. Jedná se o Ayazli poblíž tureckého pobřeží, Galatu poblíž bulharského pobřeží, pole Ana a Dolina náležící Rumunsku, přičemž 170 km od rumunského pobřeží byl také nalezen zemní plyn. Ačkoliv se musí brát ohled na environmentální a geopolitické zájmy, využití těchto zdrojů by mohlo doplnit zásoby ropy a zemního plynu ze Severního moře, které má již dlouho velký ekonomický význam.

Těžba ropy může snížit závislost Evropy na dovozu energie. Budoucí význam dodávek ropy a plynu z okolí Evropy může také záviset na postoji, který EU zastává k povolení kontroverzní těžby břidlicového plynu. Využitím této technologie USA významně snížily náklady na plyn a posílily mezinárodní konkurenceschopnost vysokoenergetického průmyslu. Proti této kontroverzní těžbě však stojí silné environmentální iniciativy. Pokud by EU brala těžbu jako řešení své energetické závislosti na externích dodavatelích, potom by se země jako např. Polsko mohly nejspíš stát významnějšími producenty energie. Zájem o zdroje uhlovodíků v okolí Evropy, vyžadující narušení hlubokých vod nebo vyskytující se v místech s nejasnou bezpečností, by se mohl snížit. Bez ohledu na výsledek bude mít řešení energetické závislosti dlouhodobý dopad na územní rozvoj Evropy. Stejně jako tomu bylo v případě ekonomické krize, není v současnosti lehké odhadnout dlouhodobé změny, které budou následovat.

Přístup k sladké vodě je ve Středomoří významným tématem. Již dnes je v mnoha oblastech Středomoří spotřeba vody v porovnání s dostupnými zdroji vysoká, v přepočtu na hlavu je dokonce dostupná voda pod úrovní standardu. Spotřeba vody byla v předchozích desetiletích vysoká zejména na blízkém východě, v Libyi a Tunisu, ale také v Řecku a Španělsku. Navíc kvůli klimatickým změnám existuje riziko, že se nedostatek vody ještě prohloubí. V Egyptě se například dostupné zdroje přepočtené na hlavu stále snižují – vysoká poptávka a trvale vysoce znečištěná voda jsou důvody, proč se Egypt, který měl jinak pozitivní bilanci vody, dostává do deficitu, a že rostou spory v zemích v povodí Nilu.

Další informace o problematice probírané v této kapitole můžete nalézt ve zprávách projektů ESPON TIGER, ITAN, TRACC, ESaTDOR, ReRisk a TERCO.

2.2 Klíčové územní vzorce v Evropě

Ekonomická krize odsunula vývoj směřující k územní soudržnosti v Evropě. Disparity v Evropě mezi zeměmi a regiony v rámci jedné země stále narůstají. Územní dynamiky daly v širším pojetí základ několika klíčovými územním vzorcům, které charakterizují dnešní Evropu a které se dají shrnout do těchto bodů:

- **Polycentrický systém měst.** Evropský polycentrický urbánní systém poskytuje základ pro bohatou diverzitu, kde přispívá mnoho různých míst k celkovému rozvoji, založeném na jejich konkrétních znacích a potenciálech.
- **Výkonný střed-sever.** Regiony v jádru Evropy, severské země a částečně také Spojené království jsou bohatší než zbylá část Evropy (ačkoliv, i v těchto vyspělých zemích existují některé chudé regiony, které se staly během krize ještě relativně chudší – viz Kapitola 1). Tyto výkonné regiony se lépe vypořádaly s uzdravením z ekonomické krize, jsou lépe připraveny na informační a znalostní společnost, vedou si lépe ve smyslu zeleného růstu a jsou méně náchylné na klimatické změny.
- **Východní pole růstu.** Ve střední a východní Evropě je ekonomický růst řízen zejména hlavními městskými oblastmi, a to konkrétně hlavními městy a jejich schopností participovat v evropské ekonomice světových služeb a přispívat k chytrému růstu díky vysoce kvalifikované pracovní síle.
- **Západní regiony soudržnosti.** Ekonomická krize znovuobnovila disparity na jedné straně mezi Řeckem, Portugalskem, velkými částmi Španělska, jižní Itálií a do určité míry Irskem a na druhé straně mezi více prosperujícím středem-severem Evropy nebo dokonce částí východní Evropy. V postižených zemích však stále existují rozvojové potenciály, které jsou na evropské úrovni významné, např. pro cestovní ruch, obnovitelné zdroje energie, vztahy se sousedními zeměmi a mezinárodní námořní dopravu.

Tyto obecné vzorce se projevují v situaci, když sledujeme, jak si evropská města a regiony vedou ve vztahu k obecným cílům strategie Evropa 2020 a jejich očekávané cestě k uzdravení. Tyto územní vzorce jsou doplněny řadou dalších územních vzorců týkajících se potenciálů rozvoje. Ty zahrnují například komunikace a dopravní infrastrukturu na zemi a moři, ale také „měkká“ aktiva v inovacích, R&D a potenciály pro zelený a modrý růst, stejně jako dopady klimatických změn a rizika z přírodních pohrom.

2.2.1 Evropská polycentrická síť globálně významných měst

Vedoucí metropole. Od počátku ekonomické krize se v Evropě projevuje rostoucí územní koncentrace ekonomických aktivit v hlavních metropolitních oblastech, které jsou dobře integrovány ve světovém obchodě a dopravních sítích. Tyto regiony dosahují největší úrovně konkurenceschopnosti a jsou často vnímány jako motory ekonomického rozvoje – a to nejen v dobách krize. Sekundární města v mnoha částech Evropy však mohou také hrát významnou roli v dosahování růstu a nabídky práce.

Rostoucí význam měst v Indii a Číně. Na světové úrovni v posledních deseti letech roste koncentrace pokročilých obchodních služeb v tichomořské Asii a v Austrálii, zejména v Šanghaji, Pekingu, Soulu a Sydney. Role indických a čínských měst je stále významnější, což je dáno pokračující urbanizací a ekonomickým rozvojem v těchto regionech.

V globalizovaném světě jsou města středem zájmu. Hrají stěžejní roli ve vztahu k sociálnímu a ekonomickému rozvoji a dostává se jim značné pozornosti ze strany tvůrců politik. Konkrétně hlavní města často fungují jako vstupní brány, přes které jsou vedeny různé formy toků. Tyto vstupní brány jsou obecně významnými centry sociálního a ekonomického rozvoje a dostává se jim značné politické pozornosti. Tato města jsou například dopravními uzly, uzly ve světovém finančním systému nebo centry výzkumným institutů v mezinárodních sítích inovací.

Evropa má polycentrickou síť globálních měst. Evropská města hrají roli i na mezinárodním poli, ačkoliv se mohou zdát z hlediska populace oproti hlavním městům v Americe nebo Asii malá. V rámci Evropy vyniká Londýn výskytem pokročilých služeb (včetně účetnictví, reklamy, bankovníctví/finančnictví, práva a manažerského poradenství). V porovnání s New Yorkem, Hongkongem a hlavními uzly v Indii a Číně má ale Londýn daleko k tomu, aby mohl být považován za globálně významné město Evropy. Evropské polycentrické městské systémy naznačují, že zde není tak silná koncentrace směrem k jednotlivým metropolitním oblastem a městům jako v některých jiných částech světa. V rámci Evropy vystupují Londýn, Paříž a německá oblast Rýn-Rúr jako velké metropolitní oblasti, které jsou vysoce integrovány do světových obchodních sítí. Následuje Madrid a jiná hlavní města, která jsou do globálních vztahů taky silně zapojena. V přímém okolí Evropy jsou významnými metropolitními oblastmi Istanbul a Moskva, města, která se nevyznačují pouze značnou velikostí, ale jsou také velmi dobře integrována do globálních obchodních sítí.

Londýn je hlavní evropskou bránou do Asie. Při pohledu na evropské vstupní brány do Asie z hlediska dopravy a obchodu má Londýn největší váhu jako globální vstupní brána (při zohlednění pokročilých obchodních služeb, leteckých spojení, konektivity kontejnerů v přístavech, kotace na burze, průměrných investic v nemovitostech mezi městy a umístění firemních centrál). Po Londýnu následují města jako Frankfurt, Amsterdam, Mnichov, Stockholm, Dublin, Vídeň, Oslo, Kodaň nebo Řím. Existují ale také více specializované vstupní brány do Asie, kam patří Hamburk, Barcelona, Soluň a Janov s ohledem na roli jejich přístavů, nebo Bratislava a některá sekundární města v Německu a Spojeném království s ohledem na pokročilé služby. Tento poměrně vysoký stupeň polycentricity je považován za silnou stránku Evropy a je významný pro evropskou konkurenceschopnost ve světě a pro její odolnost v případě dalších krizí.

Paříž je hlavní evropskou vstupní bránou do Afriky a Latinské Ameriky. Při pohledu na evropské vstupní brány směrem do Afriky a Latinské Ameriky má v tomto směru Paříž největší váhu. To opět zahrnuje pokročilé obchodní služby, letecká spojení, konektivitu kontejnerů v přístavech, kotace na burze, průměrné investice v nemovitostech mezi městy a umístění firemních centrál. Po Paříži následují města jako Madrid, Brusel, Atény, Milán a Basilej. Mezi více specializované vstupní brány do Afriky a Latinské Ameriky patří přístavy v Rotterdamu, Lisabonu, Barceloně a Marseille, zatímco u pokročilých služeb vynikají Lyon a Edinburgh, stejně jako řada menších měst.

Obecně platí, že regiony s nízkou funkční vahou, ale specializací v pokročilých službách (včetně účetnictví, reklamy, bankovníctví/finančnictví a práva), se nacházejí ve Francii, Německu a Spojeném království. Města s regionálním profilem, ale pouze malou vahou pokročilých služeb, jsou umístěna ve východní části Evropy.

Peněžní burza a neevropští emitenti

Evropská peněžní burza je atraktivní jak pro evropské, tak pro zahraniční emitenty. Klíčovými místy v Evropě jsou Londýn, Paříž, Frankfurt, Lucemburk a také Stockholm, Oslo, Curych a Milán, dále potom Madrid, Vídeň a Varšava. Neevropští emitenti považují za nejzajímavější burzu v Londýně, Lucemburku, Madridu a Paříži, dále potom peněžní burzu v severní Itálii, Norsku a Švédsku, Německu a Rakousku. Původ zahraničních emitentů se v těchto zemích liší. V Londýně pochází 20 % až 40 % emitentů ze západního Tichomoří a východní Asie, v Lucemburku tito emitenti tvoří většinu (60 % až 90 %). Francie, Belgie a Nizozemí mají vysoký podíl zahraničních emitentů ze Severní Ameriky, zatímco v případě Madridu jsou to emitenti zejména z Jižní Ameriky.

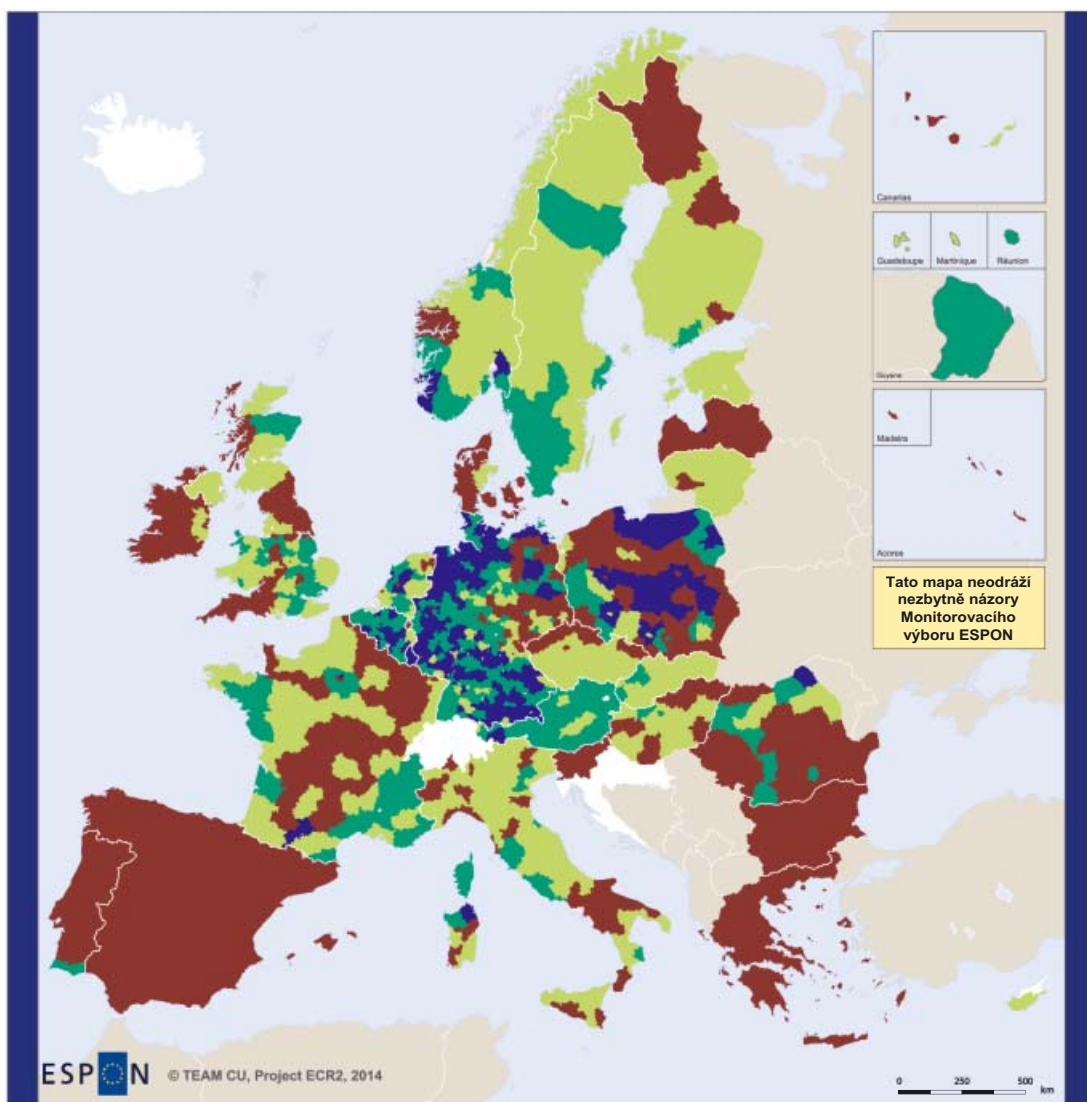
Rostoucí metropolitní oblasti v sousedství. Nárůst populace okolo Středomoří je nejvíce znát na růstu měst a koncentraci populace v městech podél pobřeží. Tato demografická pole růstu v evropském sousedství by se mohla v dlouhodobém měřítku stát uzly nebo zájmovými místy pro blízké evropské oblasti. Kypr a jiná místa v jihovýchodní Evropě jsou například podstatně blíže Istanbulu a Káhiře než hlavním uzlům ve středu nebo na severu Evropy. Na evropské úrovni a ve větších členských státech na severozápadě EU se okolní státy Evropy mohou jevit jako vzdálené, pro města a regiony okolo Středomoří nebo pro Pobaltské státy je to však daleko bezprostřednější otázkou.

2.2.2 Územní vzorce evropské odolnosti

Cíle a záměry Evropy 2020 se soustředí okolo práce a růstu, což by mohlo urychlit procesy uzdravení z ekonomické krize. Nezaměstnanost je v rámci Evropy hlavním tématem, jelikož ekonomická a finanční krize vedla k prudkému poklesu zaměstnanosti. Zejména Španělsko, Řecko, Irsko a Pobaltské státy utrpěly od roku 2008 významný nárůst nezaměstnanosti.

Zaměstnanost – počet pracovních míst – je pravděpodobně nejlepším měřítkem odolnosti a uzdravení se z krize. Jako přímý důsledek ekonomické krize se v různých oblastech objevil ekonomický růst avšak bez nabídky práce – hodnoty HDP začaly po krizi opět narůstat, ale hodnoty zaměstnanosti zůstaly neměnné. Ekonomická odolnost je z hlediska hodnot zaměstnanosti silně ovlivněna národními vzorci. Ale také v rámci jednotlivých zemí se vyskytují rozdílné oblasti, kde se uzdravení již projevilo, nebo dosud nedostavilo, jako například Dublin v Irsku. Ve velkých částech Irska, Portugalska (vyjma Algarve), Španělska, Řecka, Bulharska, ve velkých částech Rumunska, Slovinska, Lotyšska a Dánska a u řady regionů ve Spojeném království, Francii a v jiných zemích až do roku 2011 hodnoty zaměstnanosti nevzrostly. Naopak v Belgii, velkých částech Rakouska, Polska, západního Německa, Norska, Švédska a v jednotlivých regionech Spojeného království, Francie a Nizozemí se neobjevil buď žádný pokles zaměstnanosti jako důsledek krize, nebo se do roku 2011 regiony z krize dostaly (viz mapa 5).

Mapa 5: Odolnost regionů z hlediska zaměstnanosti, 2011

Tato mapa neodráží nezbytně názory Monitorovacího výboru ESPON

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS3
Zdroj: vlastní výpočty v rámci projektu ECR2, 2014
Data: Experian, Cambridge Econometric Eurostat, různé data
© EuroGraphics Association for administrative boundaries

Typologie odolnosti zaměstnanosti, hraniční rok 2011

- Odolné
- Uzdravené
- Neuzdravené, v rozvoji
- Neuzdravené, v recesi
- Chybí data

Odolné regiony (RS) – regiony, které nezažily žádný pokles ekonomické aktivity během ekonomické krize.
Uzdravené regiony (RC) – regiony, které zažily pokles ekonomické aktivity, ale uzdravily se z krize a dosahují hodnot před krizí.
Neuzdravené, v rozvoji (NR1) – regiony, které zažily pokles ekonomické aktivity, odrazily se ode dna recese, ale stále nedosahují hodnot před krizí.
Neuzdravené, v recesi (NR2) – regiony, které zažily pokles ekonomické aktivity, jež v době výzkumu stále trvá.

V analyzovaných 280 regionech více než 12 % regionů překonalo krizi a nezažilo žádný propad v hodnotách zaměstnanosti, zatímco téměř čtvrtina (23 %) regionů zažila pokles zaměstnanosti a v období 2008–2011 se dostala na hodnoty před krizí. Jedna třetina regionů byla k roku 2011 stále v procesu uzdravování se z krize, přičemž část z nich se již odrazila ode dna a druhá část na konec snižování zaměstnanosti stále čeká.

Rozšíření regionálních disparit u nezaměstnanosti. Odlišnosti v regionální odolnosti mezi členskými státy vypovídají o tom, že makroekonomické podmínky a národní politické režimy mají vliv na citlivost jednotlivých regionů k ekonomickým krizím. Proto jsou níže uvedeny příklady regionů, které buď nekopírují národní trendy, nebo vypovídají o výrazných rozdílech mezi členskými státy, jako je tomu například u Španělska, Bulharska nebo Polska.

Ve většině zemí došlo během krize v období 2007 až 2011 vedle zvýšení nezaměstnanosti také k rozšíření regionálních disparit v nezaměstnanosti. Existuje ale několik výjimek – v případě Dánska a Slovinska se regionální disparity s rostoucí nezaměstnaností nezměnily a v České republice regionální disparity v podstatě s rostoucí nezaměstnaností poklesly. Existují země, kde během krize míra nezaměstnanosti nevzrostla a kde se regionální disparity nezměnily nebo dokonce poklesly. Týká se to Belgie, Polska, Nizozemí, Rakouska, Německa a Finska.

Různé dopady krize v jihozápadním Irsku

Jihozápadní Irsko (hrabství Cork, Kerry a City of Cork) zaznamenalo počátek ekonomické krize v roce 2008. Na původní úroveň hodnot zaměstnanosti a ekonomické produkce (HDP), kterou dosahovalo před krizí, se dostalo až v roce 2012. První náznaky oživení ekonomické aktivity se objevily v roce 2009, kdy začalo docházet k růstu HDP, hodnoty zaměstnanosti však stále klesaly. V porovnání se zbytkem Irsku tento region přibližně odpovídal národní výkonnosti, rozdíly se ale objevovaly v rámci tohoto regionu. Vzhledem k příhodným ekonomickým a městským strukturám byl Cork nejvíce odolný, zatímco hrabství Kerry bylo postiženo daleko více.

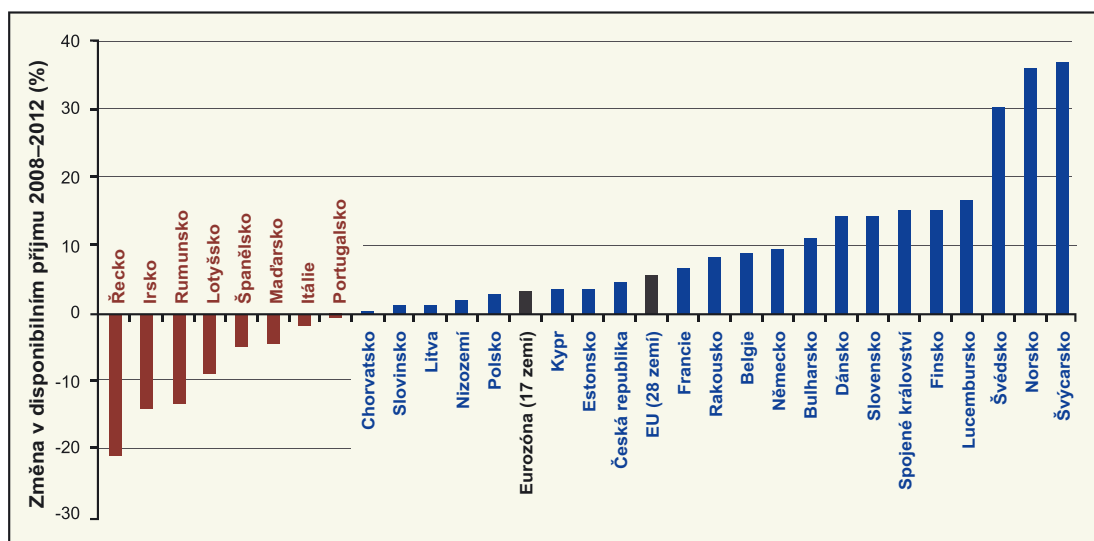
Hlavní městská centra mají velký vliv na míru odolnosti. Výskyt městských center, konkrétně sekundárních měst, je pozitivně spojen s odolností regionu. Naopak regiony, které jsou odlehlé, mají vnější hranice nebo vysoké hodnoty populace žijící v horských nebo pobřežních oblastech, jsou vůči ekonomické krizi méně odolné. To ale nezohledňuje fakt, že oblasti s výše uvedenými znaky mají nižší hodnoty odolnosti jednoduše proto, že jsou disproportčně umístěny v zemích, kde jsou obecně hodnoty odolnosti nižší. V mnoha evropských zemích je míra zaměstnanosti v městských oblastech výrazně vyšší. To se týká zejména východních zemí Evropy: Slovensko, Lotyšsko, Rumunsko, Bulharsko a Litva mají v rámci EU největší rozdíly mezi městem a venkovem. Země nespádající pod EU, Švýcarsko a Norsko, mají také zřejmé rozdíly v míře zaměstnanosti u města a venkova. Na opačné straně stojí Dánsko, Kypr, Francie, Irsko, Lucembursko, Portugalsko a Spojené království, kde rozdíly v míře zaměstnanosti u města a venkova nejsou tak výrazné.

Dlouhodobé vzorce růstu ovlivňují odolnost. Městský systém a rozvoj země obecně nemůže být jednoduše zvrácen tvůrci politik, existují také jiné aspekty, které mohou rozvoj daného území ovlivňovat. Obvykle je za způsob k boji proti nezaměstnanosti a dokonce za cestu k uzdravení považováno posílení stupně vzdělání v dané oblasti. Samotné zvyšování kvalifikace ale nezajistí vyšší stupeň odolnosti. Odolnost je spíše dlouhodobým fenoménem, nemůže být proto jednoduše dosažena krátkodobými akcemi. Místa se stabilnějšími vzorci dlouhodobého růstu jsou odolnější. To vypovídá o klíčové roli dlouhodobých politických akcí při budování odolnosti.

Správy na nižších úrovních jsou pro odolnost významné. Kromě socioekonomických a územních faktorů mohou odolnosti překážet roztržitěné správní struktury. Odolnost se jeví jako silnější za situace, kdy veřejné správy spolupracují se svými sousedními partnery, kde správy různých úrovní pracují společně směrem ke sdíleným cílům a kde funguje přístup spolupráce při jednání s ekonomickými a sociálními partnery. Klíčová je v tomto případě také míra, do jaké mají nižší správy schopnost a kapacitu jednat, stejně jako ochota tyto síly použít.

Rostoucí disparity v disponibilním příjmu domácností během krize. Navzdory rostoucí nezaměstnanosti se obecně disponibilní příjem domácností v Evropě stále zvyšoval. V průměru činil nárůst mezi lety 2008 a 2012 přibližně 6 %, mezi jednotlivými zeměmi se však vyskytovaly značné odlišnosti. V devíti zemích EU například mezi lety 2008 a 2012 disponibilní příjem domácností klesl. Jednalo se o Řecko, Irsko, Rumunsko, Lotyšsko, Španělsko, Maďarsko, Itálii, Portugalsko a Chorvatsko. V některých zemích byl pokles výrazný (viz obr. 2). V Irsku a Řecku byl dokonce disponibilní příjem domácností v roce 2012 nižší než v roce 2005. Naopak Švýcarsko, Norsko a Švédsko zažily mezi lety 2008 a 2012 značný nárůst v disponibilním příjmu domácností. Tyto rostoucí disparity v úrovni příjmů lze sledovat nejen na národní úrovni, ale také mezi jednotlivými regiony a mezi různými skupinami společnosti.

Obr. 2: Změna v celkovém disponibilním příjmu domácností, 2008–2012 (v %)

Zdroj: data upravená z Eurostatu (nasa_nř_lr)

2.2.3 Územní vzorce dopravní infrastruktury podporující ekonomický rozvoj

Dostupnost je v polycentrickém rozvoji klíčovým faktorem. Dopravní dostupnost podporuje funkční interakce, jejichž kombinací je dosaženo kritického množství pro aglomerační ekonomiky. Plné využití příležitostí, které s sebou nese jednotný evropský trh, a udržení polycentrické sítě měst a regionů je možné jedině s dobrým spojením mezi určitými místy a hlavními uzly. Ačkoliv posílení investic do infrastruktury není jediným nástrojem k dosažení rozvoje, standardy infrastruktury ovlivňují předpoklady pro místní a regionální rozvoj. Zlepšení dopravní infrastruktury v zemích a regionech, které jsou již obslouženy dobrými sítěmi, s sebou pravděpodobně nepřinese vyšší ekonomické zisky. Stále však existuje mnoho míst – navzdory zlepšení situace v průběhu doby – kde je zapotřebí více investic, které by napomohly zlepšení dostupnosti a podpořily cestu polycentrického rozvoje.

Populace, obchod a regiony v jádru Evropy mají lepší dostupnost. O tom, jak je jednoduché pro obyvatele a obchod v jednom regionu dorazit ke spolupracujícím partnerům, zákazníkům, dodavatelům apod. v jiných částech Evropy, vypovídá potenciální dostupnost regionu. Konkrétně potenciální multimodální dostupnost si zaslouží speciální pozornost díky tomu, že spojuje různé typy dopravy. Během posledních desetiletí multimodální dostupnost v Evropě vzrostla díky zdokonalení dopravní infrastruktury. Nejvyšší relativní změny v multimodální dostupnosti byly zaznamenány v regionech východní Evropy. Mnoho španělských regionů vykázalo ale také vysoké relativní přírůstky díky zdokonalení železniční i silniční dostupnosti. Ačkoliv tato lepší dostupnost nedokázala ztlumit dopady ekonomické krize ve východní Evropě nebo Španělsku, přispěla k rozvojovým potenciálům těchto oblastí.

Centrální regiony mají hustší dálniční a železniční síť. Kromě toho, že centrální regiony Evropy disponují vyšší koncentrací evropských a globálních leteckých uzlů, mohou také nabídnout nejlepší dostupnost pro přepravu cestujících. Obecně se nejlepší dostupnost objevuje v regionech hlavních měst a v některých jiných průmyslových nebo turistických regionech, jako například na jihozápadě Skandinávie (Oslo, Göteborg, Kodaň), na západě středomořského pobřežního koridoru (od jižního Španělska k severní Itálii), v údolí řeky Rhôny, v jižní Itálii, Sasku nebo Horním Slezsku (viz mapa 6). Viditelné jsou také efekty z investic do vysokorychlostní železniční infrastruktury například na Pyrenejském poloostrově, ve Francii, v Itálii, Německu a Belgii. Naopak v regionech východní Evropy je rozvoj železniční dostupnosti velmi pozvolný.

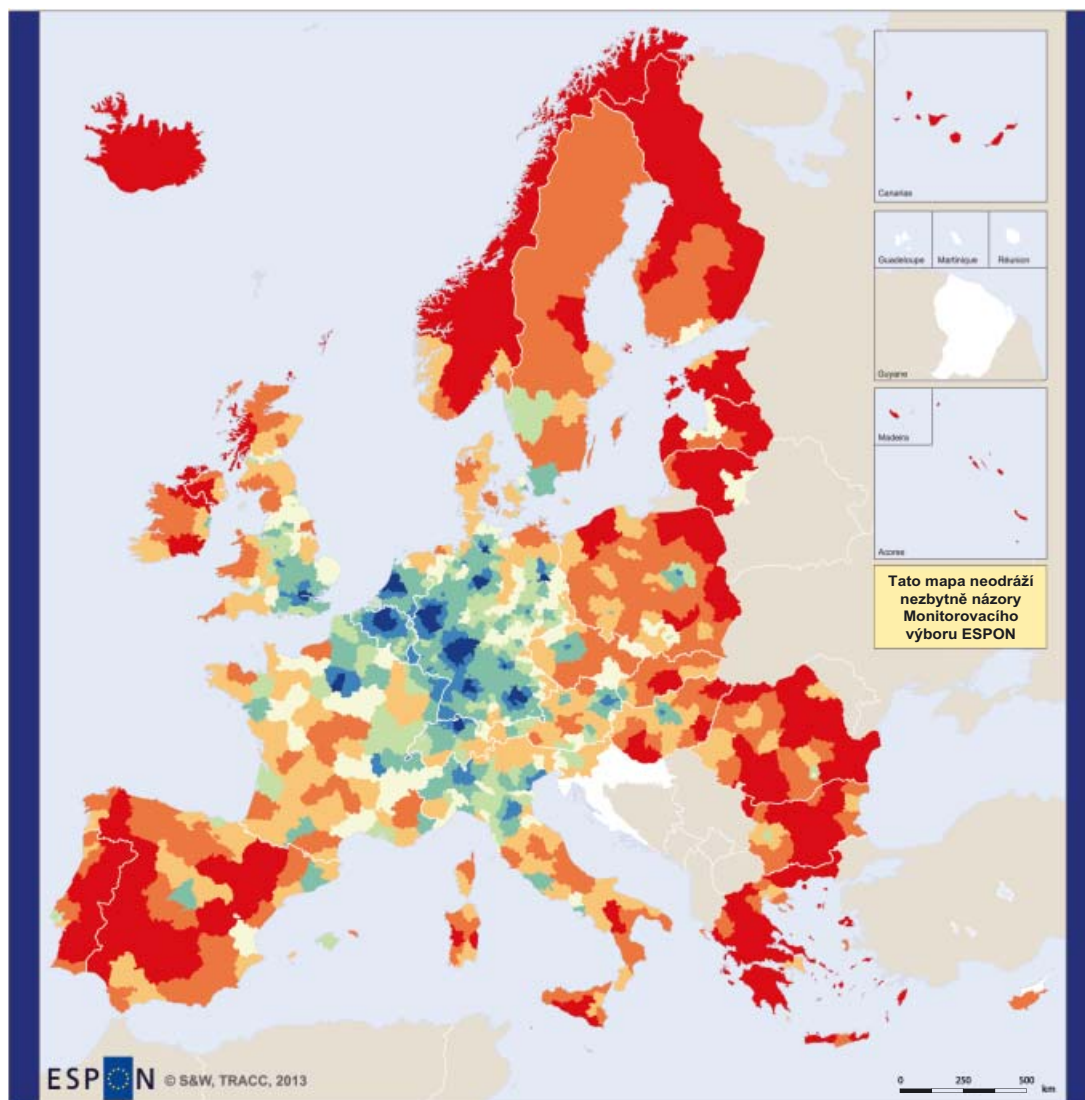
Většina obyvatel západní Evropy může jednoduše dosáhnout různých míst. Z většiny míst v západní a střední Evropě může být dosaženo během 60 minut jízdy autem přinejmenším jedno regionální město. V mnoha případech je dokonce možné během této doby dosáhnout řady různých měst. Ve východní Evropě je obecně v tomto časovém horizontu v dosahu pouze jedno nebo dvě města. Situace je méně příznivá z hlediska dostupnosti regionálních měst během 60 minut po železnici. V případě železnic se vnitřní periferie s nízkou dostupností vyskytují ve většině evropských zemí, nejen na vzdáleném severu nebo v Alpách. Platí přitom, že rozsah těchto vnitřních periferií je podstatně větší pro přepravu vlakem než autem.

Ve vnitřních periferiích a v periferních regionech je přístup k městským funkcím omezen. Oblasti s nízkou dostupností a bez přístupu k základním městským funkcím a službám v rámci rozumného dopravního času se nenacházejí pouze na vzdáleném severu nebo v alpském prostoru, ale vyskytují se ve většině evropských zemí. Tyto vnitřní periferie jsou například v německé oblasti Meklenbursko-Přední Pomořansko, stejně jako v mnoha venkovských částech Francie, Španělska nebo Itálie a ve venkovských oblastech Polska a České republiky. Rozsah těchto vnitřních periferií je podstatně větší pro přepravu vlakem než autem.

Aktivity dopravní logistiky následují populační a ekonomickou koncentraci. Geografická pozice, infrastruktura a silné stránky ekonomiky jsou tři základní prvky, které podporují vzorec evropské dostupnosti vzhledem k dopravě. Jsou to zároveň důvody, proč region Severního moře vykazuje nejlepší konektivitu pro nákladní dopravu. U řady měst a regionů v Evropě patří mezi hlavní politické cíle reindustrializace a posílení konkurenceschopnosti exportu pro dané zboží. Ve většině případů zahrnuje globální export kontejnerové lodě, proto je důležitá dostupnost k velkým obchodním přístavům. Hlavní vnitrozemské vodní osy (Rýn, Dunaj, Labe) a systém říčních kanálů v Německu dobré dopravní dostupnosti napomáhají.

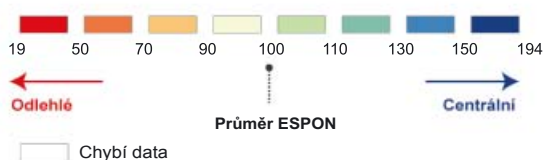
Vysoce osídlené městské oblasti mají lepší přístup ke službám obecného zájmu. Mohou nabídnout širší škálu služeb, jako jsou školy nebo zdravotní centra, než je tomu běžně v menších sídlech nebo venkovských oblastech, kde zrušení jedné takové služby může znamenat úplný zánik daného odvětví. Vysoce specializované služby obecného zájmu, které jsou využívány méně často a menším počtem lidí – např. mezinárodní letiště, vysoce specializované nemocnice a univerzity – vykazují více centralizované územní vzorce. Tyto služby jsou často soustředěny v aglomeracích a centrech krajů a měst (například vzdělání nebo zdravotní služby v Polsku, Rumunsku nebo na Islandu). Výsadou velkých měst jsou totiž úspory z rozsahu – pro malá města/vesnice je obtížné udržet služby vysoké kvality (např. Akureyri na Islandu). K pravidelnému dosažení takových specializovaných služeb, lidí nebo firem je nezbytné cestovat. V důsledku cestování za službou klesá v této oblasti ekonomická odolnost, protože zde dochází k poklesu místní poptávky po dané službě.

Mapa 6: Potenciál multimodální dostupnosti, 2011

Regionální úroveň: NUTS3
 Zdroj: S&W Spiekermann & Wegener, Urban and Regional Research, 2013
 Data: Model dostupnosti S&W Spiekermann & Wegener, 2013
 © EuroGraphics Association for administrative boundaries

Potenciál multimodální dostupnosti, 2011

Pro každý NUTS3 region je populace ve všech destinacích vážena časem potřebným pro dosažení daného místa. Vážená populace je sečtena do hodnoty indikátoru, který určuje potenciál dostupnosti původního regionu. Všechny hodnoty indikátoru jsou vyjádřeny jako index, tj. ve vztahu k průměru ESPON. Multimodální dostupnost zahrnuje silniční, železniční a leteckou dostupnost.

Dostupnost je hodnocena z pohledu minimálního cestovního času mezi všemi regiony NUTS3 v Evropě. Hodnoty dostupnosti jsou vypočteny jako součet populace ve všech ostatních regionech, vážený cestovním časem potřebným k dosažení těchto regionů. Pro stanovení multimodální dostupnosti je zahrnuta dostupnost silniční, železniční a letecká do jednoho indikátoru vyjadřujícího kombinovaný účinek těchto tří způsobů přepravy. V některých případech odrážejí nízké hodnoty dostupnosti řídké osídlené oblasti a/nebo nízké zajištění službami objevující se často v evropských periferiích, v jiných případech jsou ale nízké hodnoty dostupnosti dány slabou dopravní infrastrukturou, častěji se objevují ve východní než v západní Evropě.

Využití internetu je nejnižší v ekonomicky ohrožených zemích. S rychlým pokrokem informační a znalostní společnosti je dostupnost výpočetní techniky jak pro občany, tak pro podnikání v regionu nebo městě stále důležitější. Existuje stále více způsobů, jak se k internetu připojit, a to jak z hlediska různých typů zařízení (počítače, tablety, chytré telefony,...), tak u typů připojení (síťové, přes mobilní telefony,...). Dostupnost internetu je v rámci Evropy, a to zejména v případě tzv. Next Generation Access (NGA), značně odlišná. To je výsledkem mnoha faktorů, konkrétně dostupností nezbytné infrastruktury, zajištěním přístupu pro uživatele, stupněm vzdělání populace a ekonomickými prioritami dané země nebo regionu.

Rozdíly v přístupu k internetu mezi městem a venkovem. Regiony s nejvyšším podílem populace, která nikdy nevyužila počítač, a s nejnižším přístupem domácností k síťovému připojení jsou v Řecku, Bulharsku a v některých regionech Rumunska a Irska. Ve většině zemí se přístup a využití internetu u městských a venkovských oblastí liší. Okolo 18 % venkovských oblastí v EU má připojení 30 Mbps. Větší městské oblasti mají lepší přístup k síťovému připojení a nižší podíl lidí, kteří nikdy nevyužili počítač. V roce 2013 nevyužilo v 25 regionech dosud počítač 25 % až 50 % populace. Patří mezi ně regiony v Rumunsku, Bulharsku a Řecku (ve všech třech zmíněných zemích pouze regiony okolo hlavních měst vykazují nižší hodnoty), devět italských regionů (hlavně v jižní Itálii ale také včetně Piemontu a Umbrie), jeden region ve Španělsku (Melilla) a Polsku (region Wschodni). Jediným regionem, kde nikdy nevyužila počítač nadpoloviční většina populace (51 %) byl rumunský region Sud-Muntenia.

2.2.4 Územní vzorce evropské cesty k nízkouhlíkové společnosti

Přechod k nízkouhlíkové společnosti je jedním z kroků evropských politik pro uzdravení se z ekonomické krize. Očekává se, že evropská ekonomika poroste posílením inovací a nárůstem investic do čistých technologií a nízkouhlíkové nebo bezuhlíkové energetiky. Tyto kroky mají z dlouhodobého hlediska pomoci snížit zranitelnost díky tomu, že řeší otázku energetické bezpečnosti (viz 2.1.3), snižují riziko z klimatických změn (viz 2.2.4) a napomáhají zrychlení inovací, konkurenceschopnosti a vytváření pracovních míst. Mnohé z těchto technologií již dnes existují, musejí být však dále zdokonaleny. Kromě snížení velké většiny emisí by tyto technologie také mohly pomoci omezit využití klíčových zdrojů energie, jakými jsou ropa a zemní plyn, nerostné suroviny, půda a voda.

V případě nízkouhlíkové energie záleží na regionálních charakteristikách. Chytré technologie mohou vytvořit více decentralizovaný energetický systém založený na obnovitelných zdrojích, stejně jako pomoci uspokojit energetickou poptávku. Nové technologie si mohou poradit s variabilitou a jsou schopny zautomatizovat distribuci. To je nezbytné pro odpovědný a dostupný přechod k nízkouhlíkové společnosti, která zohledňuje dva aspekty:

- Musí existovat mix technologií, který umožní všem regionům, městům a obecním úřadům participovat na decentralizovaném systému založeném na obnovitelných zdrojích a nejlépe vhodných technologiích. Potenciály pro produkci energie ze slunce, větru, mořských vln, biomasy a také skladovací kapacity se značně liší a všechny budou potřeba.
- Musí existovat územní rozdělení technologie dodávek a zdrojů, které má dohromady dostatečný potenciál pro uspokojení předpokládané poptávky. Velký nárůst v regionální integraci a propojení trhů s elektřinou jsou klíčové pro všeobecný přechod k nízkouhlíkové společnosti, která je cílem do roku 2020.

Větrná energie v Samsø uspokojuje místní poptávku po elektrické energii

Na dánském ostrově Samsø byla implementována větrná energie prostřednictvím projektu obnovitelné energie, který byl vyhlášen v roce 1996 dánským Ministerstvem životního prostředí. Na ostrově bylo postaveno jedenáct větrných turbín a na volném moři turbín deset. Zavedení turbín na volném moři dále posílilo dodávku větrné energie na ostrově. V roce 2005 větrná síla lokálně generovaná místními větrníky pokryla více než 100 % místní spotřeby energie. Projekt napomohl nárůstu cestovního ruchu díky založení Energetické akademie v Samsø (Samsø Energy Academy). Tato akademie přiláká každý rok okolo 6 000 turistů-odborníků, kteří se učí ze zdejších zkušeností a vyměňují si zkušenosti se zaměstnanci akademie. Navíc díky implementaci různých prvků z tohoto projektu vznikla nová pracovní místa pro řemeslníky, zejména v oblasti dálkového vytápění.

Lídři zeleného růstu nejsou koncentrováni ve specifických místech nebo ekonomických sektorech. Existence nízkouhlíkové společnosti záleží také na tom, jaký typ ekonomické aktivity může přispívat k růstu zelené ekonomiky. Přechod k nízkouhlíkové společnosti zahrnuje aktivity různých ekonomických sektorů. To umožňuje regionům a městům založit jejich přechod na současných ekonomických strukturách, lídři zeleného růstu totiž nejsou soustředěni v rámci žádného specifického typu regionu nebo města.

Nejvíce inovativní města se vyskytují zejména v jádru a na severu Evropy. V mnoha případech zahrnuje přechod k nízkouhlíkové společnosti inovace a aplikaci inovací. Místa, kde lidé vynalézají věci, které mohou změnit rozvoj služeb a zboží, a místa, kde lidé skutečně přeměňují takové inovace do nových nebo vylepšených služeb a zboží, se liší sektor od sektoru. Obecný evropský obrázek je takový, že v R&D a inovacích jsou silně zejména velké metropolitní oblasti, stejně jako sekundární města v jádru a na severu Evropy. V přeměně inovací vytvořených jinde v obchodovatelné zboží a služby zase vynikají určité regiony v České republice, severní Itálii nebo západním Španělsku.

Mnoho zemí usiluje o rozvoj clusterů a pólů excelence. Cílem je spojit a upevnit různé oblasti v nanotechnologii, biotechnologii, informační technice a kognitivní vědě (NBIC). Příklady z Barcelony, Vídně nebo Kodaně dokládají technologický pokrok vytvořený v NBIC spojený s územními strategiemi.

Koncentrace zeleného růstu v severní Evropě a v Alpách. Výkonnost zelené ekonomiky se týká „ozelenění“ různých ekonomických sektorů včetně bio-ekonomie (zemědělství, lesnictví, rybolovu), energetiky, odpadního hospodářství, vodního hospodářství, stavebnictví, dopravy, cestovního ruchu, výroby, zeleného výzkumu a eko-inovací.

- Při pohledu na zelenou ekonomiku si napříč různými sektory nejlépe vedou Island, Norsko, Švédsko, Dánsko a Švýcarsko, velké části Rakouska a jižního Německa, stejně jako vybrané regiony ve Spojeném království a Paříž. Následují Finsko, další části Německa, Irsko a několik regionů ve Spojeném království, Francie a Španělsko. Většina regionů ve východní Evropě má spíše nižší výkonnost zelené ekonomiky.
- Při pohledu na vysoký podíl obnovitelných zdrojů a vysokou produktivitu půdy si vedou nejlépe severské země, alpské regiony a následně německé a italské regiony. Naopak východní Evropa (především Bulharsko a Rumunsko) a některé střední části Španělska dosahují spíše slabého výkonu.
- Při pohledu na *poskytování zelených produktů a služeb ze strany malých a středních podniků a počet zelených patentů na miliardu Euro v HDP* jsou v Evropě značné rozdíly. Nejlépe si vedou jižní Německo, Dánsko a některé regiony ve Španělsku (Navarra), Belgie, Nizozemí, severní Německo, Rakousko, Švédsko a Finsko. V porovnání s jinými regiony EU hraje v těchto částech Evropy rozvoj zelených technologií v regionální ekonomice větší roli a vyšší podíl podniků zde nabízí zelené produkty a služby. Pak je zde velký rozdíl proti ostatním regionům, jejichž výkon je spíše nízký.

- Při pohledu na *ekonomický výstup na jednotku použité energie a na produkci CO₂* si nejlépe vedou Norsko, některé regiony ve Spojeném království, Stockholm, Madrid, Paříž a určité regiony v jižním Německu, Švýcarsku a Rakousku, Itálii a Dánsku. Na druhé straně spektra potom stojí většina regionů ve východní Evropě, Finsku, Švédsku a ve Španělsku a některé oblasti ve Spojeném království, Francii, severním a východním Německu a Belgii.

Potenciály pro zelený růst jsou vyšší v jádru Evropy. Uvědomění si potenciálů otevírá pohled za status quo výkonnosti zelené ekonomiky evropských regionů. Potenciály zelené ekonomiky zahrnují tzv. faktory zelené ekonomiky, kam patří přístup k technologiím, lidské zdroje, znalosti a zkušenosti, územní kapitál a fyzické podmínky, environmentální povědomí, očekávaná tržní poptávka a přístup k finančním zdrojům. Vnímat zelený růst jako nabídku příležitostí rozvoje by měl naprosto každý region, největší potenciály jsou však umístěny v nejjižnější části Německa a v jeho severovýchodních regionech, v Amsterdamu, v oblastech okolo Göteborgu a Stockholmu, na samotném severu Švédska, v regionu Helsinky a v celém Estonsku (viz příklad jižního Estonska v podkapitole 3.2.2). Poté následuje většina regionů v severovýchodní části Evropy, Litva, severovýchodní Polsko, řada regionů v Maďarsku, Česku, Slovinsku, Rakousku, Švýcarsku, Německu, Nizozemí a Belgii, stejně jako na středomořském pobřeží Španělska. Dalšími příklady jsou Madrid, region Algarve v Portugalsku, region Abruzzo v Itálii, většina regionů v Spojeném království a v jižním Irsku a vybrané regiony ve Francii.

Apulie na cestě k zelené ekonomice

V italském kraji Apulie (Puglia) se v posledních letech zvýšila výkonnost v oblasti inovací. Jsou zde aplikovány politické nástroje podporující regionální systém inovací, partnerství a spolupráci. Nyní má Apulie vedoucí postavení v některých zelených sektorech ekonomiky, jako například v obnovitelné, zejména sluneční energii. Od počátku devadesátých let minulého století až do dneška postupně vznikala regionální systém inovací, na kterém se podílelo založení univerzit, veřejných a soukromých výzkumných center, center kompetencí, technologických oblastí (orgánů podporujících integraci mezi znalostmi z univerzit/výzkumných center a potřebami inovací ze strany společností se specifickým technologickým zaměřením) a produktivních oblastí (typických vysokou koncentrací podniků). Navzdory tomu, že je příliš brzo na to hodnotit úspěch iniciativ spojených s inovacemi a zelenou ekonomikou, jsou výsledky slibné a iniciativy jsou velice dobře přijímány místními činiteli.

2.2.5 Územní vzorce přírodních pohrom a klimatických změn

Dopady klimatických změn postihují regiony a města různým způsobem. Ačkoliv se může zdát, že je Evropa postižena klimatickými změnami méně než jiné části světa, v budoucnu lze v evropských městech a regionech očekávat další klimatické změny. Strategie odolnosti by přitom měly zahrnovat různé dopady klimatických změn.

Klimatické změny a jejich územní diverzita. Severní moře čelí výrazným změnám souvisejícím s vyšším než průměrným nárůstem teploty. Důsledkem toho se postupně snižuje sněhová pokrývka, přičemž se očekává, že tento trend bude pokračovat a ovlivní místní přírodní a lidské systémy. V severní Evropě jsou ve střednědobém a dlouhodobém horizontu očekávány častější a intenzivní extrémní meteorologické jevy, což se projeví například variabilnějším výnosem plodin. Již v minulosti zasáhly záplavy nízko položené pobřežní oblasti v severozápadní Evropě a vzhledem ke zvyšování mořské hladiny se očekávají ještě vážnější dopady a vyšší rizika spojená s přívalovými vlnami. Ve střední a východní Evropě jsou potom predikovány teplotní extrémy. V regionech Středomoří je zase předpokládán nárůst teploty spojený s poklesem srážek.

Nové klimatické podmínky mohou mít jak negativní, tak pozitivní účinky. Klimatické změny přináší různé ekonomické a společenské důsledky. Mohou například vést ke změnám v průměrné roční teplotě a průměrných ročních srážkách. Stejná změna v letních teplotách může ovlivnit sektor cestovního ruchu buď pozitivně, nebo negativně – a to podle toho, na které části Evropy se odehrává. Obdobně může sektor zemědělství těžit z vyšších srážek a teplot, nebo na ně doplácet. Stejně tak může změna v průměrných ročních srážkách ovlivnit regionální dostupnost vody – zdroje, který v současnosti není v Evropě rovnoměrně rozdělen. Z toho vyplývá, že aktuální místní a regionální dopady klimatických změn a jejich důsledky pro místní a regionální rozvoj záleží na stávajících klimatických podmínkách, stejně jako na řadě dalších faktorů.

Zranitelnost vůči klimatickým změnám je vysoká ve Středomoří a v jihovýchodní Evropě. Územní vzorce potenciální zranitelnosti vůči klimatickým změnám v evropských regionech – s ohledem na schopnost reagovat na dopady klimatických změn – vykazují jasný gradient jih-sever. Severské země, pobaltské státy, Polsko a Německo vykazují relativně nízkou zranitelnost vůči klimatickým změnám. Následuje velká část Francie, Spojené království, Irsko a střední a východní Evropa. Konkrétně v severských zemích a západní Evropě je nízká zranitelnost široce vysvětlována značnou adaptabilitou (například vysokým HDP na hlavu). Naopak mnoho regionů ve Středomoří ale také v jihovýchodní Evropě vyazuje spíše vysokou zranitelnost vůči klimatickým změnám. To je často důsledkem výrazných dopadů klimatických změn a nízkou adaptabilitou, což naznačuje tvůrcům politik těchto regionů, aby bezodkladně zvážili cesty k dosažení větší odolnosti v budoucnu.

Klimatické změny postihují cestovní ruch v alpském prostoru

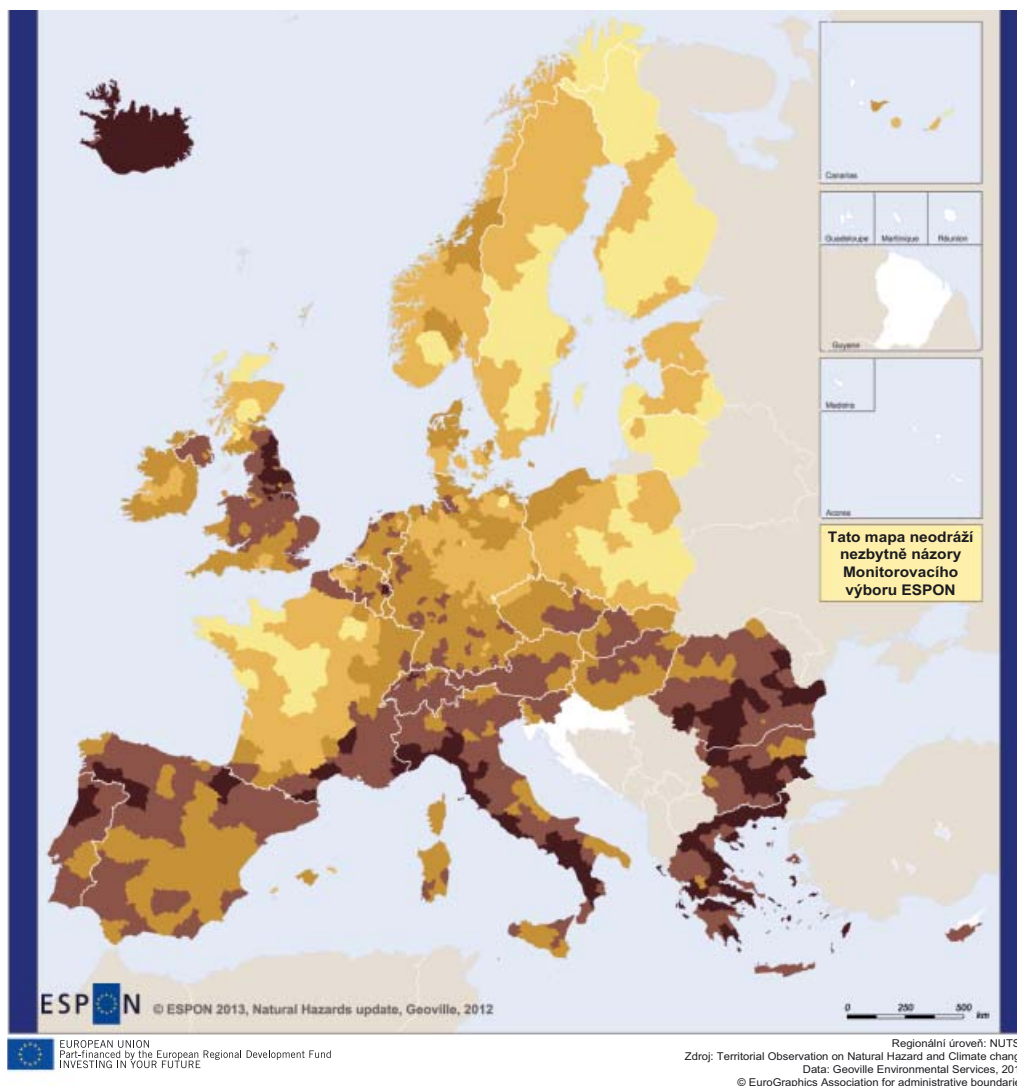
Očekává se, že klimatické změny postihnou Alpy dříve a vážněji než zbytek Evropy. V částech alpského regionu má dojít k teplotním změnám o více než 4 °C a předpokládá se snížení počtu dní se sněhovou pokrývkou. To bude mít dopad na ekonomiku cestovního ruchu, jelikož jak letní, tak zimní turismus je pro alpské země klíčovým odvětvím. Očekávají se různé dopady klimatických změn v různých nadmořských výškách. Pro letní vysokohorský turismus v Alpách by měl mít nárůst v průměrné teplotě a počtu letních dní pozitivní efekt díky tamním letoviskům s příjemnou teplotou. Předpokládá se pokles atraktivity u zimního vysokohorského turismu, protože lze očekávat méně dnů se sněhovou pokrývkou, a proto zkrácení turistické sezóny, a také častější výskyt přírodních pohrom. Venkovskému cestovnímu ruchu v nižších horských oblastech by se v létě mělo dařit díky vyšší atraktivitě oblastí kolem jezer. V zimě se pravděpodobně ve středních a níže položených turistických destinacích projeví významný pokles sněhové pokrývky, dojde tedy ke zkrácení turistické sezóny.

Nárůst extrémních jevů a přírodních pohrom je jedním z důsledků klimatických změn. V rámci programu ESPON bylo zkoumáno jedenáct různých typů přírodních pohrom, aby se zjistilo, které oblasti jsou v ohrožení (ne všechny jsou spojeny s klimatickými změnami). Jednalo se o záplavy, lesní požáry, sucha, zemětřesení, zimní a tropické bouře, extrémní teploty, sesuvy půdy, přívalové vlny, laviny, sopečné erupce a tsunami. Některé regiony jsou postiženy nebo ohroženy různými typy pohrom, zatímco jiné regiony nejsou ohroženy prakticky vůbec. Regiony s vysokým potenciálem ohrožení je především nutné přizpůsobit podmínkám a aplikovat zde opatření ke zmírnění dopadů. Vhodnost různých typů opatření nebo kombinace opatření závisí na typu přírodních pohrom.

Regiony v jižní a jihovýchodní Evropě jsou nejvíce vystaveny pohromám. Všechny jihoevropské regiony mají vysoký stupeň souhrnného ohrožení pohromami. Jsou ohroženy zejména suchem, extrémními teplotami a lesními požáry. Sever Pyrenejského poloostrova je navíc silně vystaven zimním bouřím. Itálie a Řecko jsou potenciálně postiženy sopečnými erupcemi a tsunami, zatímco východní regiony Evropy mají vysoký potenciál pro záplavy.

Na severu, zejména ve Velké Británii a na Islandu, je vysoké riziko pohrom. Island vyčnívá v mnoha ohledech, jelikož je potenciálně ohrožen lavinami, zemětřeseními, sopečnou erupcí, zimními bouřemi a přívalovými vlnami, stejně jako výskytem tsunami. Britské ostrovy a zejména východní část severní a střední Anglie jsou potenciálně ohroženy záplavami, přívalovými vlnami a zimními bouřemi, sesuvy půd a dokonce suchem.

Mapa 7: Souhrnný potenciál vystavení přírodním pohromám

Potenciál vystavení přírodním pohromám

- Velmi nízký
- Nízký
- Střední
- Vysoký
- Velmi vysoký
- Chybí data

K identifikaci regionů, které jsou ohroženy více než jednou přírodní pohromou, lze použít souhrnný potenciál vystavení pohromám. Potenciál je založen na váženém součtu dílčích vystavení přírodním pohromám.

1. Průměrné záplavy za rok/povodi, 1985–2011 (váha 19)
2. Pozorované lesní požáry, biogeografické regiony, 1997–2012 (váha 14)
3. Frekvence sucha, 1991–2010 (váha 13)
4. Modelované ohrožení zemětřesením, 2010 (váha 12)
5. Výskyt zimních a tropických bouří, 2006 (váha 10)
6. Extrémní teploty (výskyt teplých a studených vln), 1981–2010 (váha 9)
7. Výskyt sesuvů půd, 2012 (váha 8)
8. Výskyt přivalových vln, 2012 (váha 7)
9. Potenciální výskyt lavin, 2000–2011 (váha 3)
10. Výskyt sopečných erupcí, 10 000 př. n. l.–2012 (váha 3)
11. Výskyt tsunami, 2000 př. n. l.–2012 (váha 2)

K identifikaci regionů, které jsou ohroženy více než jednou přírodní pohromou, byl použit souhrnný potenciál vystavení přírodním pohromám. Potenciál je založen na váženém součtu dílčích vystavení přírodním pohromám.

Další informace o problematice probírané v této kapitole můžete nalézt ve zprávách projektů ESPON KIT, GREECO, ReRisk, TRACC, SIESTA, GEOSPECS, CLIMATE, Natural Hazards, TANGO, GROSEE, ARTS, TIPTAP, KITCASP a ECR2.

2.3 Makroregionální a nadnárodní spolupráce v Evropě

Územní spolupráce může podpořit obchod, síť znalostí a nové synergie. V minulosti byla územní spolupráce považována zejména za způsob, jak navázat přátelství a vzájemné pochopení prostřednictvím spolupráce mezi městy například kdysi rozdělenými válkami. Takové „měkké“ spojení zůstává i nadále důležité pro vytváření sdíleného vnímání evropské identity. Základní jsou v tomto smyslu první kroky „společného růstu“ a výměna zkušeností. V dnešním regionalizovaném a globalizovaném světě může být, ne-li musí být, územní spolupráce vnímána jako způsob utváření nových ekonomických vztahů, implementace výměny znalostí a jako cesta, jak pomoci městům a regionům zvýšit jejich národní a mezinárodní význam.

Územní spolupráce je způsob, jak těžit ze společných potenciálů přesahujících hranice. Společná práce na rozvoji a přeshraničních strategiích může maximalizovat potenciální synergie, podpořit společná řešení reagující na obecné výzvy a jako výsledek podpořit další harmonickou a vyváženou integraci území EU. Spolupráce se sousedními oblastmi, regiony a městy může být způsobem, jak zvýšit rozvoj a odolnost. Využitím potenciálu z územní spolupráce mohou tvůrci politik také posílit kvalitu života občanů už proto, že spojené síly mj. vytvářejí kritické množství pro dosažení vyššího stupně služeb. Územní spolupráce je nástrojem ekonomického rozvoje a konkurenceschopnosti, územní integrace, spolupráce měst, dobrých sousedských vztahů, trhu práce a sjednocení národních ekosystémů přesahujících hranice.

Stále existují výzvy pro územní spolupráci. Administrativní hranice zůstávají i nadále bariérami ve vnímání obyvatel a pro realizaci různých aktivit. To neplatí pouze pro vnější hranice EU, ale také pro hranice mezi členskými státy. Dokonce se toto vnímání projevuje i na mnoha hranicích obcí nebo regionů navzdory řadě dobrých příkladů kooperace mezi většími oblastmi nebo při vytváření polycentrických měst. Neochota vstoupit do dohod týkajících se územní spolupráce může vyústit v promeškané příležitosti růstu a také nadbytečné náklady vzniklé z duplikace služeb.

Správné režimy na všech úrovních se vůči změnám jeví spíše jako imunní. Proto nebylo dosud plného potenciálu územní spolupráce dosaženo. Například spolupráce se zeměmi v okolí Evropy může být zdokonalena nástrojem Evropské politiky sousedství (European Neighbourhood Policy Instrument). Pokud jde o Evropské seskupení pro územní spolupráci (European Groupings of Territorial Cooperation), je typické výraznou participací zemí ze západní části střední Evropy, což vypovídá o tom, že jiné oblasti EU zatím členství nezaujalo, nebo si účasti v této formě spolupráce nebyly jisty. I v těchto nezapojených oblastech se však vyskytují úspěšné příklady územní spolupráce, které byly studovány a využity jako inspirace. Navíc evropské strukturální a finanční fondy 2020 nabízejí možnost, jak investovat do budoucích projektů územní spolupráce.

Územní spolupráce je dalším územním kapitálem. Územní spolupráce může být významným faktorem v „územním kapitálu“ regionů, tedy jeho endogenním potenciálem pro rozvoj. To naznačuje, že spolupráce v různých oblastech je vysoce závislá na rozlišovacím kontextu. Výhody ze spojených sil s jinými oblastmi za administrativními hranicemi, fungujícími jako jedna oblast, vytvářejí pro obě strany výhodné (tzv. win-win) situace, které jsou založeny na komparativních výhodách a vyšším kritickým množstvím vytvářejícím atraktivitu obecně – to je typ aktivity, se kterou by mělo počítat daleko více regionů a měst.

2.3.1 Spolupráce Evropy se sousedními zeměmi

Srovnatelné potenciály rozvoje mohou plynout ze spolupráce s evropským sousedstvím (viz podkapitola 2.1). Existují konkrétní důvody pro spolupráci se zeměmi v okolí Středomoří, jedná se o vyrovnání dodávek energie pro Evropu a také podporu energetické přeměny. Například severní Afrika má obrovský potenciál pro solární energetiku, ale vyžaduje technologie, investice a bezpečnost. Navíc pokud by se severní Afrika nemohla odklonit od uhlíkové ekonomiky, evropské snahy o dekarbonizaci by byly zmařeny a dopady z klimatických změn v rámci Evropy (viz 2.2.4) by byly daleko závažnější.

Dodávky energie a skleníkové plyny: nezbytná spolupráce s jižními sousedy Evropy

Doposud nebyla zcela vytěžena ložiska ropy a zemního plynu v severní Africe. Proto by se v blízké budoucnosti mohla stát hlavním zdrojem ropy a zemního plynu pro Evropu. Pokud by byl postaven transsaharský plynovod, mohlo by se stát Alžírsko tranzitní zemí pro zemní plyn přicházející z Nigérie. V jižním sousedství Evropy však stále roste poptávka po energii. To znamená, že zde vzniknou velké potenciální trhy pro evropské podnikání v oblasti energetiky. Předpokládá se, že do roku 2030 nezaznamená žádná ze zemí na světě rychlejší nárůst poptávky po elektřině, než země jižního Středomoří, s průměrnou hodnotou okolo 5 % na rok. Tento trend má zásadní územní dimenzi: hlavní rozvoj infrastruktury bude spojen s rozvodnou sítí elektřiny, představující masivní investice (včetně evropských investorů). S tím souvisí zásadní územní výzva: bez napojení na elektrické dodávky nebude možné na venkově dosahovat rozvoje.

Jižní sousedé Evropy jsou také velmi závislí na uhlovodících, stejně jako státy ve východním sousedství EU. Emise skleníkových plynů u jižních sousedů Evropy stále rostou. Pro dosažení udržitelného rozvoje bude třeba učinit zásadní kroky.

Transkontinentální doprava vyžaduje spolupráci. Význam dopravní infrastruktury a globálních sítí je všeobecným faktem. Plány rozšířit transevropské sítě do okolních zemí Evropy mohou přispět ke snížení cestovních nákladů a k zefektivnění pohybu zboží. Investice by mohly v evropském sousedství pomoci vytvořit silnější ekonomiku. To by mohlo podpořit rozvojové potenciály v regionech a městech a vést k posunu ve vzorcích dostupnosti v Evropě – například díky vzniku nových potenciálních míst pro dopravní uzly a logistická centra v periferních regionech podél současných hranic EU.

Posílení obchodních vztahů. Obchodní vztahy mezi Evropou a jejím okolím jsou slabé. Rusko je třetím obchodním partnerem EU a obchod mezi těmito dvěma ekonomikami vykazoval prudký růst až do poloviny roku 2008, kdy byl tento trend přerušen ekonomickou krizí a dalšími faktory. Po roce 2010 se vzájemný obchod sice vrátil ke svému růstu a v roce 2012 dosáhl rekordních hodnot, avšak od roku 2014 již klesá kvůli geopolitickému rozvoji v okolí Evropy. Také v okolí Středomoří od poloviny 90. let 20. století klesá podíl zboží importovaného z EU. Evropa musí být v budování vztahů se svým okolím více proaktivní, aby byla konkurenceschopnou a zabránila zaostávání – na středním Východě, na východě Asie, v Americe a subsaharské Africe totiž navazování spolupráce stále roste.

2.3.2 Makroregionální a nadnárodní spolupráce

Evropa vytváří makroregiony. V evropských zemích lze sledovat stále rostoucí roli makroregionů. Rozvoj makroregionálních strategií v Evropě je dobrou příležitostí k posílení rozvoje prostřednictvím územní spolupráce. Příkladem může být region Baltského moře (EUSBSR), Podunajský region (EUSDR), Jadranský a Iónský region (EUSAIR) a Alpský region (EUSALP). V současnosti probíhají další dohody ohledně územní spolupráce, které se týkají Karpatského regionu a Atlantské oblasti.

Územní důkazy mohou podpořit strategie makroregionů. Srovnání nadnárodních oblastí s celkovým stavem Evropy poskytuje dobrý přehled o silných a slabých stránkách této oblasti. Příklad alpského prostoru a středomořské nadnárodní oblasti spolupráce (viz obr 3) díky systému tzv. „semaforů“, který se používá k hodnocení a komunikaci, vypovídá o tom, jestli si daná oblast vede v porovnání s evropským průměrem lépe nebo hůře, a poskytuje první podklady pro politické úvahy o rozvoji v širším územním měřítku.

Obr. 3: Příklad semaforu v alpském prostoru: chytrý, udržitelný, inkluzivní růst

Alpský prostor	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4			
	Celkové výdaje na R&D (GERD). Procento HDP, 2009 			Zaměstnanost ve znalostně intenzivních službách jako procento z celkové zaměstnanosti, 2010 (12 měsíců a více), 2011 			Procento osob pravidelně využívajících internet, 2011 					
CHYTRÝ RŮST	vysoký	1,9	>	1,2	nízký	36,2	=	39,0	nízký	74,0	=	71,0
UDRŽITELNÝ RŮST	Potenciál pro větrnou energii 			Koncentrace ozónu 			Potenciální zranitelnost vůči klimatickým změnám 					
	vysoký	23948	<	73939	vysoký	6,9	<	8,6	vysoký	0,1	=	0,1
INKLUZIVNÍ RŮST	Dlouhodobá míra nezaměstnanosti (12 měsíců a více), 2011 			Míra ohrožení chudobou, 2011 			Počet osob ve věku 25–64 let a 20–24 let s vyšším sekundárním nebo terciárním vzděláním, 2011 					
	vysoký	1,3	<	3,0	střední	10,8	<	15,7	střední	79,0	=	76,4
Regionální úroveň analýzy: NUTS2 (mimo Potenciální zranitelnost vůči klimatickým změnám – NUTS3) Pro zachycení disparit je použit koeficient odchylky: nízký ≤ 15 %, střední – 30 %, vysoký ≥ 30 % Data: EUROSTAT 2012 a projekty ESPON ReRisk, ESPON INTERCO a ESPON Climate												
 horší výsledky než EU shodné výsledky s EU lepší výsledky než EU												

V alpském prostoru jsou indikátory růstu většinou nad průměrem. Výdaje na R&D vyjádřené jako podíl HDP jsou v této oblasti nad evropským průměrem. Procento zaměstnanosti ve znalostně intenzivních sektorech a podíl jedinců pravidelně využívajících internet dosahují pouze přibližně evropského průměru. Při pohledu na indikátory související s udržitelným růstem má alpský prostor hodnoty nižší než evropský průměr u potenciálu pro větrnou energii, lepší než průměrné hodnoty pro koncentraci ozónu a okolo průměru pro zranitelnost vůči klimatickým změnám. U všech těchto hodnot se jedná o průměr za celý alpský prostor, který nezohledňuje značnou diverzitu v rámci této oblasti. Severní Itálie nebo východní část alpského prostoru například vykazují nižší adaptabilitu vůči klimatickým změnám než jiné regiony. Dlouhodobá nezaměstnanost a ohrožení chudobou jsou pod evropským průměrem. Podíl lidí ve věku 25–64 let a 20–24 let s vyšším sekundárním nebo terciárním vzděláním je srovnatelný s evropským průměrem.

V oblasti Středomoří jsou indikátory růstu pod evropským průměrem, na tomto území se však vyskytují střední až vysoké odchylky. Pokud jde například o R&D a inovace, má velká část Středomoří vysoký stupeň diverzifikace v kreativním průmyslu a dobrou úroveň v aplikaci technologických inovací. Jižní regiony Itálie jsou z hlediska inovací poněkud méně pokročilé. Naopak Kypr se profiluje jako oblast aplikované vědy. Také z hlediska udržitelného růstu si vede oblast Středomoří ve vybraných indikátorech spíše hůře. Tato oblast má obecně daleko menší potenciál pro větrnou energii (v rámci regionu jsou však značné rozdíly) a daleko vyšší koncentraci ozónu (opět s velkými disparitami v rámci regionu) a je daleko zranitelnější vůči klimatickým změnám. Pokud jde o indikátory inkluzivního růstu, je dlouhodobá míra nezaměstnanosti v oblasti Středomoří nad evropským průměrem a podíl osob ve věku 25–64 let a 20–24 let s vyšším sekundárním nebo terciárním vzděláním se nachází pod evropským průměrem. Ohrožení chudobou ve Středomoří je ale navzdory ekonomickým problémům jen okolo evropského průměru.

Obr. 4: Příklad semaforu v oblasti Středomoří: chytrý, udržitelný, inkluzivní růst

Středomoří 	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4	disparity v oblasti TNC	střední hodnota v oblasti TNC	střední hodnota v EU27+4	
	Celkové výdaje na R&D (GERD). Procento HDP, 2009 				Zaměstnanost ve znalostně intenzivních službách jako procento z celkové zaměstnanosti, 2010 (12 měsíců a více), 2011 				Procento osob pravidelně využívajících internet, 2011 	
CHYTRÝ RŮST	vysoký	0,7	< 1,2	nizký	32,5	< 39,0	nizký	54,0	< 71,0	
UDRŽITELNÝ RŮST	Potenciál pro větrnou energii 			Koncentrace ozónu 			Potenciální zranitelnost vůči klimatickým změnám 			
	vysoký	28580	< 73939	vysoký	18,2	> 8,6	vysoký	0,3	> 0,1	
INKLUZIVNÍ RŮST	Dlouhodobá míra nezaměstnanosti (12 měsíců a více), 2011 			Míra ohrožení chudobou, 2011 			Počet osob ve věku 25–64 let a 20–24 let s vyšším sekundárním nebo terciárním vzděláním, 2011 			
	vysoký	6,0	> 3,0	střední	16,8	= 15,7	střední	55,7	< 76,4	
<small>Regionální úroveň analýzy: NUTS2 (mimo Potenciální zranitelnost vůči klimatickým změnám – NUTS3) Pro zachycení disparit je použit koeficient odchylky: nízký ≤ 15 %, střední – 30 %, vysoký ≥ 30 % Data: EUROSTAT 2012 a projekty ESPON ReRisk, ESPON INTERCO a ESPON Climate</small>							 horší výsledky než EU shodné výsledky s EU lepší výsledky než EU			

2.3.3 Přeshraniční spolupráce

Okolo 18 % Evropanů žije v dojezdové vzdálenosti 45 minut od státních hranic (při zohlednění členských států EU, Islandu, Kosova podle Rezoluce UNSC 1244/99, Lichtenštejnska, Černé Hory, Norska, Srbska, Turecka a Švýcarska). Státní hranice mají různé charakteristiky a různě ovlivňují potenciály rozvoje měst a regionů. To platí zejména pro vnější hranice EU.

Okolo 800 000 Evropanů přejíždí denně přes státní hranice. Tito přeshraniční dojíždějící, lidé žijící v jedné zemi a dojíždějící do práce v zemi sousední, těží ze široké nabídky práce díky otevřeným hranicím a přispívají reálně k evropské integraci. Tito lidé žijí především ve středozápadní Evropě, ačkoliv i v jiných oblastech může forma rozvoje přinést určité otázky, jako je tomu v případě slovenské suburbanizace (viz 3.2.1). Existují ale hranice, které z pohledu lidí žijících v jejich blízkosti a z hlediska rozvoje měst a regionů podél těchto hranic ještě posilují případné bariéry. To se týká především vnějších hranic EU – například regionu Lubelskie ležícímu na východních hranicích Polska (viz box v podkapitole 3.1.5). Práce přes hranice přináší jasné výhody, ale pro mnoho regionů a měst představují právě hranice stále překážku. Přeshraniční doprava je například trvale slabší, a přitom by hranice měly být prezentovány jako volné a otevřené pro spolupráci a šíření myšlenek a zkušeností.

Národní kontext může ovlivnit přístup k územní spolupráci. To dokládá příklad spolupráce mezi Nizozemím a Německem na Rýnu (viz textový box níže). Územní kontext také utváří potenciály a praktiky územní spolupráce. Například Portugalsko a Španělsko se v rámci EU nacházejí relativně periferně a hranice mezi nimi také odpovídá periferní oblasti. Tato sdílená perifernost podněcuje politické snahy pro to, aby byly do rozvojového kontextu zahrnuty obě strany hranic, jako je tomu v případě oblasti Alentejo–Extremadura.

Tři příklady přeshraniční spolupráce v Evropě

Externí hranice jako bariéra: Karélie na finsko-ruských hranicích

Finsko-ruské hranice v regionu Karélie jsou charakteristické významnými rozdíly v příjmu a bohatství. Ke zlepšení přeshraniční spolupráce musí být překonána řada politických a regulačních výzev. Mnoho otázek zásadních pro regionální rozvoj, jako je cestování přes hranice bez víza a ruské členství ve Světové obchodní organizaci (WTO), překračuje kompetence regionálních a místních politik. Příznivé prostředí pro přeshraniční obchod a nástroje k usnadnění institucionálního dialogu a směn by ale mohly vytvořit z tohoto regionu styčnou plochu mezi Evropou a jejím hlavním východním sousedem.

Sdílené cíle, ale různé tradice: přeshraniční spolupráce při správě Rýna

Již přes 60 let trvá spolupráce mezi Nizozemím a Německem při správě Rýna. Přístupy se však na obou stranách stále liší. Nizozemí, které je níže položené a stále v ohrožení záplavami, potřebuje regulovat vodu každý den, a to se odráží v tradičně úzké integraci vodního managementu a územního plánování. Naopak riziko záplav na německé straně je spíše vzácné a objevuje se jen v případě extrémního počasí, takže vodní management je více spojen s plánováním životního prostředí a zejména krajinným plánováním. Výhody plynoucí z této spolupráce jsou ve smyslu environmentální udržitelnosti, ale objevují se zde také významné ekonomické benefity. Odolnost této oblasti proti záplavám má významné ekonomické důsledky zejména z hlediska Rýna s jeho ohromnou koncentrací lidí a ekonomických aktivit. Množství vody v Rýnu – nejvýznamnějšího dopravního vodního toku pro přepravu v Evropě (viz 2.2.2) – má také značný dopad na dopravu jak v období (extrémně) vysoké, tak i nízké vody.

Spolupráce v periferním regionu: přeshraniční oblast Alentejo–Extremadura

Přeshraniční oblast Alentejo–Extremadura dokládá, jak mohou územní podmínky napomáhat vzniku spolupráce. Tuto oblast spolupráce lze označit jako venkovský region s nízkými hodnotami indikátorů pro dosažení cílů strategie Evropa 2020, se slabou dostupností a s demografickým poklesem, což představuje hrozbu pro udržení klíčových služeb. V této situaci byla vytvořena řada společných iniciativ (např. různé městské sítě, platforma Interreg POCTEP, společná instituce Eurorace) – a to díky podobnosti v jazyku i v systémech územního plánování a také díky tomu, že se zde neobjevovaly výrazné fyzické překážky.

Programy INTERREG byly významným stimulem pro územní spolupráci. Analýza, která měla za cíl hodnotit participaci regionů v programech INTERREG 3B a 4B (oba umožňovaly financování spíše nadnárodní než příhraniční spolupráce) ale prokázala, že některé země a typy regionů se zdají být daleko iniciativnější než jiné. Velmi vysoký stupeň participace byl sledován v programu Baltského moře a také mezi francouzskými, španělskými a portugalskými regiony. Typy zapojených regionů se ale v rámci země mohou lišit. Například ve Španělsku, Francii, Německu a v Polsku bylo zapojení pobřežních regionů značně vyšší než regionů vnitrozemských. Obecně platí vzorec vyššího zapojení regionů v periferiích než těch v evropském centru. Tento závěr dále demonstruje význam územních kontextů.

Další informace o problematice probírané v této kapitole můžete nalézt ve zprávách projektů ESPON TerrEvi, LP3LP, KITCASP, TERCO, TANGO, METROBORDER, BSR TeMo, ULYSSES, Nort Sea STAR a TranSMEC.

3 – Krize a odolnost v evropských oblastech

Krize zasáhla oblasti všeho druhu. Negativně zasáhla metropolitní oblasti, menší města i venkovské regiony, ale ne ve všech případech. Existují určité společné rysy, ale i určité odlišné zkušenosti a vyhlídky do budoucna. Pochopení těchto teritoriálních aspektů může formovat tvorbu politiky. Snahou o odolnost získala na důležitosti schopnost samosprávy. S přetlakem požadavků na omezené zdroje musejí politici zvážit, jaké typy investic jsou zapotřebí, kde a jak mohou – nebo nemohou – veřejné politické zájmy stimulovat soukromý sektor nebo mobilizaci místních činitelů rozvoje.

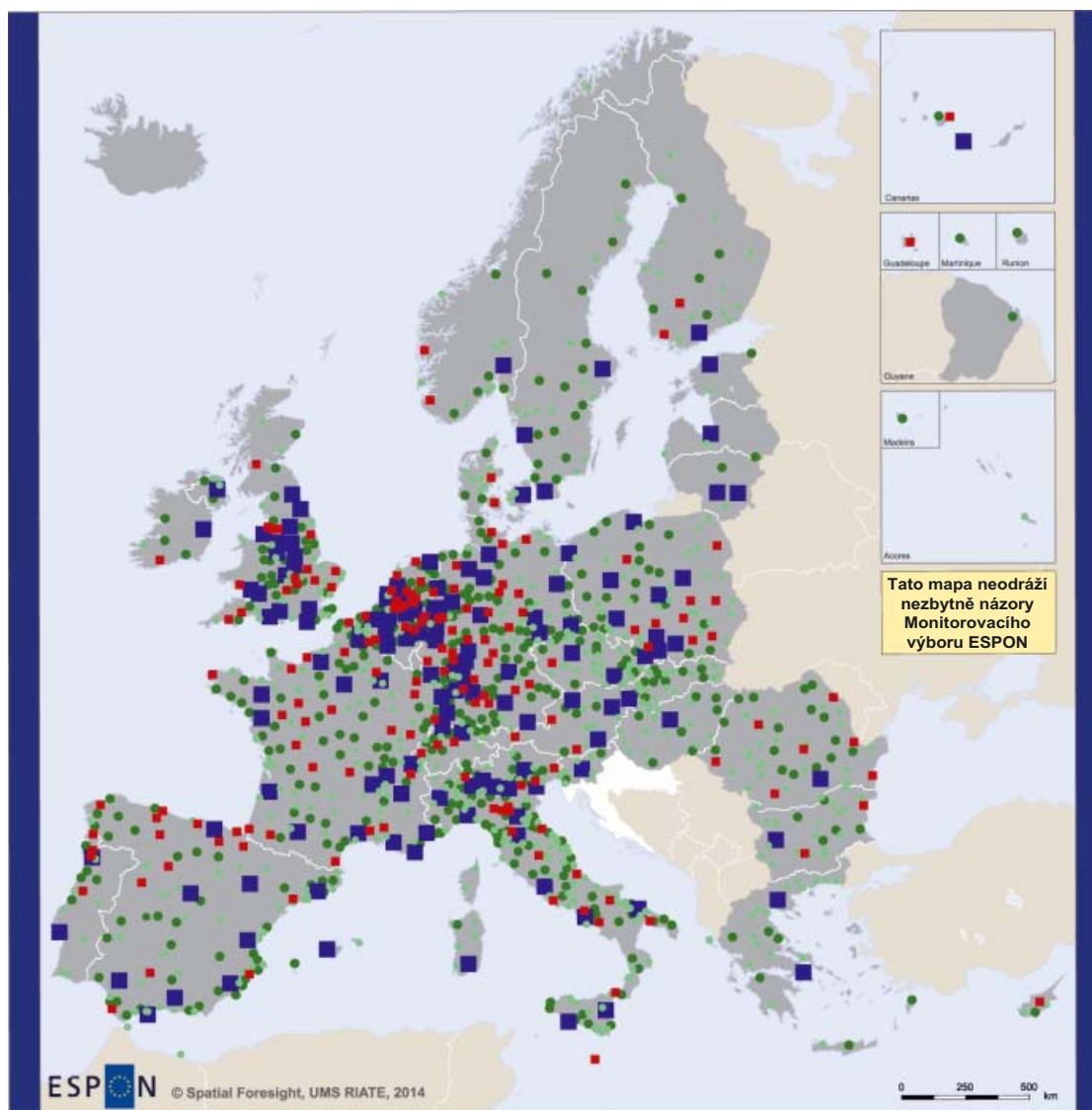
3.1 Městská Evropa

Evropská města mají zásadní význam pro růst a uzdravení Evropy. Populace a podnikání v Evropě stojí do značné míry na městech a činnosti ve městech výrazně utvářejí národní i evropskou výkonnost. Města jsou proto rozhodující pro dosažení ambicí strategie Evropa 2020. Ve srovnání s jinými kontinenty má Evropa polycentrický vzor městského osídlení s mnoha městy poměrně blízko u sebe (viz mapa 8). Zejména hustá je koncentrace měst od anglických Midlands přes země Beneluxu a jižně po střední Evropu a pak dále do severní Itálie. Oproti tomu je ve Skotsku, severovýchodních zemích a Pobaltí měst méně a vzdálenosti mezi nimi jsou větší.

Aglomerace je hnací silou ekonomického růstu. Úroveň HDP na hlavu, produktivita, zaměstnanost a výzkumné a inovační činnosti v hlavních městech a ve většině jiných hustě osídlených městských aglomerací obvykle převyšují republikový průměr (viz 3.1.1). Konkrétní ustanovení ESIF 2014-2020 pro městské projekty a investice ukazují, že evropská politika zvýšila své zaměření na městské oblasti jako hnací síly růstu. Řada politik EU má výslovně zaměření na městské oblasti: soudržnost, životní prostředí, energetika, doprava, informační společnost, opatření týkající se klimatu, vzdělávání a kultura jsou jen některé z příkladů. Další iniciativy EU nebo směrnice se implicitně zaměřují na městské oblasti, např. směrnice o kvalitě ovzduší a úrovních hluku, migrační politice a přizpůsobení se změně klimatu.

Evropská politika klade větší důraz na integrovaný rozvoj městských oblastí. V roce 2010 Toledská deklarace vyzvala k integrovanému rozvoji měst jako k nezbytnému kroku podpory plnění strategie Evropa 2020 pro zotavení se z hospodářské krize. V roce 2011 přijal Evropský parlament usnesení, které usiluje o posílení městského rozměru politik států EU a o mezivládní spolupráci v politice rozvoje měst. Vyzval ke společnému pracovnímu programu neboli Evropské městské agendě. Pochopení toho, jak krize ovlivnila města a jaké postupy mohou přispět k odolnosti měst, jsou cíle, na které se zaměřuje zvýšená pozornost. Proces evropské politiky v současné době rozvíjí řešení problémů měst v rámci spolupráce mezi členskými státy a Evropskou komisí.

Mapa 8: Velikost a rozmístění evropských měst

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Funkční městské oblasti, 2006
Zdroj: Databáze ESPON 2014
Data: Databáze ESPON (IGEAT) a Urban Audit
© EuroGeographics Association pro administrative boundaries

Populace FUA, 2006 (Funkční městské oblasti)

- 500 000 - 13 000 000
- 250 000 - 500 000
- 100 000 - 250 000
- 50 000 - 100 000

□ Chybí data

Mapa zobrazuje polohu evropských „Funkčních městských oblastí“ (FUA). Nemusí nutně odpovídat administrativním hranicím měst, ale spíše zahrnuje hlavní oblasti vlivu pro dojíždění. Různé barvy odpovídají velikosti populace jednotlivých FUA. Modře jsou zobrazena největší města – místa s populací větší než půl milionu obyvatel. Dále jsou červená (250 000–500 000). Zelené oblasti mají 100 000–250 000, zatímco zbývající označená místa jsou města v rozsahu 50 000–100 000 obyvatel.

3.1.1 Globální a hlavní města: konkurenceschopnost a odolnost

Národním ekonomikám dominují hlavní města. Celkový HDP z hlavních měst převyšuje HDP sekundárních měst ve všech zemích s výjimkou Německa a Itálie. Velká města hrají v globální ekonomice ústřední roli (viz 2.2.1). Sdružují klíčové ekonomické funkce a vyšší úroveň služeb obecného ekonomického zájmu a ony jsou hlavními branami mezi evropskými územími a zbytkem světa. Tyto funkce vstupních bran mají také strategický význam pro evropskou ekonomiku jako celek. Zahrnují finanční a pokročilé obchodní služby, ale také hlavní infrastruktury, jako jsou přístavy a letiště, které umožňují výměnu zboží, osob a služeb po celém světě (viz 2.1.2 a 2.2.2). Role měst v globální ekonomice je opravdu silně napojena na vnitřní evropské a národní struktury a infrastruktury.

Růst větších měst se opírá o ekonomické výhody aglomerace. Koncentrace lidí a podniků vytváří významné trhy a příležitosti. Firmy mohou získat práci a hlavně kvalifikované a specializované zaměstnance; pracovníci se mohou přesouvat na lepší pracovní místa. Dodavatelské řetězce mohou fungovat efektivně – součástí strojů lze nakupovat od místních dodavatelů, kteří naopak mohou snadno získat zákazníky. Růst znalostní ekonomiky a vzestup sektoru služeb změnilo a rozšířilo tyto velkoměstské výhody. Firmy jsou schopny uchopit nejnovější poznatky a rychleji získat poradenské informace (ačkoli také mohou získat takové znalosti ze svých globálních sítí). Mohou těžit z propojení s místními vysokými školami a výzkumnými ústavy a orgány státní správy. Pro pracovníky na stále nejistém trhu práce se už jen samotný počet a rozmanitost pracovních příležitostí stává životně důležitým zdrojem ve srovnání s časy, kdy mnozí lidé strávili celý svůj pracovní život u jednoho zaměstnavatele. Velká města také mívají kritické množství obyvatel s ohledem na udržení formálních i neformálních sítí založených na rodinách nebo etnických skupinách, které mohou poskytnout zásadní podporu pro nové přistěhovalce nebo v dobách krize.

Centrály nadnárodních firem jsou soustředěny v omezeném počtu velkých měst. Tato města se nachází především v jádru Evropy od Anglie po severní Itálii. V tomto měřítku stojí za zmínku pouze skandinávská hlavní města, Řím a Madrid. Londýn a Paříž dominují obzvláště. Stupeň polycentricity u evropských měst jako nositelů mezinárodních funkcí je mnohem větší než v USA, kde naprosto dominuje jen několik globálních měst. Tento rozdíl lze vysvětlit historickým dědictvím mnoha evropských národních států, které umožnily růst velkému počtu středních měst. To vyvolává zásadní otázku, zda se Evropa s volnými toky kapitálu a lidí přiblíží k vzoru USA s několika málo globálními střediskovými městy, která značně vedou před ostatními.

Hlavní města se s větší pravděpodobností vyhnou krizi nebo z krize zotaví. Malému počtu regionů hlavních měst (Berlín, Stockholm a Bratislava) se podařilo během krize zachovat si, nebo dokonce zvýšit, své úrovně HDP. Podobně v Maďarsku a Rumunsku byla hlavní města oblastmi, které se první vymanily z krize. Ekonomickou rozmanitost typicky nalezneme v největších městech a hlavních městech; zvyšuje odolnost vůči krizi. Existuje silný viditelný vztah mezi podíly zaměstnanosti v oblastech informací a komunikací, finančních služeb a nemoovitostí – všemi funkcemi typickými pro hlavní město – a odolností ekonomiky.

Místo a lidský kapitál jako faktory odolnosti: oblast Uusimaa, Finsko

Finské hlavní město Helsinky i druhé největší město Espoo se nacházejí v regionu Uusimaa. K dispozici jsou zde lodní a letecká spojení propojující region s globálními trhy navzdory jeho poměrně perifernímu umístění v rámci Evropy. Jsou tam také dobře hodnocené univerzity, které dodávají absolventy do regionálních inovačních systémů. Region má vzdělané a kvalifikované obyvatelstvo, s velkým počtem pracovníků ve výzkumu a vývoji a specialistů s technickým/inženýrským vzděláním. Je to základna pro společnost Nokia, která měla hlavní roli v regionální ekonomice, ale která také krizí velmi utrpěla. Region zažil problémy, když společnost ztratila konkurenceschopnost na světových trzích. Nicméně problémy, kterým čelí seskupení Nokia, měly velmi odlišný dopad na tovární dělníky a specialisty na VaV. Specialisté zřejmě nemají významné problémy při nalezení nové práce, zatímco starší lidé a ti, kteří pracují v továrnách, měli problémy větší. V důsledku této krize se zvýšila dojíždka. I v rovnostářském finském kontextu činí lepší dostupnost vysoce kvalifikované pracovní síly oblast Uusimaa ve srovnání s jinými regiony Finska konkurenceschopnější pro zahraniční firmy a investice. Lze ji považovat za odolnější z hlediska zotavení a obnovy. Hlavní město vytvořilo další výhody, protože přitahovalo větší podíl investic a jiné hospodářské činnosti v soukromém i veřejném sektoru. Existují však náznaky, že předměstské čtvrti s omezenou místní dostupností se mnohem obtížněji přizpůsobují dopadům ekonomické krize. Celkově režim redistribuce sociální péče pomohl udržet odolnost v celém regionu.

Ekonomická struktura hlavních měst byla během krize výhodou. Koncentrace činnosti v odvětví finančních služeb – odvětví, které vyvolalo krizi – ve skutečnosti napomáhala odolnosti, protože vládní finanční „kauce“ přenesly riziko z tohoto odvětví k ostatním. Takové koncentrace se nacházejí zvláště v globálních a hlavních městech. Podobně i silnější orientace na high-tech, znalostně náročná průmyslová odvětví, stejně jako menší nová výrobní odvětví, rovněž vytvořila větší odolnost. To jsou opět často odvětví, která jsou silná ve velkých městech. V neposlední řadě napomáhá odolnosti přítomnost mezinárodních společností s přístupem k finančním zdrojům a větším odborným znalostem, stejně jako silná exportní orientace ekonomiky zaměřené na moderní výrobní techniky.

3.1.2 Zranitelnost globálních a hlavních měst

V době krize se velká města mohou stát zranitelnějšími tím, že přitahují mladé lidi. Zatímco mladší generace by bylo možné považovat za nejvíce adaptabilní věkovou skupinu, a tudíž aktivum z hlediska odolnosti, v době krize jsou také nejzranitelnější na pracovním trhu. Potřebují získat práci, ale chybí jim zkušenosti. V Londýně a Paříži jsou nadměrně zastoupeni lidé ve věkové skupině 25-39, ale také v pásmu 0-14. Podobný vzorec je patrný ve většině východní a jihovýchodní Evropy, kde krize vyústila v eskalaci nezaměstnanosti mladých lidí.

Starší lidé velká města opouštějí. Mnoho hlavních měst jako jsou vnitřní Londýn, Paříž, Berlín, Stockholm a některé z dalších významných ekonomických uzlů Evropy jako Bavorsko a oblast kolem Frankfurtu se stalo tak atraktivními, že to narušilo demografickou rovnováhu. Pokud budou i nadále velmi atraktivní pro mladší pracovníky a skupiny středního věku, budou mít problémy při zachování starší věkové skupiny pravděpodobně kvůli klesající kvalitě městského života pro starší osoby a vysokým cenám. Oproti tomu regiony mimo hlavní město mají v průměru čistý příjmový tok všech těchto tří věkových skupin.

Ztráty plynoucí z aglomerací mohou brzdit růst a začleňování v globálních městech. Přes jejich ekonomické síly a odolnost se většina velkých evropských měst potýká s řadou problémů souvisejících s „přehřátím“ z růstu. Ty typicky zahrnují intenzivní tlak na infrastrukturu (např. dopravní zácpy), životní prostředí a přístup k cenově dostupnému bydlení. Mají-li být dosaženy cíle udržitelného a inkluzivního růstu strategie Evropa 2020, je třeba tyto výzvy řešit.

Ekonomické ztráty plynoucí z aglomerací: Velkoměsto Paříž

Paříž je globální město. Výzvou, které čelí, je zachování tohoto statusu. Řadí se vysoko v tabulkách globální ligy „Pokročilých produkčních služeb“: je např. na 3. pozici v „ propojení v globální síti“ v právu, v reklamě a v oblasti manažerského poradenství. Tyto ekonomické přednosti přitahují do města mnoho lidí, i když ne všichni si mohou dovolit tam žít. Do metropolitního regionu se přesouvají singles, bezdětné páry a obecně mladí lidé, kteří hledají studijní a pracovní příležitosti, ale také relativně chudé rodiny ze zahraničí. Zároveň se rodiny a zejména důchodci stěhují z Paříže pryč a hledají lepší a cenově dostupnější životní podmínky. Nízké příjmy a domácnosti etnických menšin se staly geograficky izolovanými, zejména na předměstích. Za účelem snížení sociální segmentace a stigmatizace byly zavedeny právní předpisy, které vyžadují minimální podíl sociálního bydlení v městských centrech metropolitní oblasti, zatímco domácnostem, které se stěhují do oblastí městské obnovy, se poskytují daňové pobídky.

Vyskytly se pokusy vyvážit dominanci centra Paříže a přejít na polycentričtější struktury – např. prostřednictvím nového vývoje města. Avšak tržní síly reprodukovaly situaci dominantního jádra a rozšíření příměstských oblastí na levnější pozemky, kde se rodinné bydlení stává cenově dostupnějším. Více než 3 miliony zaměstnanců pracují ve 20 městech (Paříž a vnitřní předměstí), ve srovnání s 1 milionem ve 40 městech, nacházejících se na vnějším okraji. Drtivá většina vysoce kvalifikovaných pracovních míst je soustředěna ve městě Paříži a na jihozápadních předměstích. Suburbanizaci posiluje akutní bytová krize a hledání dostupných příležitostí k bydlení. Výsledkem byl v posledních letech výrazný nárůst doby dojíždění a počtu dojíždějících s následnými dopravními zácpami, nárůstem spotřeby energie a znečištění.

V mnoha evropských městech roste sociální polarizace. To je výsledkem dlouhodobé ekonomické restrukturalizace, ale také změn, které proběhly v důsledku hospodářské krize a snížení sociálních transferů v rámci úsporných programů. Provoz místních bytových a plánovacích systémů ovlivňuje zeměpisné detaily rezidenčních vzorů znevýhodněných skupin.

Hlavní města mají obecně nižší úroveň rizika ohrožení chudobou než sekundární a menší města. Z dvaceti zemí je pouze v Německu a na Slovensku míra nejvyšší v hlavním městě. V několika zemích, např. v Rumunsku, Chorvatsku, Řecku, Španělsku, Portugalsku, Irsku, Dánsku a Finsku, je situace v hlavním městě lepší než u jiných typů měst dané země. Riziko ohrožení chudobou může ale statisticky být vyšší, pokud je hlavní město pevně geograficky definováno a nezahrnuje bohatší předměstí. Kromě toho skutečnost, že počet obyvatel je vysoký v největších městech, znamená, že i relativně nízké procento rizika ohrožení chudobou se může týkat velkého počtu lidí. V hlavních městech a velkých městských aglomeracích může navíc nastat problém sociálního vyloučení, které ovlivňuje například etnické menšiny, jež mají tendenci se více koncentrovat právě v těchto místech.

Sociální vyloučení v hlavním městě: Nørrebro, Kodaň

Kodaň je často považováno za jedno z nejúspěšnějších evropských hlavních měst. Lidé více než 30 národností žijí v „Mjølnerparken“, sídlišti v Nørrebro, které bylo postaveno v roce 1980 a je domovem asi 2 500 lidí. Většina obyvatel jsou přistěhovalci nebo potomci přistěhovalců především z arabsky mluvících zemí. Oblast je izolována od zbytku města a vyznačuje se nízkou úrovní vzdělání a vysokou nezaměstnaností mezi dospělou populací. Je stigmatizována a existují obavy, že etnické menšiny – zejména bilingvní chlapci – se často potýkají s diskriminací, např. na ulici a na trhu práce. Mnoho z chlapců má velmi malý kontakt se společností mimo „Vnější Nørrebro“, jsou tedy na nejlepší cestě k vyloučení ze společnosti, případně k tomu, že se z ní vyloučí sami.

Veřejná politika a investice hrají při podpoře hlavních měst významnou roli. Hlavní města nejsou jen centry ekonomické moci se silným soukromým sektorem, která jsou dobře integrována do globálních sítí. Jsou to obecně také centra státní politické a administrativní moci. Jsou tam nejen velké finanční instituce, které poskytují snadnější přístup k rizikovému kapitálu, ale i přední akademické a výzkumné instituce. Jsou na ose národních dopravních a ICT sítí. Přitahují veřejné „prestižní“ investice, neboť „reprezentují“ své národy. Vznosná hlavní města jsou považována za bezpečnější lokace pro soukromé investice na rozdíl od vzdálenějších a ekonomicky marginálních lokalit, což je zvláště patrné v období krize a omezené důvěry. Častým argumentem také bylo, že hlavní města se těší přednostnímu zacházení od národních vlád, protože pro veřejné orgány s rozhodující pravomocí je snadnější přidělovat zdroje do stávajících hlavních měst, než identifikovat příležitosti jinde. S omezením veřejných rozpočtů může být dáno politickým rozhodnutím, zda investovat do řešení sociálních a ekologických problémů a udržení konkurenceschopnosti největšího města, nebo hledat polycentričtější struktury rozvoje tím, že se zkombinuje „tlačící“ efekt velkoměsta s „tahem“ posíleným cílenými veřejnými investicemi do sekundárních měst a venkovských regionů.

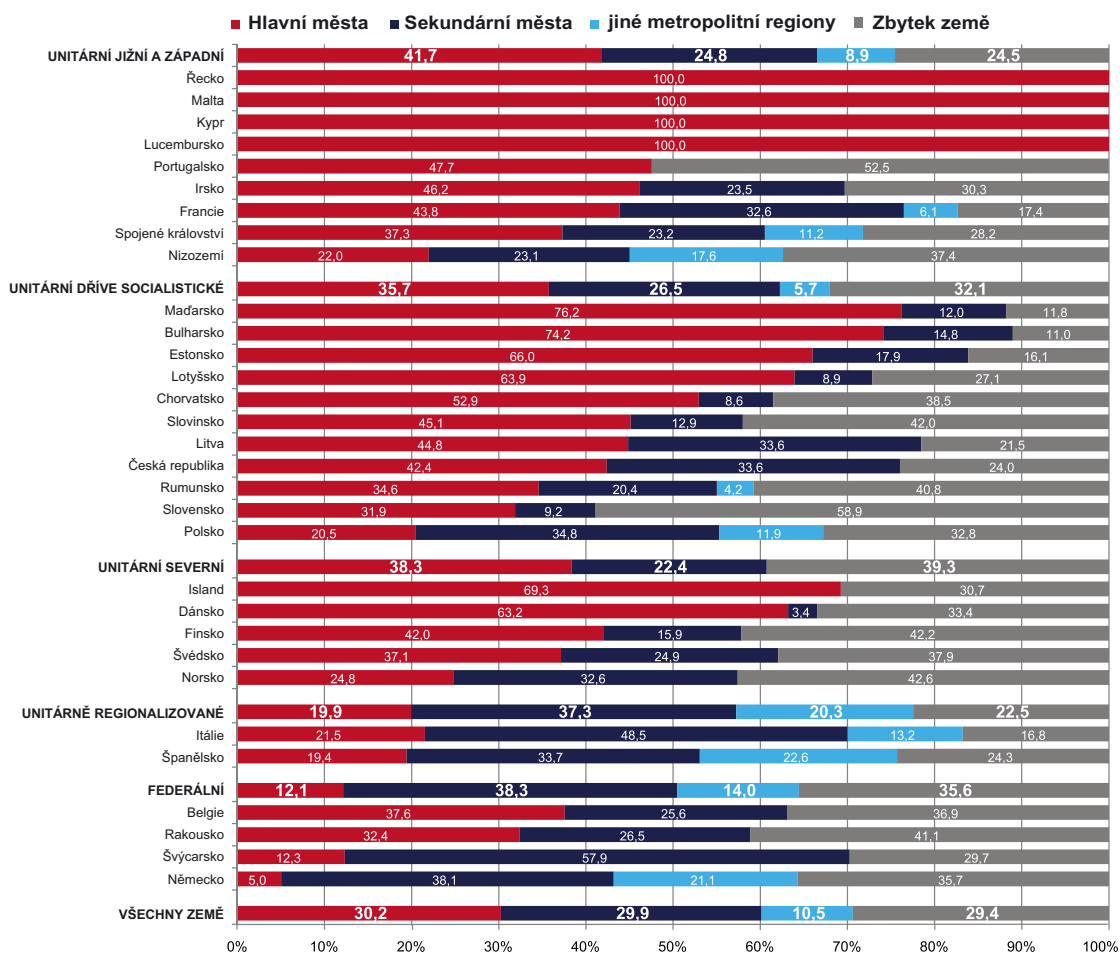
3.1.3 Sekundární města

Sekundární města hrají důležitou roli ve vytváření polycentričtější Evropy. Sekundární města jsou města mimo území hlavního města, jejichž ekonomická a sociální výkonnost má dostatečně významný vliv na potenciální výkonnost národního hospodářství. Značně se liší: některá jsou velmi velká krajská města, ale mnoho z nich je mnohem menších. Vyniká poměrně silné tempo růstu řady hlavních měst a regionů sekundárních měst ve střední, východní a jihovýchodní Evropě, jelikož jejich ekonomiky jsou integrovány do ekonomiky evropské. Reálně bylo zjištěno, že nejvyšší tempo růstu během let 2007–2011 bylo v těchto regionech. V 15 z 27 zemí jedno nebo více sekundárních měst překonalo svá hlavní města, buď z hlediska vyšší reálné roční míry růstu HDP, nebo menších skutečných ročních ztrát (viz mapa 9).

Sekundární města přispěla nejvýše k růstu v sedmi evropských zemích. V Německu, Itálii, Španělsku, Švýcarsku, Polsku, Nizozemsku a Norsku, měly regiony sekundárních měst během let 2000–2011 vyšší celkový podíl na celkovém růstu HDP oproti hlavním městům. Celkově v Evropě představovala hlavní města 30,2% podíl na růstu HDP, zatímco sekundární města měla téměř podobný příspěvek ve výši 29,9% (viz obr. 5). To podtrhuje význam sekundárních měst pro národní růst, i když se očekává, že od počátku krize se jejich přínos poněkud snižuje.

Sekundární města si během krize vedla lépe než některá hlavní města. Růst a zotavení nepochází pouze z malého počtu metropolitních regionů. Mnoho sekundárních měst – Hamburk, Toulouse, Turín, Göteborg nebo Krakov – má významné koncentrace ekonomické činnosti, podstatný potenciál pro vytváření bohatství, lidský kapitál a tvořivost. Města v této „střední vrstvě“ mezi největším (často hlavním) městem a malými a středně velkými městy mají často vyšší řád služeb a nabídnou firmám lepší lokální přístup ke všem službám, než kdyby byly všechny soustředěny v hlavním městě. Pokud mají správnou infrastrukturu, zařízení, kapacitu a pravomoci, mohou významně přispět k růstu a hospodářskému oživení. Mohou zvednout ekonomickou výkonnost svých regionů a snížit meziregionální nerovnosti, podporovat územní a sociální soudržnost a přispět k polycentrickému vzoru v Evropě

Obr. 5: Podíl různých typů měst na národním růstu v letech 2000–2011

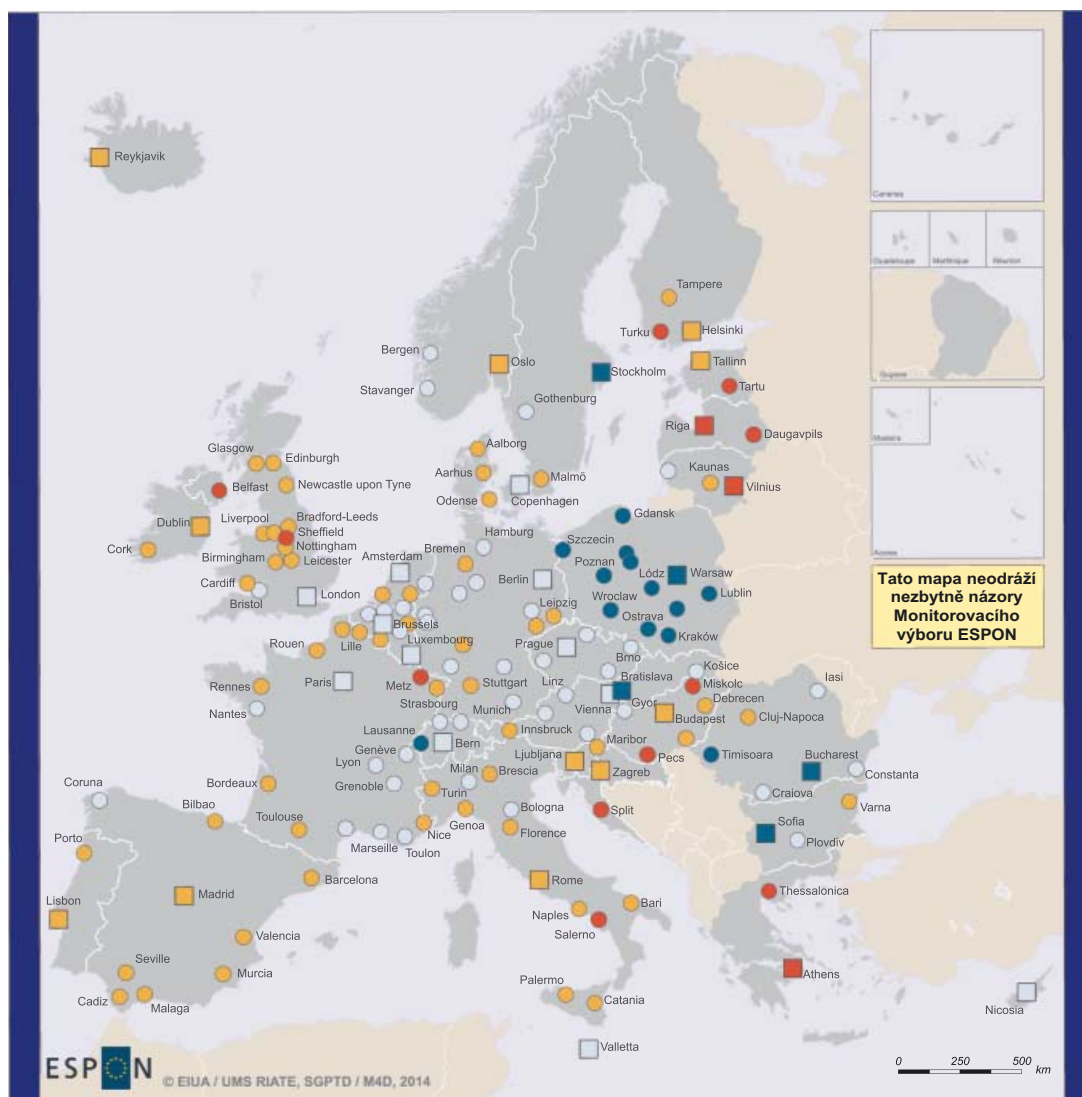

Tato typologie městských objektů je založena na územních jednotkách NUTS3. Sekundární města jsou definována jako města, mimo hlavní město, jejichž ekonomická a sociální výkonnost je dostatečně důležitá na to, aby měla vliv na potenciální výkonnost národního hospodářství. Technický proces pro výběr těchto zeměpisných objektů je podrobně uveden v příloze 7 vědecké zprávy SGPTD.

Zdroj: UMS RIATE (M4D), EIU (SGPTD) a Eurostat pro data NUTS 3, 2014
EIU (SGPTD) pro náčrt Metropolitních regionů, 2014

Barevné sloupce ukazují přínos různých typů měst v evropských zemích k národnímu růstu HDP mezi lety 2000 a 2011. Dlouhé červené pruhy znamenají, že hlavní město je velmi dominantní. Příspěvek sekundárních měst je znázorněn tmavě modrou barvou. Existuje zásadní rozdíl mezi unitárními státy (většinou podíl) a třemi federálními zeměmi (Belgie, Německo a Rakousko). Německo, Španělsko, Francie a Polsko – všechno velké země – vynikají významným přínosem sekundárních měst. „Ostatní metropolitní regiony“ (uvedené světlemodře) jsou zbytkem z 255 metropolitních oblastí identifikovaných OECD a DG-Regio, které nejsou ani hlavními, ani sekundárními městy.

Mapa 9: Míra růstu v hlavních a sekundárních městech, 2007–2011

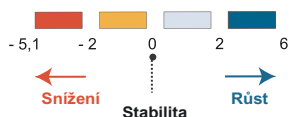

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS 3 (Metropolitní regiony)
Zdroj: EUIA, SGPTD, 2014
Data: Eurostat, SGPTD, 2014
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Celkem HDP v Eurech

Roční průměrná reálná změna (%), 2007–2011

Typ Metropolitního Regionu

- Hlavní město
- Sekundární město

Sekundární města jsou definována jako města, mimo hlavní město, jejichž ekonomická a sociální výkonnost je dostatečně důležitá na to, aby měla vliv na potenciální výkonnost národního hospodářství. Technický proces pro výběr těchto zeměpisných objektů je podrobně uveden v příloze 7 vědecké zprávy SGPTD.

Výpočet celkového reálného ročního průměrného tempa růstu HDP (založeno na redukováných datech 'HDP v Eurech'):
 $((HDP_{2011} - HDP_{2007}) / (HDP_{2007}) * 100) / 4$

Mapa popisuje celkové reálné průměrné roční tempo růstu HDP v hlavních městech a sekundárních městech v období 2007 až 2011; ukazuje, že např. v Itálii si Bologna a Milán vedly lépe než Řím, ve Španělsku La Coruña fungovala lépe než Madrid, v Litvě si Klaipėda vedla lépe než Vilnius.

Odolnost v sekundárním městském regionu: Bádensko-Württembersko, Německo

Bádensko-Württembersko se nachází na jihovýchodě Německa, má populaci přes 10 milionů lidí. Jeho hlavním a největším městem je Stuttgart. Po ekonomické krizi v roce 1992 političtí činitelé spolupracovali s klíčovými průmyslovými odvětvími při hledání diverzifikovaných obchodních příležitostí a trhů a rozvoji založeném na znalostech a mezinárodně obchodovatelných službách. Mnoho firem dokázalo využít krize ke zvýšení efektivity a stát se konkurenceschopnějšími v době uzdravování se z krize. Proběhly investice v oblasti výzkumu a vývoje a produktových a procesních inovací. Potřeba racionalizace a snižování nákladů v důsledku krize se zaměřila na zadávání veřejných zakázek a organizaci procesů; výzkum a vývoj byly zřídka vystaveny snížení nákladů. Různá města v rámci regionu během této krize ale zažila různé vývojové trajektorie. Freiburg, s jeho koncentrací zaměstnanosti v odvětví služeb, v univerzitách a ve výzkumných ústavech, prokázal stabilní dlouhodobou míru ekonomického růstu. Stuttgart se svým zaměřením na technologie založené na průmyslové výrobě se vzpamatoval z krátkodobého poklesu aktivity k udržení vysoké úrovně zaměstnanosti (i když s mírně zvýšenou nezaměstnaností) a vysoké úrovně příjmů. Pforzheim naopak bojuje s ekonomickou restrukturalizací tradičního kovo zpracovatelského průmyslu, vyšší úrovní zadlužení a podnikových insolvencí.

Mnohá z ekonomicky největších evropských měst jsou města sekundární – 12 z 28. Polovina z nich je v Německu, které má poměrně vyvážený městský systém, v němž šest měst mimo Berlína, hlavního města, jehož růst byl historicky omezen, má velký hospodářský význam. V Itálii, stejně jako ve Španělsku, Nizozemí, Švédsku a Polsku má nejdůležitější sekundární město celkový HDP mezi 50 až 80 % HDP hlavního města. Ve většině z těchto zemí je mezera HDP mezi hlavním městem a předními sekundárními městy a dalšími městy stejně významná jako rozdíl mezi hlavním městem a nejdůležitějším městem druhého stupně. V jedenácti zemích má nejdůležitější sekundární město celkový HDP mezi 25 a 50 % města hlavního. Patří mezi ně Irsko, Dánsko, Portugalsko, Belgie, Norsko a Rakousko v západní Evropě spolu s Litvou, Slovenskem, Slovinskem, Estonskem a Českou republikou. Hlavní města Chorvatska, Finska, Bulharska, Rumunska a Řecka dominují svým městským hierarchiím, přičemž HDP největšího sekundárního města je méně než 25 % HDP hlavního města. Hlavní města dominují nejvíce v zemích, kde největší sekundární město vyprodukuje jen 10–15 % HDP hlavního města. Patří mezi ně Velká Británie a Francie, kde Londýn a Paříž jsou vynikající díky jejich globálnímu statutu, ale také vysoce centralizované státy Maďarsko a Lotyšsko.

Některá sekundární města si vedou dobře v míře zaměstnanosti, ale mají nedostatečně využitý potenciál. Mají vysokou míru zaměstnanosti, ale obvykle zaostávají za svými hlavními městy. Míra zaměstnanosti pro hlavní města se pohybovala v rozmezí od 56 % ve Vallettě do 79 % v Kodani. U sekundárních měst je rozsah od 41 % v Neapolí do 79 % v Enschede. Až na několik výjimek jsou města ze severní, západní a střední Evropy na horním konci škály. Města z jihu, východu, středního východu a jihovýchodu jsou na spodním konci. Nevyužitý potenciál zaměstnanosti z významného počtu sekundárních měst – a malého počtu hlavních měst – je očividný. Jde zejména o potenciál ve východní Evropě.

Vzdělání v Lublinu jako krok k regionálnímu rozvoji v chudém periferním příhraničním regionu

Kraj (vojevodství) Lubelskie se nachází ve východní části Polska, hraničí s Běloruskem a Ukrajinou. Lublin (s populací okolo 360 000 obyvatel) je regionálním centrem této periferní a velmi chudé pohraniční venkovské oblasti. Lékařská fakulta univerzity v Lublinu zavedla studijní osnovy v anglickém jazyce. Má 850 zahraničních studentů z 30 zemí. Samostatné vzdělávací programy jsou zaměřeny na studenty z USA (ve spolupráci s Hope Medical Institute), z Evropy (ve spolupráci s okresem Akkutmed v Norsku) a z Asie (hlavně z Tchaj-wanu). Jsou to studenti, kteří si poplatek za studium platí sami, i když ceny jsou mnohem nižší než u srovnatelných studií v západní Evropě, USA nebo východní Asii. Tato komerční činnost přináší univerzitě významný příjem. Jiné univerzity v Lublinu teď chtějí uplatnit stejný internacionalizační a komercializační přístup. Podobnou politiku lákající zahraniční studenty, a to především z východu (hlavně z Ukrajiny), nyní realizuje také několik místních středních škol.

Výkonnost sekundárních měst závisí na národní vládní politice. Explicitní územní a městská politika se specificky zaměřuje na konkrétní územní cíle, od zvažování měst jako součástí národního polycentrického městského systému po městskou obnovu. Tradiční politika pro infrastrukturu, vzdělání a dovednosti, konektivitu, výzkum a vývoj ale ovlivňuje způsoby, jakými sekundární města výkonnostně fungují. Pochopení územního a městského dopadu této politiky a využití potenciálu měst v územním rozvoji a městské politice by mohlo pomoci vybudovat odolnější města a národní ekonomiky.

Městská politika v Temešváru posilující příspěvek sekundárních měst k růstu

Rumunsko má polycentrickou městskou strukturu, jelikož má 7 regionálních hlavních měst nebo sekundárních měst, z nichž každé má asi 300 000 obyvatel. Temešvár je jedním ze tří největších a jedním z nejúspěšnějších pólů růstu Rumunska. Jeho podniky vytvářejí druhý nejvyšší HDP na obyvatele v zemi po hlavním městě. Nicméně Rumunsko, navzdory pokusům decentralizovat některé pravomoci v průběhu posledních dvou desetiletí, zůstává velmi centralizovanou zemí. Tato centralizace pomáhá udržet nadvládu Bukurešti.

Rychlá industrializace a urbanizace zanechala v Temešváru, stejně jako v jiných městech, dědictví nekvalitně postavených budov, suburbanizace, znečištění a zhoršování životního prostředí. Rychlý přechod na tržní ekonomiku vedl ke ztrátě tradičního státem vlastněného nebo ovládaného průmyslu. Přistoupení k EU spolu s nízkými náklady na pracovní sílu v Rumunsku a lepším přístupem na mezinárodní kapitálové trhy však vedly k rychlému přílivu přímých zahraničních investic, a to zejména ve velkých městech a jejich okolí.

Rumunsku chyběla městská politika. Nedávno byl stanoven národní plán rozvoje a politika růstu městských pólů, která přímo podporuje rozvoj městských jader a nepřímo rozvoj venkovských oblastí. Rozpočet pro pólů růstu je ale poměrně omezený a určené oblasti ne vždy pokrývají oblasti vlivu měst.

Jen málo zemí má jednoznačnou politiku pro sekundární města. I když samozřejmě mají místní politiku, většina vlád se zaměřila především na politiku sociální soudržnosti a sousedství, spíše než na ekonomickou výkonnost. Národní vlády nejčastěji soustředí pozornost na dopravní sítě a zdroje hlavních měst. Existují však výjimky, kdy národní vládní politika nebo národní územní strategie výslovně prosazuje sekundární města jako součást národní polycentrické městské struktury. Tvůrci politiky na všech úrovních by měli podporovat vývoj výkonnějších sekundárních měst jako součást posílení národní odolnosti a dosáhnout výkonnějších ekonomik prostřednictvím polycentrického národního rozvoje.

Národní územní strategie v Irsku

V 90. letech zažilo Irsko silný růst. Regionální rozdíly se prohloubily s prudkým rozvojem dublinské aglomerace. Irsko mělo městskou politiku z 80. let, která upřednostňovala daňové pobídky pro územní rozvoj nad sociálními a environmentálními otázkami. Irská Národní územní strategie pro roky 2002–2020 předložila plán vyváženějšího regionálního rozvoje a potřeb růstu ve větších městech druhého stupně. Realizace strategie byla ale narušena hospodářskou krizí, která Irsko vážně zasáhla.

Je zde ale namísto zmínit úspěšný příběh Corku. Strategický plán oblasti Corku publikovaný v roce 2001 spojil národní, regionální a místní strategické plánovací dokumenty a podpořil spolupráci mezi místními a regionálními subjekty veřejné správy. To zmírnilo excesy realitního rozmachu a během hospodářské krize zajistilo Corku lepší pozici, než měly jiné části Irska.

3.1.4 Malá a středně velká města

Asi 25 % populace EU stále žije v malých a středně velkých městech (SMST). Tato malá a střední města se vyznačují hustotou mezi 300 a 1 500 obyv./km² a/nebo počtem obyvatel mezi 5 000 až 50 000 (viz tab. 1). Převážně se vyskytují v oblasti, která se táhne z jihu Anglie napříč zeměmi Beneluxu a západním Německem do severní Itálie, což je nejhustěji obydlená oblast prostoru ESPON. Je příznačné, že ačkoliv tato oblast obsahuje velmi hustě osídlené městské clustery (Londýn, Randstad, Porúří, Miláno), obsahuje také velké množství malých a středně velkých měst. Ostatní shluky malých a středně velkých měst se nacházejí v průmyslovém pásu jihovýchodního Německa a Polska. Nalézají se po celém západním středomořském oblouku od Španělska po Itálii, ikdyž rozrůstání obcí po pobřeží nepříznivě ovlivňuje „malou a střední“ povahu těchto měst. Mnohem méně markantně se vyskytují ve vnitrozemí Francie, severovýchodním Španělsku, v alpském oblouku a na východní straně oblasti evropského „pentagonu“. Převážná část obyvatel je zde rozptýlena ve „velmi malých městech“ a dalších menších venkovských sídlech najících obvykle výrazně méně než 5 000 obyvatel.

Tab. 1: Základní typologie menších městských osídlení

		Hustota (počet obyvatel/kilometr čtvereční)		
		Méně než 300	Mezi 300 a 1 500	Nad 1 500
Osídlení (počet obyvatel)	Méně než 500	Jiná osídlení	VST Velmi malá města	VST Velmi malá města
	Mezi 5 000 a 50 000	Jiná osídlení	SMST Malá a středně velká města	SMST Malá a středně velká města
	Více než 50 000	Jiná osídlení	SMST Malá a středně velká města	HDUC Městské clustery s vysokou hustotou

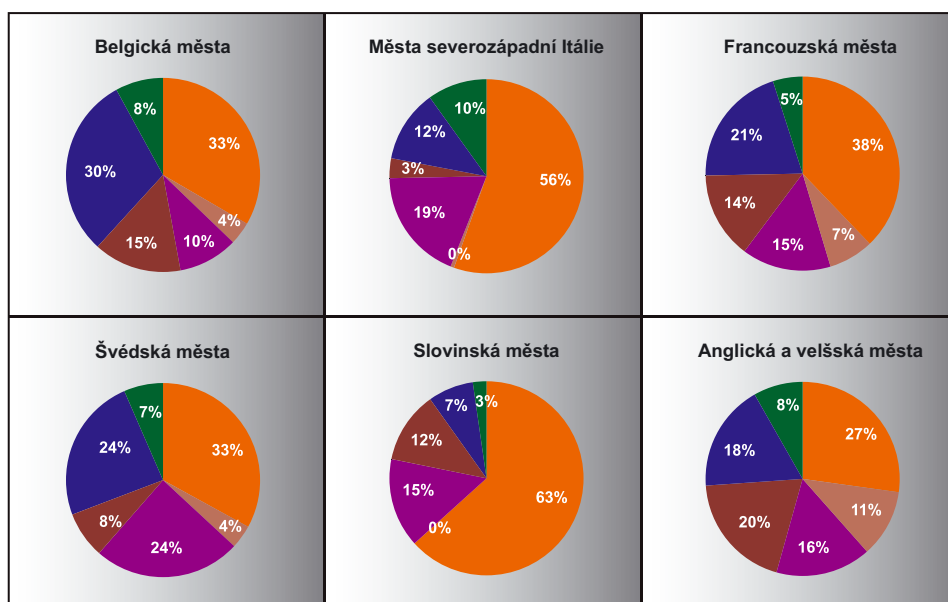
EU a OECD se dohodly na vymezení různých měřítek osad. Jak ukazuje tabulka, malá a středně velká města jsou místa s počtem obyvatel mezi 5 000 a 50 000 a populační hustotou více než 300 osob na kilometr čtvereční. Mohou to ale být také místa s více než 50 000 obyvateli za předpokladu, že hustota je mezi 300 a 1 500 osob na kilometr čtvereční. Místa s méně než 5 000 obyvateli, ale s hustotou nad 300 osob na kilometr čtvereční, se nazývají „velmi malá města“. Místa s více než 50 000 obyvateli a hustotou přesahující 1 500 osob na kilometr čtvereční jsou „městské clustery s vysokou hustotou“.

SMST mají vlastnosti, které ovlivňují jejich ohrožení krizí a schopnost odolnosti. Ve srovnání s většími městskými sídly je v malých a středně velkých městech větší podíl pracovních míst v průmyslu a menší podíl ve službách, což obnáší výrazně nižší zaměstnanost v odvětví maloobchodu. Výrazně menší podíl pracovních míst (v průměru), je v soukromých tržních službách a ve veřejných službách ve srovnání s většími městskými centry. Tam je vyšší míra hospodářské aktivity, ale i vyšší podíl lidí v důchodu a více dětí. Malá a střední města mají tendenci k nižšímu podílu dospělých v produktivním věku s vysokoškolským vzděláním. Je tam také nižší podíl lidí, kteří žijí a pracují přímo v místě, než je tomu ve velkých městech, a ležících ve stejných regionech a zemích. Jinými slovy, mnoho obyvatel SMST do značné míry dojíždí. V těchto městech je také vyšší procento prázdninových nebo alternativních domovů. Je tam ale zároveň vyšší procento dětí školního věku.

Mezi evropskými SMST jsou velké rozdíly. Některá malá a střední města rostou, jiná se zmenšují nebo upadají (viz mapa 10). Malá a střední města lze rozdělit do čtyř hlavních kategorií. Jedná se o (1) SMST s růstem počtu obyvatel; (2) SMST stárnoucí ale rozrůstající se přispěním migrace; (3) SMST exportující pracovní sílu a (4) upadající SMST (viz obr. 6). Tyto demografické rozdíly mají dopad na mnoho aspektů rozvoje města, např. udržitelnost škol, obchodů a kulturních zařízení. V současnosti má skutečnost, že služby se racionalizují v souvislosti se snižováním veřejných výdajů, významný dopad na atraktivitu a životní podmínky v jednotlivých městech. Také jejich zeměpisná poloha a blízkost větších měst hraje důležitou roli v otázce příležitostí, výzev a výkonnosti.

Regionální kontext je nejvýznamnějším faktorem výkonnosti SMST. Regionální míry zaměstnanosti a populačního růstu jsou nejlivnějšími faktory pro změnu počtu pracovních míst a stavu populace v malých a středně velkých městech. Vyhledky měst ovlivňuje také podnebí – lidé se stěhují do míst s dobrým počasím, zejména po odchodu do důchodu. Samotná charakteristika malého nebo středně velkého města může být také důležitým faktorem. Proměnu obyvatelstva na úrovni SMST zřejmě ovlivňuje to, že má vyšší míru zaměstnanosti, více rodin s dětmi, a že je atraktivní pro kupce alternativních domovů. Naopak velikost, funkční nezávislost pokud jde o pracovní místa a přítomnost starších dospělých (ve smyslu podílu obyvatelstva města) má, zdá se, negativní dopad na růst měst. Změna zaměstnanosti v malých a středně velkých městech je pozitivně ovlivněna vyšší mírou pracovních příležitostí, větším počtem podniků na obyvatele (malo a mikro-obchodní struktury) a větším podílem dospělých v produktivním věku s lepší kvalifikací. Jinak řečeno, vlastnosti malých a středně velkých měst z hlediska atraktivity krajiny, kulturních možností a sociálních aktivit mohou také hrát důležitou roli pro přilákání ekonomické aktivity a lidí a tím také mohou ovlivňovat jejich výkonnost.

Obrázek 6: Malá a středně velká města ve vybraných zemích a regionech podle typu ekonomické aktivity

Zdroj: Datový sada TOWN založená na osídlení měst

- Nadměrné zastoupení průmyslu
- Nadměrné zastoupení soukromých služeb
- Nadměrné zastoupení průmyslu a soukromých služeb
- Nadměrné zastoupení veřejného sektoru
- Nadměrné zastoupení průmyslu a veřejných služeb
- Nadměrné zastoupení veškerých služeb

Výšečové grafy ukazují složení ekonomických aktivit v malých a středních městech v některých zemích. Rozmanitost je pozoruhodná nejen uvnitř jednotlivých zemí a regionů, ale i navzájem mezi nimi. Například malá a střední města v Anglii a Walesu mají mnoho různých hospodářských odvětví, stejně jako podobná města ve Francii, i když největším odvětvím jsou soukromé a veřejné služby, které představují 33 %. Naproti tomu ve Slovinsku je dominantní průmyslová kategorie a soukromé a veřejné služby jsou natolik omezené, že se ani nevejdou do nastavených parametrů. V severním Švédsku jsou dominantní průmyslové a veřejné služby více než desetinásobné v porovnání s jejich významem ve Velké Británii.

SMST průmyslového charakteru čelí výzvám globální konkurence nebo poklesu v odvětví. Malá a středně velká města, která měla vyšší úroveň zaměstnanosti v průmyslu na počátku průmyslového období, vykazují v novém miléniu nižší míru růstu. Změny v průmyslu mohou představovat hrozbu pro některá malá města, například, která byla původně založena na důlním průmyslu, který je nyní uzavřen. Některé výjimky z celkové tendence oslabování průmyslových odvětví lze nalézt v centrálních oblastech Španělska, v některých východních oblastech, zejména v Polsku (což může být důsledkem inovačních strategií), Finsku a na jihozápadě Irsku (kde jsou inovativní pobočky ICT).

„Rezidenční“ místní ekonomika může být v dobách krize pro SMST zdrojem odolnosti. Města, která do značné míry fungují zásluhou místní poptávky, mají určitou odolnost vůči vnějším šokům. To se týká zejména míst, kde sociální stát podporovaný vládou udržuje příjmy, a kde je dobrá úroveň poskytování veřejných služeb nebo tam, kam se uchylují mezinárodní migranti s ustálenými příjmy, jak tomu bývá v některých oblastech Středomoří.

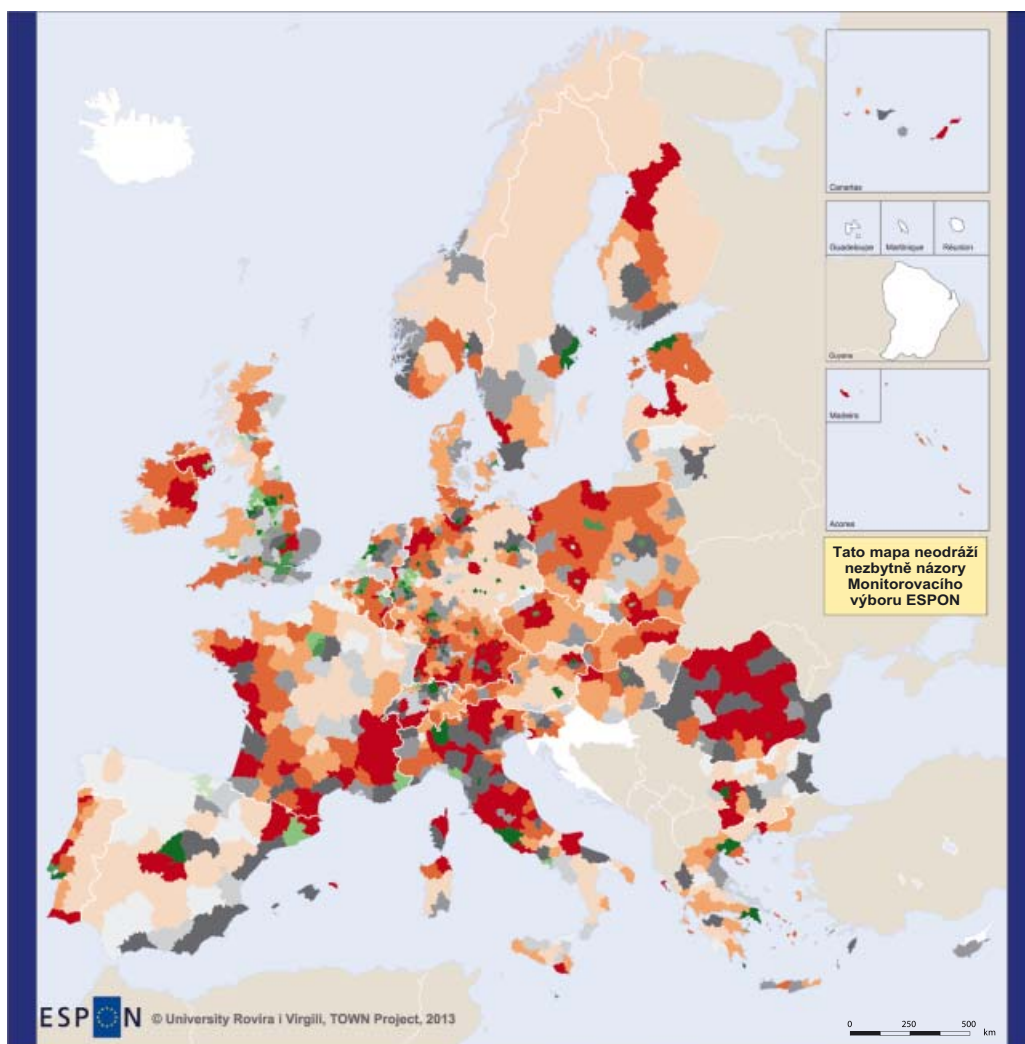
Odolnost měst se zvyšuje s jejich velikostí. Nejmenší města mají tendenci mít (v průměru) specializované odborné kvalifikace. Na druhé straně mix ekonomických aktivit v rámci města bude mít pravděpodobně dopad na jeho celkový výkon. Profily zaměstnanosti se stávají s růstem měst poměrově různorodějšími. V městech s více než 50 000 obyvateli jsou zřejmě lepší výsledky v oblasti růstu zaměstnanosti. Existuje ale vysoká variabilita mezi malými a středními centry zaměstnanosti. Některá si počínají mnohem hůře a jiná mnohem lépe než velká centra zaměstnanosti. Na tom je vidět, že malá a střední pracovní střediska jsou citlivá na změnu, ale také se mohou chopit příležitostí k růstu.

Odolnost malých měst: Vilafranca del Penedès, Španělsko

Město Vilafranca del Penedès udržuje navzdory vážnosti krize, která zasáhla Španělsko, relativně úspěšnou strategii rozvoje spolu se službami a zaměstnaností. Jeho odolnost je založena na vývoji „kreativní ekonomiky“ v obci a na cestovním ruchu zaměřeném na vinařství. Město spolu s Radou provincie Alt Penedès vytvořilo konsorcium na podporu vinařského cestovního ruchu spojeného s ekonomikou „vinařské krajiny“. Jde o „integrovaný balíček“ zahrnující ochutnávky vína, kulturu a dědictví vinařství, muzea a s tím související cestovní ruch. Důležité je, že to zahrnuje i odvětví, jakým je manažerský program pro absolventy vysokých škol v oborech vinařství a vinařských podniků. V souvislosti s vinařským cestovním ruchem přišla i snaha o rozvoj venkovského cestovního ruchu s poskytováním ubytování v chalupách. Výsledkem toho je, že Penedès navštíví ročně 480 000 návštěvníků orientovaných převážně na vinařskou turistiku.

Znalosti, inovace a tvůrčí činnosti jsou součástí ekonomiky některých SMST. Realizací podmínek příznivých pro tvůrčí podnikání (např. dotací nebo daňových pobídek) a zlepšením kvality života obyvatel mohou SMST stavět na svých zdrojích a schopnostech a přilákat nové investice a nové obyvatele. Tato „kreativní a znalostní ekonomika“ založená na činnostech, jakými jsou architektura, design, reklama a tvorba software, může poskytovat inovativní vstupy pro jiná odvětví, jakými jsou zemědělství, řemesla, nábytek, textilní výroba, cestovní ruch a gastronomie.

Mapa 10: Malá a střední města a růst regionální populace, 2001–2011

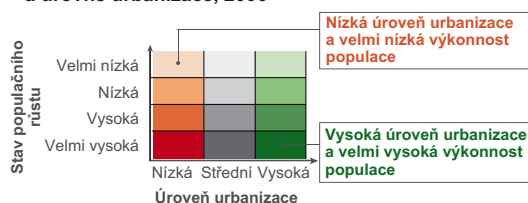
Tato mapa neodráží nezbytné názory Monitorovacího výboru ESPON

ESPON © University Rovira i Virgili, TOWN Project, 2013

EUROPEAN UNION Part-financed by the European Regional Development Fund INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS 3 Zdroj: projekt TOWN, 2014 Data: GEOSTAT Population grid, 2006 a DG Regio, 2013 © EuroGeographics Association for administrative boundaries

Typologie populační změny, 2001–2011 a úrovně urbanizace, 2006

Chybí data

Slabá urbanizace: populace žijící v HDUC < 30% populace NUTS3;
Střední urbanizace: populace žijící v HDUC > 30% < 70% populace NUTS3;
Vysoká urbanizace: populace žijící v HDUC > 70% populace NUTS3.
HDUC: Městské cluster s vysokou hustotou obyvatelstva. Tyto clustery charakterizuje populace nad 50 000 obyvatel a hustota nad 1500 obyvatel na kilometr čtvereční.
Výkon populačního růstu je založen na změně mezi lety 2001 a 2011, jako rozdíl od průměrné míry změn ve stejném ukazateli pro všechny regiony NUTS3 v zemi. Prahové hodnoty odpovídají kvartilům statistického rozptylu (každá třída zahrnuje 25% regionů).
 V případě nedostupnosti nejnovějších dat, bylo nutné použít rozsah mezi posledním dostupným a předešlým rokem k dispozici v rozsahu let 2001–2011.

Mapa se zaměřuje na změny obyvatelstva v letech 2001 až 2010. Tmavé odstíny zobrazují oblasti, které jsou značně nad národním průměrem, a světlé odstíny ukazují oblasti, které jsou výrazně pod tímto průměrem. Jsou zde také regiony NUTS3, kde méně než 30 % obyvatel žije ve velkých městských sídlech, tj. kde malá města jsou obzvláště prominentní. Regiony, kde malá města převládají a populace se zvyšuje, zahrnují okolí Dublinu a Belfastu, kde růst pravděpodobně pramení z nárůstu příměstského osídlení. Velmi světle červené jsou oblasti s převážně malými městy ale i s úbytkem obyvatelstva. To bývají venkovské regiony, které mají menší dostupnost k velkým městům.

Politici v malých městech musejí činit velmi důležitá rozhodnutí. Tvůrci politik mají významný vliv na poskytování veřejných služeb, které jsou důležité pro udržení malých měst. Promyšlené územní plánování a místní politika rozvoje mohou pomoci přilákat a udržet rodiny, které by jinak hledaly jiný způsob života ve větších městech. Jde o důležitá rozhodnutí, například o uvolnění pozemků pro novou bytovou výstavbu, typu domů a zachování zeleně a charakteru města. Města, která se spoléhají na přilákání turistů a nových obyvatel musejí zajistit, aby estetické a ekologické vlastnosti dané lokality zůstaly zachovány a nebyly ohroženy negativním rozvojem. Mladí lidé s velkou pravděpodobností opustí malé město a půjdou na univerzitu nebo si seženou jinde své první zaměstnání. U některých měst to souvisí s akcentem na rovnost žen a mužů, jelikož se většinou stěhují mladé ženy. Tvůrci místní politiky musejí zvážit, jak by si tito mladí dospělí mohli ponechat vazby na své rodné město a nakonec se tam vrátit žít. To může např. souviset s nabídkou vzdělání v oblasti a trhu práce pro lidi (zejména ženy) s vyšším vzděláním. Města, kterým se nepodaří dosáhnout demografické rovnováhy, mohou vážně laborovat se stárnutím populace a demografickým poklesem.

Města, která i nadále spoléhají na zaměstnanost v průmyslu, čelí problematické budoucnosti. Vyšší podíl zaměstnanosti v průmyslových činnostech je spojen s nárůstem méně placené práce. Relativní konkurenční výhody nižších mezd a pasivnějších pracovníků již nemusejí stačit na zajištění udržitelného hospodářského růstu. Žádný konzistentní vzorec pro úspěch ale neexistuje. Zdá se, že města s významnými centry zaměstnanosti, kterým se vedlo hůře, ale mají větší počet podniků na obyvatele, rostou. To naznačuje, že města potřebují hodně malých a velmi malých podniků, aby mohla generovat růst pracovních míst, ale také, že stálá populace potřebuje růst stejně proporcčně. Celková míra (i)migrace je pozitivním indikátorem nárůstu počtu pracovních míst.

Další informace o problematice probírané v této kapitole můžete nalézt ve zprávách projektů ESPON: ECR2, TIGER, KIT, ATTREG, TIPSE, BEST Metropolises, POLYCE, SGPT, TOWN, TRACC, GROSEE, FOCI, CityBench a SeGI.

3.2 Potenciály a výzvy ve venkovských oblastech a na specifických typech území

Celkově lze říci, že odlehle oblasti vykazují slabou úroveň odolnosti. Jak je uvedeno v 1. kapitole, regiony, které jsou vzdálené, jsou u vnějších hranic EU, nebo mají vysoký počet obyvatel žijících v horských či pobřežních oblastech, mají tendenci k menší odolnosti vůči ekonomické krizi. To může být z velké části také důsledkem skutečnosti, že výrazně velké množství těchto regionů se nachází v zemích, kde celková úroveň odolnosti je slabší. S ohledem na stupeň urbanizace regionu mají venkovské oblasti, které jsou v blízkosti měst, průměrnou odolnost. Oproti tomu u vzdálených venkovských a přechodových (mezi městem a venkovem) oblastí je pravděpodobné, že se nevzpamatují a budou stále zažívat pokles zaměstnanosti (viz také bod 2.2.1). Zejména odlehle venkovské regiony mají často poměrně vysoký stupeň ohrožení chudobou, především ve Španělsku, Portugalsku, Itálii, Řecku, Irsku, Maďarsku, Rumunsku, Slovinsku, Finsku a Turecku.

Venkovské oblasti v Evropě směřují k novému venkovskému hospodářství. Hlavní hnací silou jsou sekundární a terciární aktivity. Primární průmyslová odvětví založená na zemědělství jsou pro národní nebo regionální ekonomiky stále důležitá, ale stále méně z hlediska pracovních příležitostí ve venkovských ekonomikách. Nová ekonomika venkova, která se vyznačuje činností v oblasti služeb, je plněji rozvinutá ve venkovských oblastech v dosahu měst. To se úzce slučuje s demografickým procesem „proti-urbanizace“ a s tím souvisejícím rozptýlením ekonomické činnosti z měst a obcí na venkov.

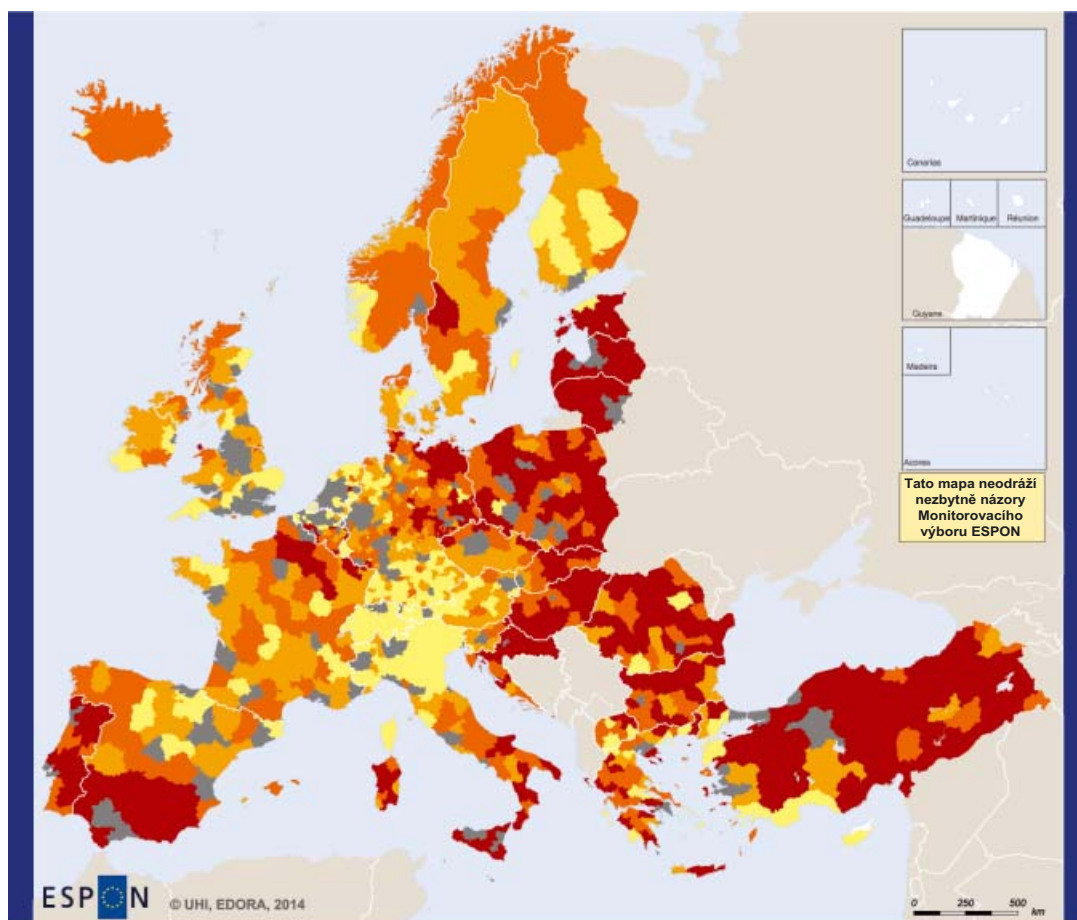
Klíčovým sociálním procesem v současné proměně venkova je migrace. Migrace má řadu složek. Existuje migrace obyvatel pryč z venkova, která (selektivně) vysává lidský kapitál ze vzdálených venkovských oblastí ve prospěch oblastí městských a míst lépe z venkova přístupných. Pak zde je tok ekonomických migrantů z chudších regionů do venkovských i městských oblastí zejména v členských státech, kde jsou lepší vyhlídky na práci a mzdy. Některé z těchto pohybů mohou být dočasné nebo sezónní, např. tok zemědělských dělníků během sezón sklizně. Za třetí jsou to „proti-urbanizace“ pohyby lidí z měst a obcí do dostupných venkovských oblastí. Tyto migrace jsou úzce spojeny s demografickou problematikou stárnutí, která naopak silně vzájemně působí s aspekty ekonomického rozvoje, v některých regionech ovlivňuje negativně lidský kapitál a v jiných posiluje schopnost pro diverzifikaci a inovace.

Udržení služeb obecného zájmu (SGI) je velkou výzvou, a to zejména ve venkovských oblastech, které ztrácejí populaci. Služby požadované obecnou populací (škola, zdravotnictví, sociální služby, atd.) se v některých zemích a regionech v důsledku úsporných opatření přesouvají z veřejné sféry směrem k tržnímu přístupu. Vystěhovávaní, demografické stárnutí a hledání úspor jsou příčinou toho, že je méně a méně pravděpodobné, že v některých venkovských regionech budou zachovány a snadno přístupné základní služby (viz bod 2.2.2). Tento proces pak může dále vést město hlouběji do negativní spirály.

Změna klimatu je také důležitým aspektem pro územní rozvoj ve venkovských oblastech. Je obecně jasný rozdíl mezi severem a jihem Evropy, pokud jde o pravděpodobné dopady změny klimatu na ekonomické činnosti na venkově, na zemědělství obzvláště. Předpokládá se, že v severních zemích hlavní negativní dopad zvýšené proměnlivosti klimatických podmínek bude kompenzován vyššími průměrnými teplotami, které účinně ve většině venkovských oblastí zvýší možnosti pro systém zemědělství. Na jihu a východě rostoucí teploty a snížení srážek účinně zúží možnosti zemědělství. Riziko zhoršení životního prostředí poroste s lavinovitými účinky na cestovní ruch a volnočasové aktivity. Na jihu a východě se schopnost institucí zajistit strategie pro zmírnění či přizpůsobení také obecně jeví jako méně vyvinutá (viz 2.2.4).

Kvalita venkova a environmentální veřejné statky jsou stále důležitými územními aktivy. Patří mezi ně krajina, biologická rozmanitost nebo tradiční kultury, kde se nalézají způsoby, jak z nich čerpat příjmy. Zároveň jsme byli v některých částech Evropy svědky stále většího rozvoje intenzivního zemědělského hospodaření ve velkém a specializace v produktivnějších venkovských regionech, které představují rizika související s negativním ovlivněním kvality krajiny a biologické rozmanitosti.

Mapa 11: Výkonnost venkovských regionů, 2013

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS 3
Zdroj: Databáze EDORA, 2010, aktualizováno v r. 2013
Data: Eurostat, Regio Database, a další zdroje, různé roky (soustředěno v r. 2006, aktualizováno v r. 2013)
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Výkonnost prostředně a převážně rurálních regionů, 2013

- Převážně městské regiony
- Konzumující oblasti
- Podprůměrné
- Nadprůměrné
- Akumulující
- Chybí data

Pět ukazatelů, které byly použity při výpočtu kompozitního ukazatele regionální výkonnosti: čistá migrace, HDP na obyvatele, průměrná roční změna HDP, průměrná roční změna v celkové zaměstnanosti a míra nezaměstnanosti.

Kompozitní ukazatel se jednoduše vypočítal jako průměr normalizovaných (Z) skóre pro pět indikátorů (v CH a TR se v datech vyskytuje mnoho nedostatků v datech. V CH je skóre A-D založeno na čisté migraci a nezaměstnanosti, zatímco v TR na HDP na hlavu a změně HDP. Skóre A-D a typologické kódy pro tyto země tudíž nejsou srovnatelné s údaji pro EU27 a NO.)

Ekonomická výkonnost venkovských oblastí v celé Evropě vykazuje velké rozdíly mezi oblastmi východními a západními. Tyto „konzumující“ regiony (zobrazeno červeně) jsou označeny podle výkonu v řadě kapitálových měřítek (lidských, finančních). Konzumující region bude z hlediska své hospodářské činnosti nejpravděpodobněji ještě převážně agrární, a více než polovina lidí žijících v agrární oblasti žije také v konzumujícím regionu. Naproti tomu „akumulující“ regiony, (žlutě), jsou nejčastěji místa, která jsou dostupná z městských center, a to zejména v západní Evropě.

3.2.1 Dostupné venkovské oblasti

Venkovské oblasti v blízkosti měst přitahují obyvatele a vykazují větší odolnost. Aglomerační ekonomiky favorizují větší města (jak je vysvětleno v 3.1) a naopak jejich oblast zeměpisného vlivu se rozšířila ven do okolních oblastí. A tak mnoho oblastí v blízkosti měst, i když značná část jejich půdy má stále neměstské využití, je nyní funkčně součástí měst s lidmi, kteří žijí v menších městech a dojíždějí do práce, a obyvateli velkých měst využívajících okolní oblasti jako „spotřební venkov“ – místo, kam se jezdí za rekreací a volným časem. Není divu, že tyto oblasti mají tendenci k relativně vysoké úrovni HDP na obyvatele a vnitrostátní migraci. Některé mohou být velmi silné ekonomicky, jako dokazuje příklad Jönköpingu. Existuje tedy jakýsi „přeliv“ odolnosti velkého města na jeho dostupné venkovské oblasti. Kromě toho venkovské oblasti, které jsou přístupné v blízkosti větších měst, obecně čelí méně výzvám sociálního vyloučení než odlehlejší oblasti či méně přístupné oblasti s územními specifiky, jako např. hornaté nebo ostrovní regiony.

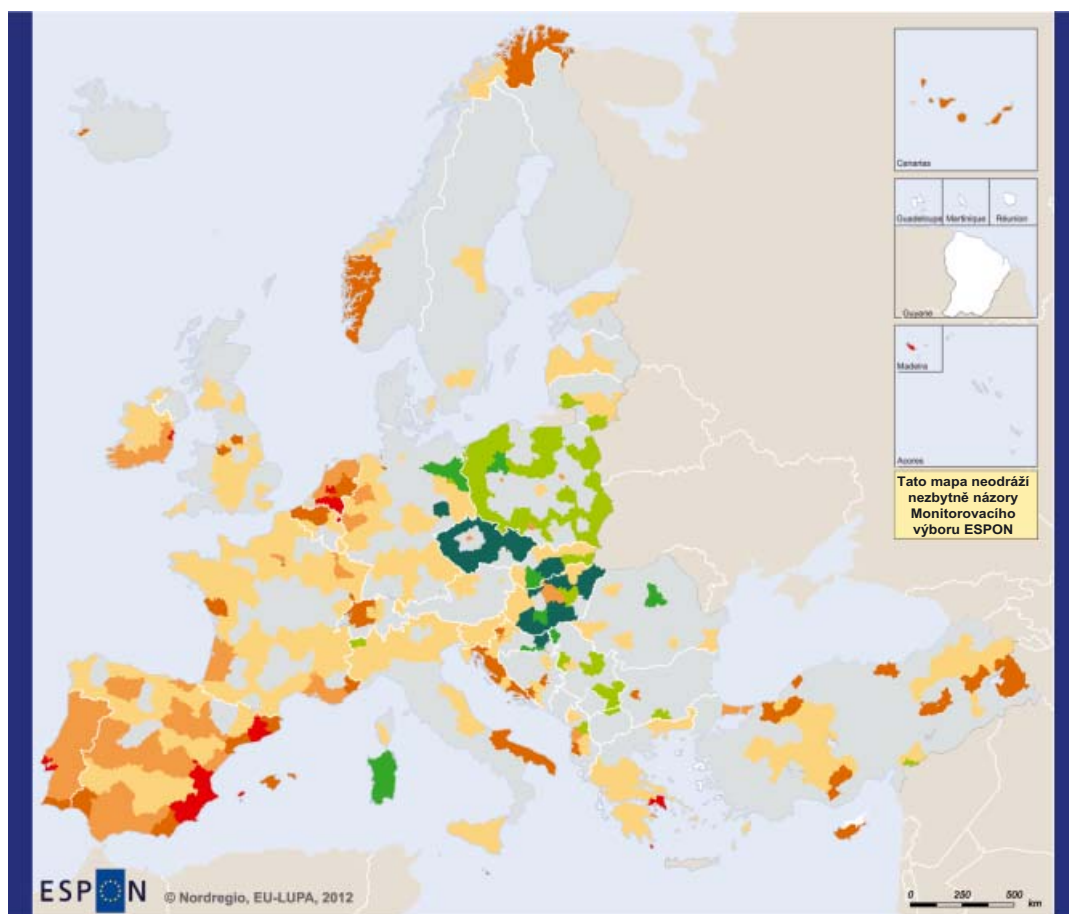
Dostupná venkovská oblast: region Jönköping, Švédsko

Region Jönköping leží uprostřed mezi třemi švédskými hlavními metropolitními regiony: Stockholm, Göteborg a Malmö jsou v pohodlném dosahu a 80 procent švédské populace žije v rádiu 350 km. Třetina pracovní síly je zaměstnána ve zpracovatelském průmyslu, většinou v malých podnicích, kterých je ve Švédsku největší podíl. Kraj má strukturu podniků všech velikostí a typů, a dlouho byl srdcem švédského dřevozpracujícího průmyslu. Je tam silná podnikatelská tradice. Kromě hlavního města Jönköpingu jsou tam menší města a venkovská městečka a vesnice.

Mnohé rurální části kraje jsou stále více a více populární coby obytné oblasti, i když některá venkovská sídla trpí odlivem obyvatel, zvláště mladých lidí a žen. Celkový počet obyvatel roste, ale růst se soustřeďuje ve větších městských oblastech a jejich okolí, jen asi 30 % lidí žije ve venkovských oblastech. Rozvojová strategie regionu se pokouší vytvořit atraktivní regionální centrum ve městě Jönköping, ale také silná střediska v každé obci. Klíčovou roli hrají dobré komunikace s cílem usnadnit dojíždění do větších měst, vitální krajina a dobře fungující místní komunity. Propojení městských a okolních venkovských oblastí se jeví jako krok směrem k růstu venkova.

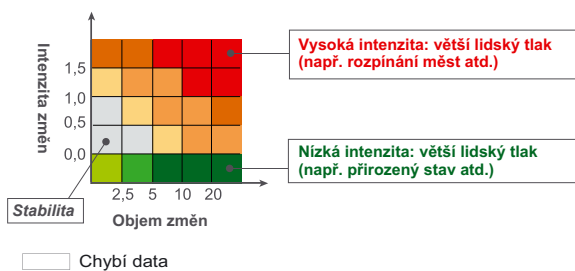
Růst populace a ekonomická činnost mohou vést k přeměně půdy na městské užití. Když se lidé v oblasti usadí, změny využití půdy, používají ji intenzivněji a vytvářejí umělé povrchy (silnice, parkoviště, atd.). Zatímco skutečný vzorec a intenzita změn ve využívání půdy se budou lišit region od regionu, některé jasné vzory jsou přítomny v celoevropském měřítku (mapa 12). Vysoký objem intenzifikace užívání je obzvláště patrný v zemích, jakými jsou Nizozemí, Belgie, Španělsko, Portugalsko a Chorvatsko. Ve Španělsku to bylo obzvláště evidentní před krizí v regionech podél jižního a východního pobřeží, jakož i v regionech ostrovních. Na regionální / územní úrovni se taková intenzifikace primárně spojuje s růstem nebo dokonce „rozpínáním“ městských oblastí a jejich přidružených umělých povrchů. Nicméně pozemková reforma a intenzivnější zemědělství, které následovaly v zemích Pyrenejského poloostrova po jejich vstupu do EU, rovněž přispěly k zintenzivnění.

Mapa 12: Největší změny ve využití půdy, 1990–2006

Regionální úroveň: NUTS2/3
Zdroj: Nordregio, 2012
Data: EEA, 2011
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Ohniska změny využívání půdy, 1990–2006

Osa x vyjadřuje množství půdy, které prošlo změnou během daného období (v procentech), zatímco osa y označuje změnu v intenzitě, která vyplynula z těchto změn. Tudiž regiony v šedé barvě představují oblasti s relativně stabilní charakteristikou pokrytí půdy, zatímco postupně tmavší odstíny zelené nebo červené označují „ohniska“ změny, kde je evidentní vysoká intenzifikace či extenzifikace pojičí se s rostoucí úrovní celkové změny využití půdy.

Mapa je vytvořena připojením „skóre“ intenzity pro různé způsoby využití půdy. Označuje místa v Evropě, kde během 16 let proběhly extrémní změny ve využívání půdy. Hlavní proměnnou použitou ve snaze zjistit, jak jsou tyto změny rozvrstveny po celé Evropě, je Corine Land Cover (CLC) pro roky 1990, 2000 a 2006. Regiony, které mají relativně stabilní charakteristiky využití půdy (malé změny), jsou vybarveny šedě nebo velmi světle. Regiony, které jsou „ohnisky“, mají barevně postupně stále tmavší odstíny zelené nebo červené. Regiony s tmavšími odstíny červené mají vysoké hladiny celkové změny užití půdy spolu s vysokou intenzifikací. Regiony s tmavšími odstíny zelené mají také vysokou úroveň celkové změny užití půdy, avšak společně s vysokou úrovní extenzifikace.

Ruzrůstání měst se v dobách růstu zvýšilo. Ruzrůstání měst pokračuje, zejména v přístupných venkovských oblastech a pobřežních turistických oblastech. Ruzrůstání měst mnozí kritici označují jako jeden z negativních dopadů územního rozvoje. S tím se pojí emise skleníkových plynů, zvýšení sociálního vyloučení a ztráta biologické rozmanitosti. Obecný trend pozorovaný posledních dvacet let ukazuje, že růst měst je stále méně spojen s rozvojem rezidenčních oblastí a více s jiným ekonomickým vývojem. Kromě toho se opětovné použití dřívějších městských pozemků významně zvýšilo jak v jádru měst, tak v širších městských zónách. A konečně: rozvoj měst v posledním desetiletí ukazuje, že přechodová města jsou nejdynamičtější co do rizika, že budou méně efektivní při využívání půdního fondu (pokrytí půdy na jednoho obyvatele). Regiony, ve kterých více než 50 % půdních změn vedlo k další urbanizaci, se nacházejí v těchto dvou typech oblastí:

- Regiony, kde je hlavní město nebo velká městská centra (nebo jsou ve vzdálenosti na každodenní dojezdění do těchto městských uzlů). To je obzvláště patrné ve Velké Británii, Nizozemí, Belgii, Švýcarsku a Francii (viz příklad metropole Paříž v kapitole 3.1.4). Nejsou to ani tak velká, globální města, kde je využití půdy postupně stále více městské, dochází spíše k nejintenzivnějším změnám v okolí, ve funkční oblasti, která absorbuje růst města.
- Regiony se silnou turistickou ekonomikou také mají vysokou úroveň intenzifikace. Například jde téměř o všechny regiony na španělském pobřeží Středozemního moře a na Kanárských a Baleárských ostrovech, pobřežní Itálie, Chorvatska a na Maltě a Kypru. Nástup krize vytvořil v mnoha oblastech řadu prázdných nebo nedokončených nemovitostí.

Trh s nemovitostmi je důležitou hnací silou růstu měst. Zatímco populační růst, dopravní techniky a dokonce i členství v EU byly uznány jako faktory ovlivňující poptávku po novém rozvoji měst v přístupných venkovských oblastech, vlivy lze rozeznat i také na straně nabídky. V tržních ekonomikách profil ceny půdy v zásadě dodržuje profil hustoty obyvatelstva. To podporuje urbanizaci méně hustých oblastí, které jsou přístupné z hlavních center. Cenový rozdíl mezi zemědělskou půdou a již urbanizovanými pozemky podporuje spekulace na akvizice pozemků a rozvoj, zejména když je známo, že systémy územního plánování jsou slabými regulátory pro přeměnu půdy. Dalším důsledkem rozdílů hodnoty pozemku je, že brání revitalizaci nebo znovuvyužití dříve vytvořených „brownfields“ – míst, kde jsou často vynaloženy dodatečné náklady na obnovu země. V zemích, kde je zajištění bydlení v rukou velkých společností, je pravděpodobná preference pro velké stavební plochy, které lze budovat postupně v průběhu několika let, aby se zabránilo „zaplavení trhu“, a tím čelilo nižším výnosům z prodeje domu. Náklady na připojení k infrastruktuře mohou také tlačit developery k větším snahám získat úspory z rozsahu. Podobně v daňových systémech, kde počet obyvatel nebo domů tvoří zvýšené daňové příjmy pro obec, existují pobídky pro veřejnoprávní subjekt, které podporují proces rozrůstání měst. Suburbanizace se nejpravděpodobněji děje v regionech, kde jsou čisté příjmy vysoké a náklady na pohonné hmoty nízké. Klíčovým rysem rozrůstání je, že je dlouhodobé, a že změna vyšší hustoty obyvatelstva nebo půdy, která skýtá výnosy, na půdu méně intenzivně využívanou, je nákladným a obtížným procesem.

Suburbanizace na Slovensku

Na Slovensku je proces suburbanizace viditelný kolem všech měst s více než 50 000 obyvateli a od roku 2000 se zintenzivnil. Nejsilnější je kolem bratislavské a košické aglomerace. K suburbanizaci dochází tam, kde byly solitérní osady v okolí Bratislavy. Je to vlastně přeshraniční suburbanizace, dosahující do sousedních oblastí v Rakousku a Maďarsku. Kromě prestižních obytných ploch, zařízení a služeb rostou na předměstích také velké sklady, logistická centra, nákupní centra a servisní podniky. Výsledné prostředí má často špatnou kvalitu. Nové modely rozvoje rovněž vyvíjejí tlak na dopravní systémy, a tím vytvářejí nadměrné cestovní časy pro přístup do center a další nepříjemnosti. Objevuje se nová dělba práce, protože předměstské obce vytvářejí nová pracovní místa přímo na svém území a zlepšují své technické a sociální infrastruktury.

Přístupné krajiny jsou důležitými územními aktivy pro venkovské oblasti. Krajina je jedním z faktorů, které mohou do venkovské oblasti přilákat obyvatele měst a návštěvníky a stejně tak i stavební rozvoj, ale vyžaduje pečlivé zacházení, aby nedošlo k poškození právě onoho aktiva, které lidé vyhledávají. Důležité je předem zvážit, jaký druh krajiny je žádoucí jako výsledek strategie odolnosti. Partnerství měst a venkova může vybudovat konsensus o budoucím vývoji přístupné venkovské oblasti (viz příklad Jönköping). Krajiny s největší pravděpodobností přispějí k územní soudržnosti, pokud jsou ovšem chápány jako nositelé potenciálně multifunkční role, jako místa, která jsou chráněna, ceněna a používána místními obyvateli a městskými návštěvníky. Rekultivace a obnova krajiny v bývalých průmyslových oblastech může například přispět ke všem rozměrům inteligentního, udržitelného a inkluzivního růstu.

Park tří zemí: Belgie, Nizozemí a Německo

Park tří zemí je venkovská oblast, která přesahuje hranice Belgie, Nizozemí a Německa. Oblast má rozmanitost atraktivních krajin utvářených různými stádii evropských dějin. Neformální regionální „rámec pro spolupráci“ se vyvinul v rámci volně vymezené oblasti projektu, rozprostírající se kolem vnějších okrajů polycentrického městského okruhu Maastricht – Hasselt – Genk – Sittard – Geleen – Heerlen – Eupen – Verviers – Lutych. Přístup služby ekosystému se vyvíjí jako jednotící téma pro prokázání tvorby přidané hodnoty v krajině, která umožňuje inteligentní, udržitelný a inkluzivní regionální rozvoj přes hranice, a pro rozvoj „kvalitní krajiny“ na podporu hospodářského rozvoje jako sdíleného politického cíle.

3.2.2 Vzdálené venkovské regiony

Demografický úpadek a nedostatek vývojového tlaku. Migrační trendy ukazují na zrychlující se vylidňování a stárnutí v řídké osídlených venkovských a okrajových regionech. Tyto změny pak mají dopad na trhy práce prostřednictvím omezení dodávky práce a dovedností v rámci regionu. Toto vylidňování, které je zvláště patrné mezi mladými lidmi, také odbourává některá další územní aktiva, která by mohla podpořit rozvoj, například místní jazyky a dialekty, nebo tradiční řemeslné dovednosti. Vylidňování a stárnutí také znemožňují těmto regionům přechod k „nové venkovské ekonomice“, protože například obchodní sítě jsou oslabené a inovace je méně pravděpodobná.

Na hustotě obyvatelstva a dopravní infrastruktury záleží kvůli přístupu ke službám. Distribuce služeb obecného zájmu v Evropě je mnohem vyváženější než distribuce hospodářských a sociálních činností (populace, pracovní místa). Obecně platí, že minimální úroveň základních služeb obecného zájmu je v rozumné míře poskytována ve většině oblastí Evropy (např. nejméně jedna dostupná nemocnice, alespoň jedno dostupné regionální centrum). Avšak mezi městskými oblastmi a řídkěji osídlenými venkovskými oblastmi jsou značné rozdíly, pokud jde o dostupnost a množství možných variant volby (např. počet volných pracovních míst, škol, lékařů). Celkově závisí přístup ke službám obecného zájmu, jako jsou lékaři a školy, na počtu osob žijících v daném regionu a úrovni a kvalitě dopravní infrastruktury.

Mnoho venkovských komunit pravděpodobně nebude schopno udržet dodávky služeb obecného zájmu na tržním základě. V mnoha částech Evropy „služby obecného zájmu“ stále častěji poskytují soukromé společnosti. Dříve je dodávaly veřejné orgány. I tam, kde veřejná dodávka přetrvává, roste důraz na efektivitu a hodnotu za peníze a konkurenční étos. V regionech se stárnoucí populací požadavky na některé služby pravděpodobně porostou, i když počet obyvatel poklesl – například starší lidé mají většinu požadavků na zdravotnické služby. To představuje zásadní výzvy pro budoucí životní podmínky v odlehklých venkovských oblastech nebo „vnitřních oblastech“ a následně pro jejich atraktivitu.

Rozvoji venkova mohou pomoci sítě, clustery a inteligentní specializace. Místní obchodní sítě mohou pomoci vybudovat „kritické množství“ a sdílení informací. Taková „konkurenční spolupráce“ byla identifikována jako vlastnost, která pomáhá budovat odolnost: například když byly na začátku roku 2014 zaplaveny části hrabství Somerset v Anglii, zemědělci si pomohli navzájem tím, že přijímali zvířata ze zatopených oblastí a poskytli jim dočasný domov na farmách, které zaplaveny nebyly. Stejně tak jako přímá pomoc tohoto druhu může sdílení znalostí a využívání lokálních značek pomoci malým výrobcům soutěžit na širších trzích.

Sdílení znalostí a vytváření sítí ve venkovských podnicích: mléčný průmysl v Carmarthenshire, Wales

Většina firem působících v potravinářském odvětví v Carmarthenshiru jsou malé a střední podniky nebo mikro-podniky. Jde o jednu z hlavních mlékařských oblastí ve Velké Británii. Dalšími důležitými produkty jsou hovězí dobytek, ovce a mořské plody. Řada firem se podílí na výzkumu a vývoji, například v dochucování potravin.

Mezi malými firmami funguje neformální sdílení znalostí (např. ve výrobě sýrů), zatímco větší firmy získávají nové poznatky ze spojení mimo region – ve zbytku Spojeného království i mimo něj. Nejnovější znalosti o výrobních postupech se pak adaptují pro místní použití. Odborné znalosti založené na výzkumu pocházejí z místních univerzit a zdrojů z veřejného sektoru v rámci regionu i mimo něj.

Ve venkovských oblastech mohou být cílem inovací zelené ekonomiky přírodní zdroje. Jedním z cílů venkovských regionů by měla být podpora vyvážené a multifunkční zelené ekonomiky (viz 2.2.3). V současné době si v rozvoji zelené ekonomiky vedou městské a přechodové regiony o něco lépe než venkovské oblasti. Provádění zelených úsporných opatření ale také souvisí s obecnou úrovní ekonomického rozvoje regionu. Jedním z faktorů, které brzdí některé venkovské regiony, je opět problém zaměstnanosti a udržení pracovní síly, zejména pracovníků s požadovanými dovednostmi. Zemědělství, venkovský cestovní ruch a rybolov jsou ve venkovských oblastech klíčovými sektory, a proto má ekologizace těchto odvětví pro venkovské oblasti značný potenciál.

Zelená ekonomika ve venkovském Estonsku

Jižní Estonsko je periferní a venkovský region. Zalesněné oblasti a zemědělská půda tvoří nejvyšší podíl území kraje. I když zde je dobře vyvinuté a rychle rostoucí město Tartu, dalších pět periferních krajů má mnohem nižší životní úroveň a trpí vážnou ztrátou populace (9% pokles počtu obyvatel v letech 2000–2012). Avšak region má dobrý rozvojový potenciál pro zelenou ekonomiku. Například vzhledem k nízké hustotě obyvatel je zde spousta nevyužitých pozemků, které jsou vhodné pro ekologické zemědělství a pěstování energetických plodin.

Oblast je vedoucím regionem v ekologickém zemědělství v Estonsku. Ale jsou tam problémy spojené s rozvojem ekologického zpracování a uvádění na trh, které zaostává za vývojem na farmách. Lesní biomasa je v tomto regionu nejdůležitějším zdrojem obnovitelné energie představujícím 37 % celkové primární spotřeby. Téměř žádná biomasa se však neprodukuje na polích ve formě energetických plodin a výroba bioplynu v jižním Estonsku v současné době neexistuje.

Zajištění efektivního využití zbytků dřeva, zvyšování povědomí o otázkách životního prostředí a popularizace systémů certifikace lesů mezi soukromými vlastníky lesů patří mezi hlavní výzvy na ekologičtější odvětví lesního hospodářství. Příroda a venkovský cestovní ruch v regionu jsou na vzestupu. Malé podniky cestovního ruchu se vydávají na cestu pozitivní synergie mezi ekologickým zemědělstvím a cestovním ruchem.

Postupy zdola nahoru a místní partnerství mohou hrát důležitou roli. „Nový venkovský vzor“ je stále více populárním přístupem k rozvoji venkovských oblastí. Ten dobře zapadá do územního přístupu vzhledem k jeho důrazu na využití místních aktiv a budování partnerství v rámci území. Program LEADER EU se ukázal jako důležitý nástroj k aplikaci takových myšlenek. Mobilizace sociálního kapitálu vychází z toho, co může být silným přírůskem ve venkovských oblastech, kde vazby na rodiny s dětmi nebo tradiční instituce, jakými jsou kostely, mohou posílit soudržnost komunity a odolnost. Příchod lidí zvenčí může mimoto přinést nové kontakty a nápady. Jsou tu ale také výhrady k praxi „Nového venkovského vzoru“, který klade nové nároky na organizace a jednotlivce a vyvolává obavy co do způsobilosti. Navíc vyvolává otázky o budoucnosti těch oblastí, které mají omezená územní aktiva nebo vůli k realizaci dosud neznámých forem samosprávy.

3.2.3 Pobřežní, horské, ostrovní, pohraniční a nejdlejší regiony

Mnoho Evropanů žije v regionech s geografickými specifiky. Pobřežní, hraniční a horské oblasti představují, ve srovnání s jinými typy geografických specifík, velkou část evropského území. V závislosti na přesné definici mezi 35 a téměř 50 % populace žije v pobřežních oblastech. Za tím následují hraniční a horské oblasti, zatímco poměrně malý podíl evropské populace žije na mnoha ostrovech nebo v řídké osídlených oblastech – SPA (viz tab. 2).

Tab. 2: Podíl geograficky specifických oblastí z hlediska jejich rozlohy a populace

		Hory	Ostrovny	Ostrovny s pevným spojením	SPA	K hranici 45 min.	K hranici 90 min.	K pobřeží 45 min.	K pobřeží 90 min.
EU 28	Populace	16,9 %	3,1 %	0,9 %	0,8 %	19,9 %	41,1 %	35,9 %	47,8 %
	Plocha	28,8 %	2,9 %	0,6 %	16,5 %	22,2 %	40,0 %	21,7 %	37,4 %
EU 28+9*	Populace	24,9 %	2,7 %	0,8 %	3,0 %	17,7 %	36,1 %	35,2 %	46,6 %
	Plocha	41,3 %	4,0 %	0,7 %	24,2 %	18,8 %	32,9 %	22,9 %	37,0 %

* Albánie, Island, Kosovo podle Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1244, Lichtenštejnsko, Černá Hora, Norsko, Srbsko, Turecko a Švýcarsko

Mezi jednotlivými konkrétními typy regionů i uvnitř nich samých je značná různorodost. K zobecňování je třeba přistupovat s velkou opatrností. Celková lidnatost ostrovů se nesmírně liší a v hustotě obyvatelstva v Evropě jsou velké rozdíly – v jižní Evropě je vysoká a v severní Evropě nízká. Struktura zaměstnanosti v horských oblastech se v každém prostorovém měřítku značně liší. I když některé lze považovat za regiony, které doplácí na svou geografickou charakteristiku, jiné mají vysokou úroveň HDP, jak je tomu v některých částech švýcarských Alp. Hraniční oblasti zahrnují jak vzdálené hory, tak hlavní metropolitní centra. Navíc se někdy různé typy charakteristik překrývají, takže všechny nebo část z mnoha regionů lze charakterizovat tak, že patří do více takových kategorií. Nicméně jsou to všechno regiony, jejichž geografické charakteristiky vytvářejí zvláštní soubor rozvojových výzev a příležitostí (viz mapa 13).

Regiony se zvláštními geografickými specifiky poskytují základní služby ekosystému. Mnohé z těchto regionů jsou významnými poskytovateli ekosystémových služeb, které potřebují jiné části Evropy. Hory jsou „vodojemy“ Evropy. Pobřežní ekosystémy poskytují nejen jídlo, ale jsou také „obydlím“ ekonomicky významných biologických druhů. Horské lesy a řídké osídlené oblasti – včetně Francouzské Guyany – jsou důležité pro odbourávání uhlíku. Charakteristiky mnoha z těchto oblastí jsou ale zvláště citlivé na změny klimatu. Pobřeží, ostrovny a nejdlejší regiony ohrožuje vzestup mořské hladiny a zvýšené frekvence extrémních událostí. Ekonomiky horských oblastí, které jsou závislé na sněhu pro lyžování, a mnoha nejdlejších regionů a ostrovů, kde se dostupnost sladké vody může stát rostoucím problémem, také čelí výzvám odolnosti vůči klimatickým změnám.

Mnoho horských, pobřežních a hraničních území zaostává v obnově z krize. Oblasti s nízkou, střední, vysokou nebo velmi vysokou pobřežní populací tvoří nepřiměřený podíl oblastí, ve kterých se v roce 2011 stále ještě nepodařilo znovu nabýt svou úroveň zaměstnanosti. Stejně tak hornaté oblasti tvoří vyšší podíl regionů, které se dosud nezotavily z hospodářské krize v porovnání s nehorskými oblastmi. Území s vnitřními hranicemi v rámci EU vykazují silnější sklon k zotavení z dopadů krize. Ta území, jež mají vnější hranice, vykazují nejslabší úroveň odolnosti. Mají mnohem silnější zastoupení mezi regiony, které se dosud úspěšně nezotavily.

Regionální ekonomická struktura se mění. Mnoho horských oblastí, ostrovů, nejvzdálenějších regionů a řídko osídlených oblastí má tradičně nadprůměrný objem zaměstnání ve veřejném sektoru. Tím jsou relativně zranitelnější v případě, že fiskální politika povede ke snižování veřejných výdajů. Vzhledem k sezónní povaze cestovního ruchu, což je v těchto oblastech rozšířený zdroj příjmů, je celoroční zaměstnání často klíčovou otázkou pro zachování populace a ekonomiky. Nové příležitosti mohou nabídnout vysoce kvalitní specializované výrobky. Pro ekonomický rozvoj je důležitá dostupnost veřejných dopravních prostředků a služeb obecného zájmu. Jejich nedostatek je rozšířenou výzvou, i když v pobřežních a pohraničních oblastech je tomu také méně. ICT také mohou nabídnout velký potenciál pro zmírnění odlehlosti a nedostatku služeb obecného zájmu. I když ale existují některé dobré příklady vyplývající obvykle z veřejných investic, mnohé regiony stále zaostávají.

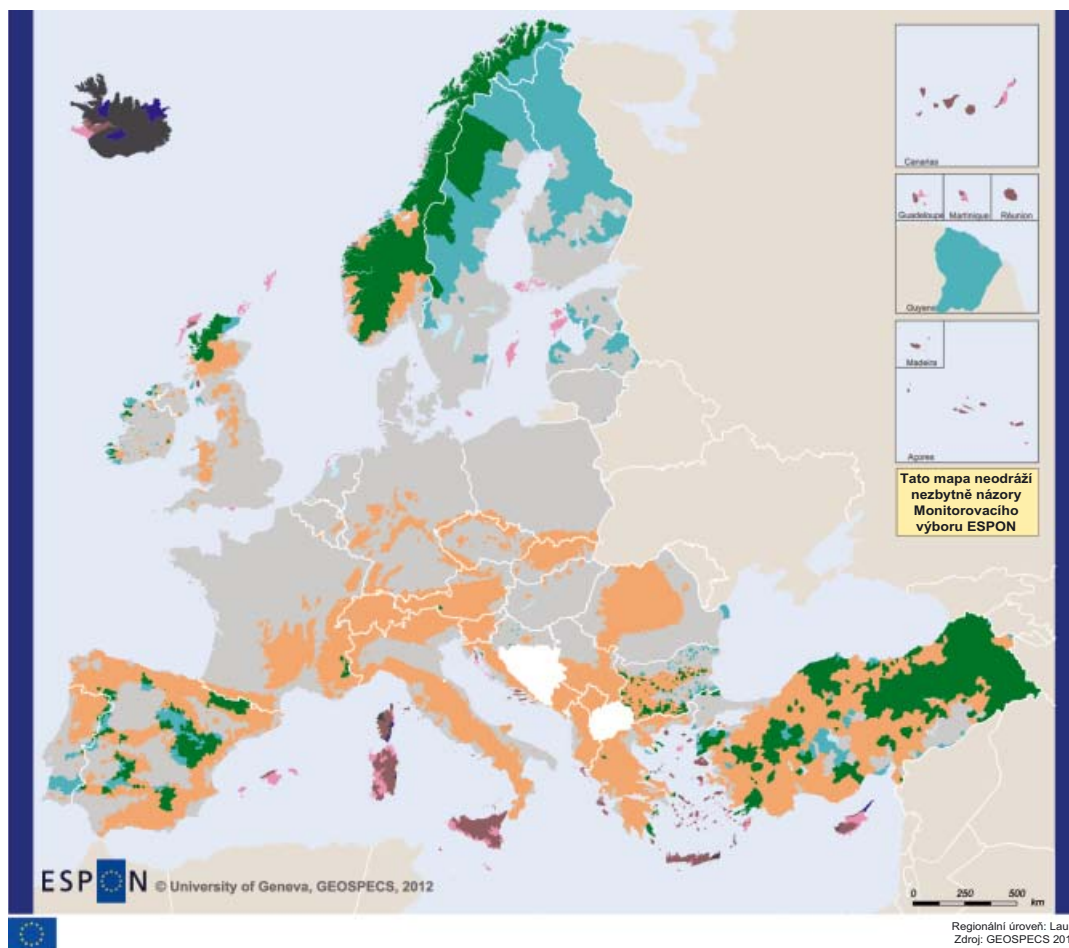
Ostrovní charakteristika a územní rozvoj: Sicílie, Itálie

Italský region Sicílie sestává z jednoho velkého ostrova a shluku menších ostrovů. Poměrně velké rozměry Sicílie mohou zmírnit negativní dopady vzdálenosti od pevniny, i když stále převažují jiné aspekty ostrovní povahy, které mají dopad na vývoj regionu. Sicílie vždy závisela na ekonomické podpoře ostatních regionů Itálie. Tato závislost na zbytku země se projevuje nadprůměrnou zaměstnaností ve veřejném sektoru. Sicilské hospodářství je charakteristické převahou sektoru služeb – 33,2 % proti národní hodnotě 20,6 % – a nízkou přítomností průmyslu.

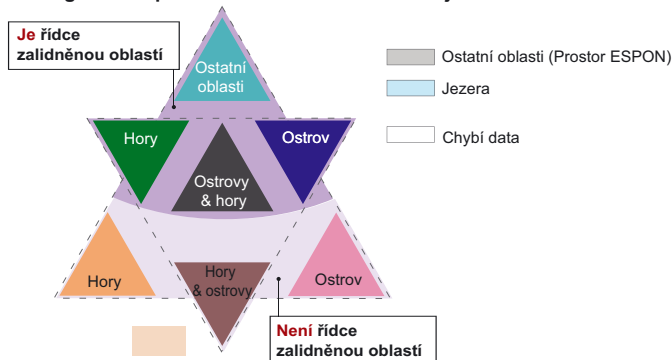
Silné odvětví ve srovnání s průměrem Itálie představují zemědělství a rybolov. Sicilané expandovali na trhy s biopotravinami a agroturistikou. Cestovní ruch je velmi důležitým odvětvím – spolu s dopravou a komunikací činí přibližně 23 % hrubé přidané hodnoty Sicílie. Menší ostrovy závisejí nepoměrně více na cestovním ruchu, neboť jsou destinací, kam se jezdí za sluncem a mořem. To ale vede k sezónnosti zaměstnání, typickému znaku ostrovních ekonomik. Bohužel to také vedlo k silnému tlaku na životní prostředí v citlivých pobřežních oblastech včetně běžného nerespektování chráněných oblastí. Je ironií, že zachování životního prostředí se zdá být hlavním argumentem předkládaným proti rozvoji obnovitelných energetických rostlin, pro něž na Sicílii existuje velký potenciál. Obdobně je to i u vytvoření pevného spojení s pevninou přes Messinskou úžinu, které by zlepšilo dostupnost ostrova. Projekt čelí odporu ze strany těch, kteří mají pocit, že krása krajiny bude ohrožena, a že by to způsobilo ekologické škody.

Další informace o problematice probírané v této kapitole můžete nalézt ve zprávách projektů ESPON EU-LUPA, PURR, TOWN, SeGI a LIVELAND, GEOSPECS, TRACC, EDORA, SEMIGRA, TIPSE, LP3LP, DEMIFER a ECR2.

Mapa 13: Regiony se specifickými geografickými charakteristikami

Geografická specifika identifikovaná v každé jednotce LAU 2

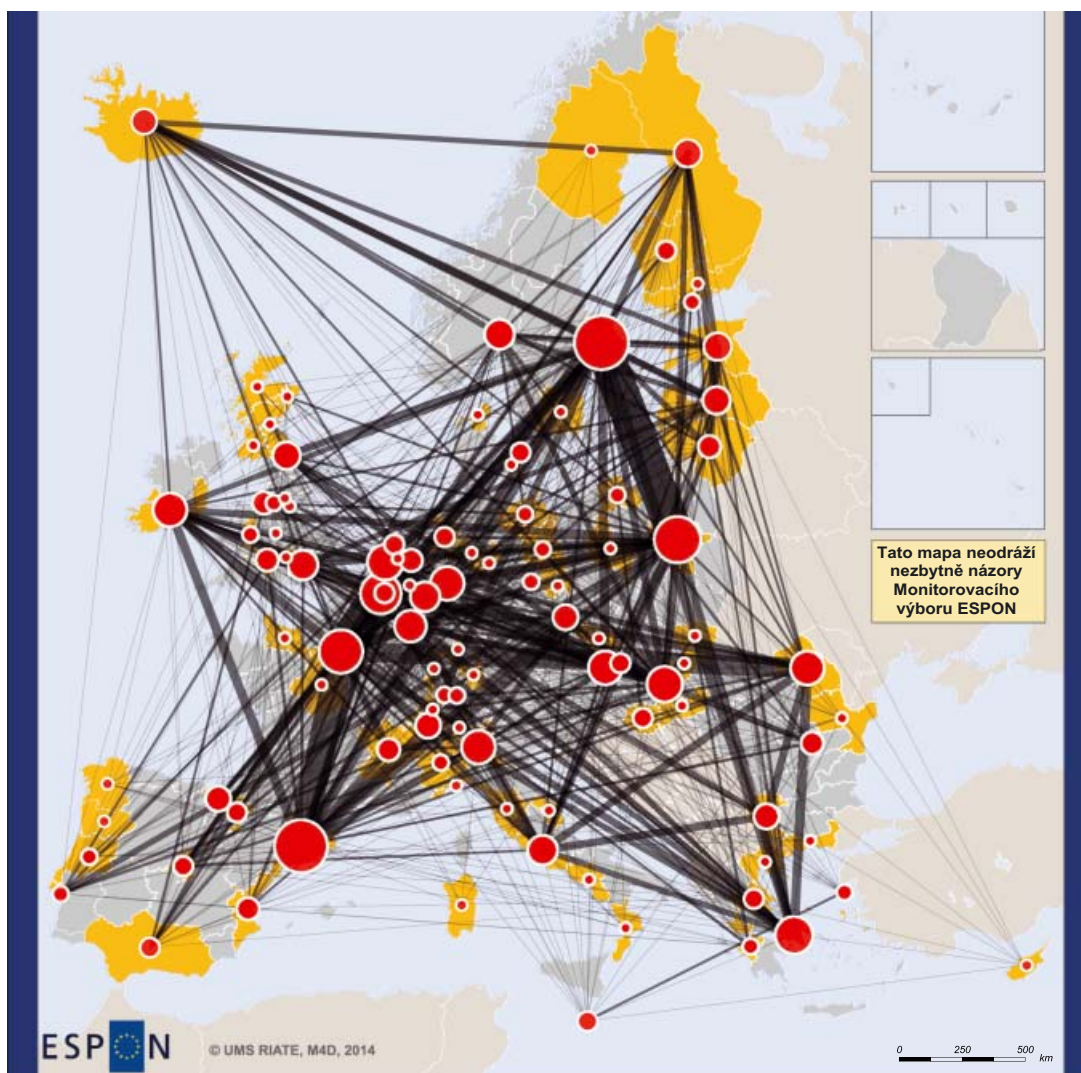
Vprojektu GEOSPECS byly řídce osídlené oblasti vymezeny na základě populačního potenciálu, tedy počtu osob, kterého lze dosáhnout v rámci maximálně obecně přijatelné doby dojíždění nebo oblasti mobility z každého bodu v prostoru. Byly použity dva přístupy, s prahem 100 000 osob (tj. 12,7 osoby / km² do vzdálenosti 50 km): 1) k vymezení SPA založených na izotropní vzdálenosti, tedy možnosti dojíždět 50 km od místa ve všech směrech stejně. Ostrovy s pevným napojením na pevninu nebyly brány v úvahu. 2) k vymezení "špatně spojených oblastí" (PCA), na základě populačního potenciálu pomocí 45-minutového času cesty po silniční síti, jako zástupce pro maximální všeobecně uznávanou dojížděcí vzdálenost. SPA byly seskupeny do 39 „Rozptýlených území“. Ostrovy s pevným napojením na pevninu nebyly brány v úvahu.

Mapa poskytuje přehled o tom, které oblasti LAU2 jsou horské oblasti, ostrovy a řídce osídlené oblasti, nebo směr několika z těchto tří typů. Uznává, že v některých případech mají oblasti více než jednu z těchto charakteristik, např. ostrovní region může být také řídce osídlený (ty jsou na mapě vybarveny tmavomodře) nebo horský region (vybarveny hnědě).

Sít' výzkumníků a odborníků ESPON

Tato zpráva je založena na kolektivním úsilí vyvinutém v rámci programu ESPON 2013 a široké škále projektů ESPON. Mapa 14 zobrazuje geografické umístění sítě výzkumných pracovníků a odborníků, kteří přispěli k výsledkům programu ESPON 2013, ukazuje silné celoevropské zapojení. To je zcela v souladu s povahou ESPON jako poskytovatele územních důkazů a znalostní báze zahrnující evropskou perspektivu ve prospěch všech členských a partnerských států. Tabulka 4 poskytuje přehled o všech prováděných projektech. Úplné zprávy o všech těchto projektech jsou k dispozici na www.espon.eu

Mapa 14: Sít' ESPON 2008–2014

Tato mapa neodrží nezbytné názory Monitorovacího výboru ESPON

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

Regionální úroveň: NUTS 2
Zdroj: Koordinační jednotka ESPON, 2014
Data: Program ESPON, 2007-2014
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Počet výzkumných týmů zapojených do programu ESPON, podle regionů NUTS2

- 23 (Stockholm)
- 10 (jižní Holandsko)
- 1 (východní Skotsko)
- Žádný tým zapojený v programu ESPON
- Alespoň 1 tým zapojený v programu ESPON

Meziregionální partnerství

- 9
- 6
- 4
- 2
- 1

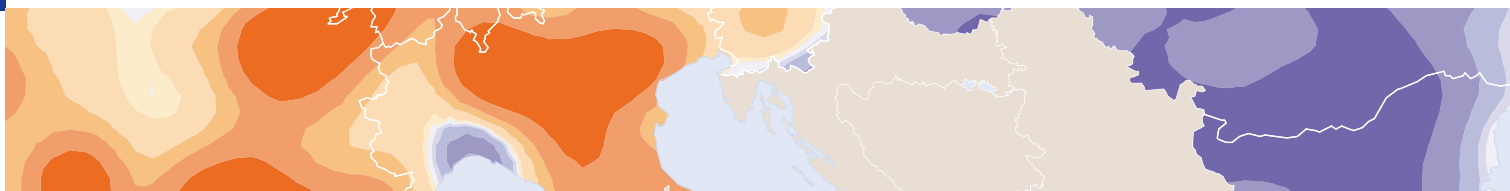
Počet výzkumných týmů zapojených do programu ESPON, podle regionů NUTS2: Každý tým se počítá ve svém příslušném NUTS2. Účastníci jsou počítáni souhrnně. To znamená, že pokud se tým zúčastnil dvou projektů, počítá se dvakrát.

Meziregionální partnerství počítá všechna partnerství mezi týmy podílejícími se na programu ESPON v jejich příslušném NUTS2. To znamená, že partnerství mezi týmy ve stejném NUTS2 na této mapě nejsou zobrazeny.

Tab. 3: Projekty programu ESPON 2013

	Název projektu	Téma	Pokrytí (státy)
Aplikovaný výzkum	ARTS	Dopady směrnic EU	všech 32 zemí ESPON
	ATTREG	Atraktivita	všech 32 zemí ESPON
	CLIMATE	Změna klimatu	všech 32 zemí ESPON
	DEMIFER	Demografie	všech 32 zemí ESPON
	ECR2	Ekonomická krize	všech 32 zemí ESPON
	EDORA	Venkovské oblasti	všech 32 zemí ESPON
	ESaTDOR	Moře	všech 32 zemí ESPON
	ET2050	Scénáře	všech 32 zemí ESPON
	EU-LUPA	Využití území	všech 32 zemí ESPON
	FOCI	Města	všech 32 zemí ESPON
	GEOSPECS	Specifické typy území	všech 32 zemí ESPON
	GREECO	Zelená ekonomie	všech 32 zemí ESPON
	ITAN	Evropská sousedství	všech 32 zemí ESPON
	KIT	Inovace	všech 32 zemí ESPON
	ReRISK	Energie	všech 32 zemí ESPON
	SeGi	Služby obecného zájmu	všech 32 zemí ESPON
	SGPTD	Póly růstu	všech 32 zemí ESPON
	SIESTA	Strategie EU 2020	všech 32 zemí ESPON
	TANGO	Governance	všech 32 zemí ESPON
	TERCO	Územní spolupráce	všech 32 zemí ESPON
	TIGER	Globalizace	všech 32 zemí ESPON
	TIPTAP	Stanovení dopadů na území (TIA)	všech 32 zemí ESPON
	TIPSE	Chudoba a vyloučení	všech 32 zemí ESPON
	TOWN	Města	všech 32 zemí ESPON
TRACC	Doprava	všech 32 zemí ESPON	
Cílená analýza	ADES	Letiště	IT, GR, FI
	AMCER	R&D	IT, ES, FR, UK, BE, DE, FI, FR
	BEST METROPOLISES	Metropolitní regiony	PL, DE, FR
	CAEE	Aglomerační ekonomie	UK, ES, IE, FR
	EATIA	Stanovení dopadů na území (TIA)	UK, PT, SI
	EUROISLANDS	Ostrovky	GR, MT, SE, ES, CY, DK, IT, EE, FI
	GROSEE	Póly růstu	RO, GR, BG
	KITCASP	Indikátory územní soudržnosti	UK, IE, LV, IS, ES
	LIVELAND	Krajina	NL, BE, DE
	LP3LP	Krajina přes hranice	ES, DE, NL, DK, SI
	METROBORDER	Metropolitní regiony	CH, LU, FR, DE, BE
	NSS	Energie	Severní moře
	POLYCE	Metropolitní regiony	AT, SK, SI, CZ, HU
	PURR	Venkovské regiony	NO, LV, UK
	RISE	Integrované strategie	UK, SE, DK, NL
	SEMIGRA	Venkovská migrace	DE, HU, FI, SE
	SMART-IST	Územní governance	IT, FR
	SS-LR	Scénáře	ES, IT, FR
	SURE	Konvergenční regiony	IT, PL, ES, GR
	TeDi	Územní diverzita	NO, FI, CH, CY, SE, MT, RO
	TPM	Územní performance	BE, ES, DE, ES, IE
	TransMEC	Evropská spolupráce	severozápadní Evropa
	ULYSSES	Přeshraniční rozvoj	FR, CH, GR, FI, ES, SE, AT, PL, DE, IT, NL, LT

	Název projektu	Téma	Pokrytí (státy)
Vědecká platforma	ESPO DB (I)	Databáze	všech 32 zemí ESPON
	ESPO DB (II)	Databáze	všech 32 zemí ESPON
	INTERCO	Územní indikátory	všech 32 zemí ESPON
	Typology Compilation	Územní indikátory	všech 32 zemí ESPON
	Atlas	Atlas	všech 32 zemí ESPON
	Hyperatlas	Multiskalární analýza	všech 32 zemí ESPON
	RIMAP	Mapovací nástroj	všech 32 zemí ESPON
	TerrEvi	Územní důkazy	všech 32 zemí ESPON
	BSR-TeMo	Územní monitoring	Baltské moře
	ETMS	Územní monitoring	všech 32 zemí ESPON
	DeTec	Územní potenciál	všech 32 zemí ESPON
	Citybench	Urbánní benchmarking	všech 32 zemí ESPON
Nadnárodní síťové aktivity	ENECON	Kapitalizace	DK, ESS, FI, IS, LV, LT, NO, SE
	CaDEC	Kapitalizace	BE, FR, IT, LV, NL, RO, SK, ES
	ESPONTrain	Výuka	všech 32 zemí ESPON
	ESPON on the Road	Šíření poznatků	všech 32 zemí ESPON
	Scales	Šíření poznatků	LU, HU, CH, AT, DE
	INTERSTRAT	Kapitalizace	IR, UK, BE, IT, SL, PL, RO, BG, GR
	NORBA	Šíření poznatků	FI, IS, NO, SE, EE, LV
	USESPON	Šíření poznatků	všech 32 zemí ESPON

www.espon.eu

Program ESPON 2013 podporuje tvorbu politiky ve vztahu ke strategii EU 2020, politice soudržnosti EU a územní agendě 2020 pro evropské území. Program ESPON poskytuje územní důkazy, které obsahují srovnatelné informace o regionech a městech, analýzy trendů a dopadu politik, scénáře územních vyhlídek, data, ukazatele a nástroje, které mohou pomoci tvůrcům politiky a odborníkům z praxe při uplatňování evropského či dokonce širšího územního pohledu na územní kapitál a rozvojové potenciály regionů, měst nebo větších území.

Tato syntetická zpráva je založena na výsledcích programu ESPON dostupných do července 2014. Zpráva se především snaží zapojit se do diskuse o evropské územní rozmanitosti, potenciálech a výzvách v souvislosti s ekonomickou krizí, i když velká část výzkumu se prováděla v průběhu krize, dříve, než bylo možné územní dopady studovat podrobněji.

Účelem této zprávy je podnítit tvorbu politiky sdělováním důležitých nejnovějších poznatků programu ESPON 2013 o probíhající územní dynamice. Tvůrci politiky, činitelé z praxe i zainteresovaní výzkumní pracovníci a občané se o nich mohou kdykoli přesvědčit a prozkoumat je a použít poskytnuté územní důkazy v praxi.

Všechny výsledky, data, ukazatele a nástroje programu ESPON 2013 jsou dostupné zdarma na stránkách www.espon.eu.